

UNIVERSITY OF TORONTO
3 1761 00664265 6

BL
940
C95P3
1876
c.1
ROBA

СЛОВЕНСКЕ БАЕСЛОВЪ.

SLOVENSKÉ
BÁJESLOVIE.

SOŠIT PRVÝ.

PÍŠAL

VILIAM PAULINY-TÓTH,

b. podpredseda Matice Slovenskej, č. člen učenej Srbskej spoločnosti v Belehrade, č. člen Srbskej Matice v Novom Sade, inšpektor evanj. A. v. cirkví a škôl Nitranského seniorátu, spravca Turč. Sv. Martinskej účastinárskej sporitelne, čestný mešťan v Kečkeméte, na Starej Turej, v Turč. Sv. Martine, v Mošovcach, v Kláštore, v Nem. Lupci a t. ď.

Cena I. sošitu 1 zl. r. č.

TURČ. SV. MARTIN.

TLAČOU KNÍHTLAČIARSKO-ÚČASTINÁR. SPOLKU. — NÁKLADOM SPISOVATELOVÝM.

1876.

Chyby tlače v I. sošite.

Na str.:	Riadok:		Stoji:	Má stáť:
19.	11.	od vrchu	ľahko opravíť:	ľahko odpravíť,
23.	2.	" "	bádaním	bádaním
23.	9.	" spodku	chvalinským	chvalinskom
26.	2.	" "	s-triebro	s-triebľo
27.	13.	" vrchu	so-mnievať:	so-mnievať:
27.	12.	" spodku	znací	značí
28.	7.	" vrchu	odtrhnutí od	odtrhnutí sa od
29.	14.	" spodku	Hvlaských	Hvalských
47.	11.	" vrchu	Ba ešta	Ba ešte
49.	11.	" vrchu	vobec	vôbec
50.	10.	" "	Phath	Phtah
51.	11.	" spodku	s prijatým	s prijatím
51.	9.	" "	s prijatým	s prijatím
52.	16.	" vrchu	hlátky	hlásky
52.	6.	" spodku	vystalo	jako vystalo
58.	5.	" "	výbojú	výboja
59.	4.	" vrchu	chovali, pri	chovali, no pri
65.	12.	" spodku	vareníu pečeníu	vareníu i pečeníu
67.	4.	" vrchu	obetovanie	obetovania
69.	16.	" "	(v Merve)	(v Merove)
70.	6.	" spodku	Terpandios	Terpandros
75.	9.	" "	zaprazdňuje	zaneprazdňuje
77.	15.	" "	mladežto tížto	mládež totižto
80.	16.	" "	v obsidiánu	z obsidiánu.
80.	1.	" "	rožňoni.	rožňom. (XI : 14)
88.	6.	" vrchu	v novonakotenom	v novonakotivšom
88.	3.	" spodku	mäd. vence a j.	mäd, vence a j.,
90.	15.	" vrchu	prichodní	prichodí
91.	15.	" "	persenifikácia	personifikácia
92.	16.	" "	zahynut.	zahynút,
93.	14.	" "	an, an.	an, en,
93.	14.	" spodku	rano	ráno
95.	1.	" "	medzičienky	medzičienky
96.	14.	" vrchu	manželskou	manželkou
96.	15.	" "	Heliene	Helliene
97.	8.	" "	Tatu	Tata
97.	10.	" "	vysoko etili	vysoko si etili
97.	12.	" "	nectili sa rovne	nectili si rovne
97.	9.	" spodku	proslami	porosbami
98.	17.	" vrchu	Švárnym	Svárnym
99.	8.	" "	smutnúť.	smutnúť,
104.	13.	" "	vyskytoval ešte	vyskytoval sa ešte

SLOVENSKÉ B Á J E S L O V I E .

PÍŠAL

VILIAM PAULINY-TOTH,

b. podpredseda Matice Slovenskej, č. člen učenej Srbskej spoločnosti v Belehrade, č. člen Srbskej Matice v Novom Sade, inšpektor evanj. A. v. cirkví a škól Nitrianského seniorátu, spravca Turč. Sv. Martinskej účastinárskej sporiteľne, čestný mešťan v Kečkeméte, na Starej Turej, v T. S. Martine, v Mošovcach, v Kláštore, v Nem. Lupči a t. d.

TURČ. SV. MARTIN.

TLAČOU KNÍHTLAČIARSKO-ÚČASTINÁR. SPOLKU. — NÁKLADOM SPISOVATELOVÝM.

1876.

AV 75
11112 10600
30

STONEMAN

BALLETTO

STONEMAN

TURB. ST. MARTIN

SLOVUTNÝM A VELACTENÝM

PÁNOM

ČLENOM MATICE SLOVENSKEJ

S BRATSKOU ÚCTOU

VENUJE

SPISOVATEĽ.

UNIVERSITY OF TORONTO

1910

UNIVERSITY OF TORONTO

Digitized by the Internet Archive
in 2010 with funding from
University of Toronto

UNIVERSITY OF TORONTO

Drahí bratia moji!

Od viacej rokov úfal som sa, že toto moje skromné dielce raz Matica Slovenská — ako mi to v jednom jej valnom shromaždení už i prisľúbené bolo — za hodné uzná k prijatiu a vydaniu, a že Vám, Drahí Bratia moji! touto cestou sdeliť môcť budem výsledok mojích dlhých trudovín, jímžto — počnúc od r. 1843 — venoval som značnú čiastku svojích od prác, bojov a starostí svobodných chvíľ. No neprajný osud, alebo — mám-li dieťa pomenovať jeho vlastným menom — divoká zášť zlomyselných renegátov národa oproti všetkému, čo Slovenským sluje; pak netolerantnosť teraz panujúceho plemena; neprestajné denunciácie a huckania Maďarského a Nemeckého časopisectva; a konečne, jednostranné posudzovanie vecí zo strany krajinskej vlády, primalo túto k vyneseniu nezpodievaného a voskrz neočakávaného výroku, nímžto smrť dekretovaná bola nad vedecko-literárnym spolkom Matice Slovenskej, a súčasným shabaním jej veškerého imania, asi tisícim jej členom skrivodlive odňaté bolo jejich mozolne nadobudnuté vlastníctvo členovstva tohože vedecko-literárneho spolku, obsahujúco v sebe i doživotné, každoročne opätovať sa majúco bezplatné dostávanie Matičných spisov v hodnote 6, poľahmo 3 zl. r. č.

Týmto skrivodlivým vynesením výroku smrti nad naším vedecko-literárnym spolkom, a súčasným ľubovoľným ohrozením v každom civilizovanom štáte váženej svätosti majetku: znemožnené bolo i vydanie tohto môjho dielca skrze Maticu Slovenskú, následkom čoho — nechcejąc, aby moje dlhoročné trudoviny celky zanikly — zaumienil som si, vydať ho na vlastnie útraty, zčiasťky žeby teraz žijúci vzdelanci národa aspoň ako tak upozornení boli na nevyrovnané krásy Slovenskej reči a bájeslovia, zčiasťky žeby naši budúci vedomeci a skúmatelia

týchto drahocenných pokladov národa, alebo pokračovať mohli na namáhavej, mnou nastúpenej ceste zpytovania, abo pričínili sa k opraveniu toho, čo som ja snažil chybné poňal, a pričínili sa k napúteniu budúcich zpytateľov na pravú cestu skúmania duševných pokladov Slovian veľnároda.

V tejto podstate a s týmto smerom, prosím Vás, prijať ráčte tento môj spis s takou bratskou vďačnosťou, s akou Vám ho ja venujem; a jestli podarí sa mi ním i len v jednej Slovenskej duši roznieť veľú lásku k týmto našim pokladom, k jich skúmaniu a zpytovaniu: za moje dlhé práce hojne odmeneným budem.

V tejto podstate a s týmto smerom, opätne prosím, laskave prijať ráčte tento môj spis, Vy, Draží Bratia moji, ktorí Ste ma dňa 12. septembra 1866 Vašou vzáctnou dôverou poctili, zvolivše ma ku boku nášho nesmrteľného biskupa *Štefana Moyzesa*, a na miesto nášho nezapomenuteľného biskupa *Karola Kuzmányho* — jimžto budú večná sláva a blahá pamäť! — za prvého podpredsedu Matice Slovenskej.

Desať rokov uplynulo od tedy; Vy sami najlepšie znáť ráčite, zdáľiž a v akej miere zodpovedal som ja po čas môjho deväťročného úradovania Vašej, vtedy vo mne zloženej dôvery; no akokoľvek rôzne byť môžu Vaše úsudky o mojom úradovaní pri spolku našej Matice, istý som jedného, a to je, že Vy, Draží Bratia moji, za zlomyseľnú lož a hnusné osočovanie považujete všetky tie drzé nápady, ktoré za Judášský groš najatí a všelijako uplatení nízko i vysoko postavení oplani bez etí a charakteru, behom tohto a minulého roku činili na česť a dobré meno Matičného úradníctva; áno, istý som toho, že viete, že tí Vami volení, a nadrečeným spôsobom počas trvania vražobného proti Matici namereného útoku perfidne stíhaní úradníci, menovite čo týče sa čistoty rúk, nikdy nehodnými nestali sa Vašej vzáctnej dôvery; a istý som toho, že veríte, že ktokoľvek na svete by roku 1874/5 stál bol na čele Matice Slovenskej: tou najatou zbojníckou luzou bol by musel ztiahnutým byť do bahna pohanenia, bol by musel oplutým byť charochotinou satanskej zlosti, bol by musel biľagovaným byť skutkami bezčestia a oplanstva: aby — keď pre nenasytného molocha ubijania Slovenského života, dozreje ovocie ubitia nášho jediného literárneho spolku — aspoň ako tak plausibilným svetom predstaviť sa mohlo toto jeho Herodesovské usmrtenie.

Toto je môj náhľad o smutných osudoch nášho jediného literárneho, najvyšším riešením Jeho Cis. a Ap. Kr. Veličestva od 21. aug. 1862 ku vzdelávaniu Slovenského ľudu najmilostivejšie povoleného, vysokým pak nariadením pána kr. Uh. ministrapredsedy Kolomana Tisza od 12. novembra 1875 č. 4873 zrušeného ústavu, s ktorým zrušením súčasne shabaný bol i veškerý, bez muzeálnych sbierok 95.867 zl. 87 kr. obnášajúci majetok spolku; no popri tomto mojom náhlade, je mojím pevným presvedčením i to, že nadrečené zatvorenie a zrušenie nášho literárneho spolku, a skrivodlivé shabanie veškerého majetku Matice Slovenskej zo strany kr. Uhorskej vlády, stať sa mohlo jedine na základe zčiasťky nepravých, zčiasťky pak jednostranných informácií, nimiž zlomyselným neprajníkom tohože spolku podarilo sa mystifikovať Uhorskú vládu.

Že spomenuté informácie nepravé byly, to dokazuje nielen obsah vysokého ministerského nariadenia od 12. novembra 1875 č. 4873, lež dokazuje to i obsah tej reči, ktorú pán ministerpredseda Koloman Tisza, následkom Miletičovej interpellácie, v tejto záležitosti dňa 15. decembra 1875 povedať ráčil vo vysokej snemovni vyslancov; a že otazné informácie jednostranné byly, to dokazuje tá okolnosť, že dotyčne obžalób, nimiž Matica Slovenská obviňovaná bola, ani predsedníctvo, ani výbor, ani úradníctvo spolku, ba ani len jedna jediná duša z domnelých vinníkov nikdy vypočutá a na zodpovednosť fahaná nebola, tak, že zatvorenie a zrušenie Matice Slovenskej stalo sa *mimo-riadným* spôsobom, bez riadného vyšetrovania.

Toto moje tvrdenie dokazujem nasledujúcimi dôvodami:

A. Vysoké ministerské nariadenie od 12. novembra 1875 č. 4873 hovorí, že zatvorenie Matice Slovenskej stalo sa z nasledujúcich príčin:

1. pretože Matica Slovenská svojmu v 1 § stanov vytknutému cieľu pestovania Slovenskej literatúry a krásnych umení, ako sa to z jej zápisníc valných a výborových shromaždení, z jej veškerých ňou vydaných spisov a z jej účtov preukázalo, vôbec nezodpovedala, ba ani len zbízif sa tomuto svojmu cieľu nevynasnažovala sa.

Toto obviňovanie naskrze nestoji, a zakladať sa môže jedine na nepravé informácii človeka alebo zlomyselného, fakta zúmyselne prekrucujúceho, abo do veci naskrze nezasväteného, ktorý tie zápisnice valných shromaždení a výborových zasadnutí nikdy nečítal; pretože v týchže zápisniciach a pofahmo i v účtoch, sú až veľmi dostatočné

dôkazy toho, že Matica Slovenská i literatúru i krásné umenia dľa najlepšej možnosti a svojim finančným silám primerane pestovala. A síce:

a) dotyčne spisby vôbec, mámu česť uctive pripomenúť, že Matica Slovenská vydala desať dvojsväzkových ročníkov „Letopisu,“ v nichžto nachodia sa znamenité články z tých najrozličnejších odborov ľudskej vedy;

b) pestovala i poeziu; to svedčí vydanie „Zrúnskeho pamätníka,“ vydanie výtečného drammata „Úklad a matka,“ zakúpenie práva vydávania všetkých básní Andreja Sládkoviča, zadováženie si práva vydania básní Jána Kráfa a Karola Kuzmányho; ďalej svedčí to vypisovanie odmien za dramatické práce a faktické udeľovanie vypísaných odmien i akcesitov;

c) pestovala i hudbu; vydala znamenité dielo „Nauka súhlasu,“ a vo zborníku soberať dala národné piesne i s nápevami;

d) pestovala i maľbu; veď sequestrujúca komissia len vo dvorane Matičného domu skonfiškovala 17 kusov olejových obrazov, z nichžto asi tretina, hlavne zo zámeru podporovania umelcov, na útraty Matice vyhotoviť sa dala; ba bol prípad i na to, že chudobný, do Itálie cieľom svojho ďalšieho vzdelania ísť hodľajúci maliar, J. Temnák, dostal od Matice podporu, bez toho, žeby jej za to nejakú službu abo prácu bol vykonal;

e) pestovala konečne Matica Slovenská i výtvarné umenia; v sequestrovanom jej museume stojá dve práce pochvalne známeho Peštianskeho sochára, Dunajského; medzi sequestrovanými peniazmi nachodí sa 3364 zl. 12 kr. určených výlučne len ku stavaniu pomníkov pre výtečných spisovateľov; medzi konfiškovanými rukopismi nachodí sa výborný pod tlač hotový spis L. Reusov o staviteľstve a t. ď.

Kto nepredpojate uváží všetky okolnosti, v akých pohyboval sa spolok Matice Slovenskej od počiatku svojho založenia, — kto uváží tie ťažkosti, s nimiž zápasíť mu prišlo pri jeho sriaďovaní sa, ktoré teprv roku 1869 po zadovážení si Matičného domu prevedené bolo, kto vie, že Slovenskí vedomci a spisovatelia, roztratení po chatrných mestečkách a dedinkách desiatich stolíc, kde nielen že na porudzí nemajú k štúdiám potrebné bibliothéky, ale dosť často ešte zápasíť jim prichodí i s vyhľadávaním si každodenného chleba k výžive svojej a k výžive rodiny, — — kto všetko toto zuá a nepredpojate uváží:

ten zaiste uzná i to, že Matica Slovenská svojmu cieľu pestovania Slovenskej spisby a krásnych umení, behom tých dakolko rokov, čo už riadne účinkovať mohla (od r. 1869 po r. 1874), dľa vyšeuvedených hodnoverných, ponevác zo zápisnie Matice čerpaných dátok, istotne až veľmi dostatočne zodpovedala.

Médzitym jeho excellencia pán ministerpredseda, ako vôbec v záležitostiach Matice, tak i ohľadom toho stanovami vytknutého cieľu Matice Slovenskej, ráči byť veľmi jednostranne informovaným; v jeho vysokom nariadení uvedený 1 § stanov, neznie totiž tak, ako sa to v tomžé vys. nariadení udáva: „Cieľ Matice je pestovanie literatúry a krásnych umení,“ lež znie on takto: „Cieľ Matice je v členoch Slovenského národa mravniu a umnú vzdelanosť budiť, rozširovať a utvrdzovať; Slovenskú literatúra a krásné umenia pestovať a podporovať, a tým i hmotný dobrobyt Slovenského národa napomáhať a na jeho zvelebení pracovať.“

Z tohto doslovne uvedeného znenia 1 odseku stanov zrejmä vysvitá, že z tých viacej cieľov, ktoré Matica mala, ovšem bol jedným, a síce len na druhom mieste označeným cieľom, i pestovanie spisby a krásnych umení, ale že prvým a tak teda istotne hlavním cieľom Matice, dľa doslovne uvedeného odseku, byť muselo: *budenie mravnej a umnej vzdelanosti* v členoch Slovenského národa, a napomáhanie jeho dobrobytu a zvedenia; a tuná smelým čelom v oči pozreť môže každý. Matiční člen osočovateľom Matice, lebo v tomto ohľade vykonala Matica Slovenská viac, lež ktorýkoľvek iný, v oveľa prajnejších okolnostiach nežli ona sa nachodiaci spolok podobného smeru; ona vydala totiž „Myšlienky o zahradníctve,“ — vydala „Včelára,“ — vydala „Ovocinára,“ — vydala „Hospodára“; všetko to spisy znamenité a dôkladne zostavené, ktoré vyrovnajú sa podobným spisom ktorejkoľvek literatúry; a v rukopise nachodí sa v Matičnom archíve i viacej, tiež už pod tlač hotových, budeme mravnej a umnej vzdelanosti Slovenského ľudu za cieľ majúcich spisov.

No mravniu a umnú vzdelanosť v Slovenskom ľude budila Matica ešte i tým, že svojich dajednych vedomcov a spisovateľov, dľa svojich ovšem nadmier skromných síl, hmotne podporovala; že mravného držania akademickým žiakom, ktorí vykázali sa dobrými školskými svedoctvami udelovala podpory, jíchžto úhrnom udeleno len behom piatich rokov (1863 — 1867) 3920 zl.; mravniu a umnú vzdelanosť budila

Matica vo Slovenskom lude i posledne zavedeným vydávaním prostonárodnej knižnice, z ktorej ale — pre nespodievané pretrhnutie jej činnosti, len pár sväzkov vynst mohlo.

Úhrnom vydala Matica Slovenská, asi za 10 rokov 42 rozličných menších väčších spisov, z nichžto dajedny byly aj nákladné, a dajedny aj také, ktoré od znalcov nielen v Uhorsku, ale i v zahraničí došly úplnej uznalosti; no a na takúto, a v tak neprajných okolnostach, aké som pripomenul, vyvinutú literárnu činnosť nemôže sa už len naskrze povedať, že je to nič, ba že je to nie ani len „snaha“ po zblížení sa ku cieľu stanovami vytknutému. Isté je teda, že tento punkt vysokého ministerského výroku, zakladať sa môže jedine na nepravéj informácii.

Uvedené vysoké ministerské nariadenie od 12. novembra 1875 č. 4873 ďalej hovorí, že Matica zrušená bola

2. pretože Matica Slovenská — trebas dľa 2 § stanov, štátné záležitosti zreteľne vytvorené byly z kruhu jej pôsobenia, predsa v mene spolku a pod jeho firmou účinkovalo sa záujmoch vlastiprotivnej slovanskej propagandy, čo poburujúcej politickej stránky; jej literárne pôsobenie bolo vraj úplne politickým, a ta namereným, aby sfalšoval sa dejepis vlasti; ba ešte i v samých ňou vydaných knihách rozširované vraj byly protivlastenecké bludné uky.

Na takto všeobecne držanú obvinu je ovšem fažko odpovedať, a síce tým viac, že pri veľkej elasticite pochopov o protivlastenectve a slovanskej propagande, z roka na rok kam diaľ tým širší objem akoby licitando dostáva sa týmto pochopom, — tak, že sú prepíati ľudia, ktorí už i Slovenský šlabikár za protivlastenectvo a Slovenský otčenáš za panslavistickú konšpiráciu vyhlasujú. No akokoľvek by sa komu ľúbilo nadrečené pochopy fixirovať, tolko voždy nezvratne stojí, že vysoká vláda pri všetkyh valných shromaždeniach Matice voždy mala svojich komisárov, ktorí vzdor všetkého svojho ochotného a ostrážitého bedlenia na protivlastenecké a panslavistické zjavy, takéto nikdy nepobadali a neskúsili; vysoká vláda voždy dostávala verný odpis všetkých zápisnic, ktoré sa krom toho ešte i tlačou uverejňovaly: nasledovne, jestli spozorovala niččo v nich, čoby — dľa jej pochopovania vecí — väčšmej týkalo sa bolo politického, nežli literárneho pôsobenia spolku: voždy mala spôsob i moc, prietrž učiniť tomu, a zakázať, čo sa jej nepáčilo. Tak na pr. ako dozvedela sa, že predsedníctvo Matice dňa 8. januára 1875 na deň 20. tohože mesiaca svolalo riadne vý-

borové zasadnutie spolku, a vys. ministerstvo dňa 19. januára 1875 pod č. 251 zakázalo ho, ktorý zákaz — samo sebou rozumie sa — zo strany spolku bez všetkého odporu pasluchnutý bol: celky podobne — jestli asnaď Matici za takúto vinu pokladá sa oboslanie slavnosti Uhorského hrdiny Mikuláša Zrínskeho, alebo slavnosti Českého spisovateľa Jungmana, abo slavnosti otvorenia Fraňo-Jozefovskej university v Záhrabe — dozvedeť sa mohla vysoká vláda o potahmých, tiež cestou tlače uverejnených uzavretiach výboru, nimiž vysielané byly deputácie ku nadrečeným slavnostam; jestli pak — dla svojho náhľadu, videla v tom „protivlastenecké pôsobenie spolku v záujmoch Slovenskej propagandy čo poburúcej politickej stránky“: — mohla to práve tak vopred zakázať, ako zakázala spomenuté vydržiavanie výboru, a spolok by ju istotne i v tomto prípade posluchnul bol nielen bez všetkého odporu, ale i s povinnou oproti vrchnosti úctou. — Výbor Matice Slovenskej, keď vysielal nadzmiernené tri deputácie, činil to bona fide, že čo literárny spolok koná len svoju povinnosť, keď zúčastňuje sa na takýchto verejných, vrchnosťou dovolených, pre literatúru a vedu vôbec velevýznamných slavnostach; keby Matiční výbor i len tušíť bol mohol, že vysoká vláda šípi v tom protivlasteneckú propagandu: istotne bol by sa zdržal vysielania i takýchto deputácií. A že výbor len bona fide činiť mohol, vysvitá i z toho, že on — menovite dotyčne Zábrabskej slavnosti — jedine *nasledoval* príklad dajednych popredních krajinských ústavov, ktoré na tejže slavnosti tiež zastúpené byly svojimi vyslanstvami.

Či snad za poburovačne politické pôsobenie považuje sa pri udavších sa smutných a radostných, Najvyššieho trónu sa týkajúcich príležitostach Maticou Slovenskou, k svojmu najmilostivejšiemu životodarcovi, slavne panujúcemu Cisárovi a Ap. Kráľovi Fraňovi Jozefovi I, z najhlbšej uprimnosti našich, jasnej dynastii Habsburgov oddaných duší prýštiaco sa osvedčovanie vrúcenej oddanosti a nezlomnej vernosti, akým viacej ráz prihlásila sa Matica Slovenská k svojmu najdobrotivejšiemu Pánovi a Kráľovi?

Či snad poburovačne politickým pôsobením nazýva sa to, keď Matica Slovenská, zlomyselnými utrhači r. 1872 v č. 319 Pešfanskej „Reformy“ osočovaná, pozdvihne svojho hlasu a s úplnou dverou obráti sa ku kráľ. Uhor. ministerpredsedovi, jeho excellencii pánu Jozefovi Szlávymu, aby Uhorskej konštitucionálnej vláde osvedčila svoju upri-

mnú oddanosť, svoju vernosť k Uhorskej vlasti, svoju najochotnejšiu poslušnosť zákonov a vrchnosti a tejto zákonných nariadení?

Všetko toto robia v Uhorsku i Maďarské vedecké, literárne a vzdelávacie spolky; nasledovne my voždy boli tej mienky, že čo dovolené je jim, dovolené je i nám, a bona fide mysleli sme, že nielen sám text, ale ani duch Matičných, panovníkom potvrdených stanov nieje proti tomu. Jestli ale vysoká vláda mala asnaď nejaké excepcie proti tomuto: nie našou, ale jej úlohou bolo vyzvať spolok Matice k premeneniu stanov, na tolko, na kolko by to asnaď od r. 1868 premenené pomery krajiny, a menovite požiadavky terajšej ústavnosti požadovaly.

Na konkrétnejšie držanú obvinu, že literárne pôsobenie Matice bolo úplne politickým a menovite na falšovanie vlastenského dejopisu namiereným, odpovedám, že to tiež nestojí. Matica literárne nikdy neúčinkovala v záujme tej či onej politiky; Matica Slovenská nikdy nefalšovala dejopis. Dejopisné otázky, ktoré tu i tu pojednávané boli našimi historiografmi v Matičných spisoch, sú kritickými, voždy na základe hodnoverných žriedál osnovanými objasňovaniami udalostí, ktoré dialy sa pred tisíci rokami na priestore terajšieho Uhorska; takéto vedecké bádania historikov o drievnych udalostach ale dovolené sú každému literárnemu spolku v celom civilizovanom svete, a žiaden stát nearroguje si infallibilitu a samospatiteľnosť vlasteneckej, dľa svojich náhľadov a — snaď len dľa náčasných potrieb — pristrihnutej histórie. Jestli avšak vysoká vláda asnaď i tieto kritické bádania našich historikov považovala za protivlastenecké: voždy mala dostatočného spôsobu jích rozširovanie zákonnou cestou t. j. v tlačovom zákone predpísanými prostriedkami prekaziť.

No tvrdí sa ďalej, že ešte i v tých Maticou vydaných školských knihách boli protivlastenecké bludné uky. Nato odpovedám, že Matica Slovenská — jako to zápisnice a účty dokazujú — všetkého dohromady, vydala len tri školské knihy, a síce: Hattalovú mluvnicu, Čulenovú počtovedu a Černého dvojsväzkovú čítanku; ktorá z týchto troch kníh obsahuje protivlastenecké bludné uky, je veru ťažko uhádnuť, a síce tým viac že Černého čítanku ešte i vys. kr. Uh. námestná rada (a síce jej prvý diel vynesením od 13. novembra 1864 pod č. 90335, a jej druhý diel vynesením od 12. decembra 1865 pod č. 94771) schválila a na kr. Uh. gymnasiach čo učebniu knihu zaviedla, a že do

gramatiky a mathesi zaplietť protivlastenecké agitácie je predsa v ary len nemožnou vecou. Nasledovne, stojí to, že i druhý punkt. vysokého ministerského výroku zakladať sa môže jedine na nepravéj informácii.

Uvedené vysoké ministerské nariadenie od 15. novembra 1875 č. 4873 ďalej hovorí, že Matica zrušená bola „... 3. ponevác i majetok spolku, ohľadom na ustanovenia jeho stanov, a menovite na §§ 29. a 32., protipravidelne zavedovaný bol...“ Prvý z uvedených odsekov (§ 29.) znie takto: „Na základinu Slovenskej Matice obetované summy vydať sa nesmujú; ale založiť sa má z nich základina Matice Slovenskej a len úroky základiny a krom toho iné nepravidelné príspevky a z predania kníh a umeleckých výtvorov utržené peniaze upotrebiť sa môžu k zapraveniu bežných výdavkov, krom toho ponecháva sa na výbor v tej prípadoosti, jestli rozmožily by sa nepravidelné príjmy, z týchto jednu čiastku, čas po čase, priraziť ku základine.“

Všetko, čo tento odsek hovorí a nakladá, voždy svedomite a spravne plnilo sa; a to nám zo zápisnic a účtov Matice Slovenskej nikdy nikto nedokáže, žeby behom jedenásťročného pôsobenia našo spolku, kápítál Matice narušený bol býval.

Druhý z uvedených odsekov (§ 32.) znie takto: „Kým sa majetok a dôchodky Matice Slovenskej dostatočne nerozmnožia a neustália; sú všetky úrady Matice bezplatné.“

Na toto odpovedám, že veď — krom špeciálne honórovaných prác zapisovateľa — i boly bezplatné, t. j. dokým sa majetok a dôchodky Matice dostatočne nerozmnožily a neustály; ale keď sa toto stalo, menovite keď Matiční majetok dosiahol výšku 60.000 zl., pomýšľal sa počalo i na systemizovanie skromne platených dvoch úradníkov, ktorí by svoje intelektuálne sily službám Matice venovali. A systemizovanie týchto platov nariadilo samo valné shromaždenie spolku. Tak v jaseňi r. 1866 skrze valné shromaždenie Matice vyvolený bol som ja za podpredsedu Matice, a ponevác žiadano odo mňa, abych zo Skalice prešiel do Martina bývať, za moje podvolenie sa tejto žiadosti, z naloženia tohože valného shromaždenia, vymeral mi výbor paušál ročitých 600 zl., pozdejšie pak svobodný byt v Matičnom dome a paušál ročitých 400 zl.; — podobne, keď r. 1869 zakúpený bol dom Matice Slovenskej, a hodlano museálne sbierky uložiť do tohto domu, zvolený bol pán Fraňo Sasínek za opatrovníka týchto sbierok, s tým, aby sú-

časne zastával i úrad Matičného tajomníka, za ktoré dva úrady daný mu bol plat ročitých 700 zl.; — pozdejšie, keď matičná základina došla výšku viac než 70.000 zl., r. 1874, podobne skrz valné shromaždenie vyvolený bol za pokladníka spolku pán Andrej Červenák, ktorému dan honorár ročitých 200 zl.

Nech ktokoľvek porovná tieto plátcbné výhody s emolumentami podobných úradníkov pri Pešť-Budínskych spolkov, kde len sekretári ročitých 2 — 3000 zl. platu tiahajú — a uznať musí, že tieto platy nadmier skromne vymerané boly, a že nimi — pri tak zveladivšom sa kapitáli spolku — naskrze neprehrešilo sa proti ustanoveniu 32. odseku stanov Matice Slovenskej, tym menej, že uvedené platy povolilo valné shromaždenie, k čomu vo smysle stanov, i úplne opravené bolo. Jestli ale vysoká vláda, dľa svojho náhľadu, domýšľala sa, že systemizovaním týchto platov, valné shromaždenie Matice predsa asnaď prehrešilo sa proti ustanoveniu nadzmierneného 32. odseku Matičných stanov: nie našou, ale jej úlohou bolo, po obdržaní zápisnic patričných valných shromaždení spolku — ktoré zápisnice voždy riadne predstieraly sa jej — otazné uzavretia zastaviť, dať si jich objasniť, a potom dľa svojho dobrozdania alebo zmeniť, abo celky vyzdvihnúť. No toto nestalo sa nikdy, a preto my voždy považovali otazné uzavretia valného shromaždenia za také, jaké skutočne boly t. j. za riadne, korektné a zákonné.

Nasledovne stojí to, že i tretí punkt vysokého ministerského výroku od 12. novembra 1875 č. 4873, zakladať sa môže jedine na nepravej informácii.

B. Čo som preukázal ohľadom vysokého ministerského nariadenia od 12. novembra 1875 č. 4873, to isté stojí aj o reči kr. Uh. pána ministrapredsedy, ktorú dňa 15. decembra 1875. v záležitosti zatvorenia Matice Slovenskej predniesol vo vysokej snemovni vyslancov, t. j. i táto zakladá sa na nepravej a jednostrannej informácii.

Tym poriadkom ako v tejže reči prednášané boly obžaloby proti našmu spolku, robiť budem svoje, na pravde a skutočnosti sa zakladajúce poznámky na tieže obviny.

Pán ministrapredsa K. Tisza hovorí ráčil.

1. že vraj „nestojí to, žeby Matica Slovenská až posiaľ bez všetkej výčitky alebo karhania bola účinkovala, ponevác zvečnelý barón Eötvös ešte roku 1868 prinútený bol, z jej vydání dve učebné knihy,

ako protivlastenecké, zo škôl vykázaf; roku 1874 však do podobného položenia prišiel terajší minister výučby.“

Pravda je, že následkom premenenia sa politických pomerov krajiny, bývalý minister výučby, barón Jozef Eötvös, zakázal na štátnych gymnásiach čo učebnú knihu užívať, nie síce dve knihy, ale dvojdielovú Černého čítanku, jejžto prvý diel, vys. kr. Uh. námestná rada, svojim vynesiením od 13. novembra 1864 pod č. 90335 a druhý diel svojim vynesiením od 12. decembra 1865 pod č. 94771 schválila a čo učebnú knihu zaviedla bola na kr. Uh. štátnych gymnásiach; no nepravda je, žeby r. 1874 do podobného položenia prišiel bol terajší pán minister výučby Trefort, lebo krom vyševedenej dvojdielovej čítanky, nikdy žiadna Maticou Slovenskou vydaná kniha zo škôl vykázaná nebola. A o Eötvösovom vyhostení Černého čítanky zo štátnych škôl, Matica nielen že nie pokarhaná, ale ani len uvedomená nebola.

Ďalej tvrdil menovaný pán minister, že vraj

2. „tento spolok takmer od svojho jestvovania nič inšieho nerobil, než že snažil sa slúžiť istému smeru, a síce tomu politickému smeru, ktorý je po celom šírom svete známý ako smer panslávský; v jeho vydaniach nachodia sa tie mnou vyše označené školské príručnie knihy.“

Teda hlavním dôvodom panslavistického pôsobenia našho spolku je: vydanie dvojdielovej Černého čítanky, ktorú kr. Uh. námestná rada — jaka už pripomenuto — r. 1861 schválila, a barón Eötvös o tri roky nato — následkom zmenených krajinských pomerov — zakázal užívať na štátnych gymnásiach, čo učebnú knihu; z čoho nemôže iné nasledovať, ako že alebo i pôsobenie kr. Uh. námestnej rady — ktorá otazné knihy preskúmala a schválila — až do r. 1876 muselo byť panslavistického smeru, abo jeho excellencia, pán ministerpredseda Tisza, i v tejto záležitosti ráči byť veľmi neprave a jednostranne informovaným.

Zatým pripomenul p. minister v tejže svojej snemovej reči, že

3. „ďalej figurujú dejepisné články, ktorých prvé práve tak, ako poslednie nepozostávajú z inšieho, ako z prekrúcanín dejopisu, z predstavovania Maďarského živlu v najhnusnejšej barve a z toho búrenia, aby Slovani, ktorí natoľko prevyšujú Maďarský živel, vysvobodíť sa snažili zpod Maďarského panstva.“

Na tieto obviný krátce a jednoducho odpovedám, že sú nie pravdivé, že sú ony čiročistým poprekrucovaním opravdivého stavu

vecí, a síce — ako verif. chcem — na základe nepravěj informácie pána ministrapredsedy, ponevác' celé „vyšetrovanie“ — jestli to, čo konálo sa v záležitosti obžalób Matice — vóbéc *vyšetrovaním* pomenovať možno, nedialo sa i s vypočutím nestrannných svedkov a nepredpojatých znalcov, ba ani len s vypočutím obviňovanej strany; ale jedine cestou dôverných policajtných výzvedov a prehovorov s jednotlivcami, ktorým hriechom proti vlasti a zradou Maďarského živlu je všetko, čo Slovenské meno nosí. Je to verejným tajomstvom že iba *takíto* „znalcovia“, t. j. professori Kláštorskej präparandie a členovia Svornostinej redakcie prehliadali Maticou vydané spisy; a že na základe jejieh informácie o týchže spisoch; posudzovala vrchnosť pôsobenie Matice Slovenskej; nasledovne i všetko to, čo pán ministerpredseda Tisza o obsahu Matičéných spisov povedal, nemôže byť iným, ako výplyvom takejto zlomyselnej, nepravěj a jednostrannej informácie.

Ďalej zmieňuje sa jeho excellencia vo svojej snemovej reči

4. že „v auguste 1867, keď ta prišli dvaja Horvatskí cestovatelia, dľa tvrdenia Matičenej zápisnice, privítaní boli ako takí, ktorí prišli k napomoženiu panslávskej agitácie v Uhorsku;“ tak boli otvoreným naručím prijatí skrze Maticu.“

I tu je opäť nadmier prekrútený opravdivý stav vecí. Factum je toto: na počiatku augusta 1867 cestoval z Nitry cez Prievidzu a Turec do svojho rodiska, totiž do Žiliny, Sriemský farár, terajší krajinský vyslancé Ján Tombor, aby tam svoju rodinu navštívil a dajedni svoje rodinné záležitosti pokonal, pojav sebou na túto cestu i svojho priateľa Mateja Marinkoviča, farára v Srieime. Do Martina prišli tíže páni práve v deň, vtedy vydržiavaného válného shromaždenia Matice, a preto zostali tu, menovite Tombor, aby sišiel sa tu so starými známymi a školskými vrstovníky, ktorým od Sriemských priateľov pozdravy doniesol, a aby spolu i so svojim pútným súdruhóm Marinkovičóm, osobne prihlásil sa za riadneho člena Matice, a tak *priležitostne* i tento cieľ svojej cesty dosiahol; čo sa i skutočne stalo, — a preto óvšem oba cestovatelia, čo *vnovo prihlásivší sa členovia Matice* „s otvoreným naručím“ prijatí boli, ale žeby „oni tam uvítaní boli bývali čo „*napomáhateelia panslávskej agitácie v Uhorsku*“: to je, jednoducho rečeno, nie pravda; to ani v zápisnici nestojí, ani to nikdy nikto nevidel, nepočul, a preto ani dokázat nemôže.

Nato pripomína pán ministerpredseda, že

5. „Roku 1874 pri otvorní Záhrabskej university vyslanstvo Matice tak sa vyslovilo, že „*panslávi*“ — toto slovo použiť ráčil — Záhrabskú universitu aj za svoju považujú, a vraj „nádejú sa, že aj Uhorským „*panslávom*“ svitnú lepšie časy, a ďalej vyslovilo, že Uhorskí „*panslávi*“ nemôžu sa chlúbiť vlastnou vlasťou, ponevác zažívať musia trpké ovocie Maďarskej svobody.“

I toto je len na základe zlomyselnej informácie osnované prekrucovanie opravdivého stavu vecí. Čulenová reč, ktorú v Záhrabe povedal, hneď vtedy vyšla v Nár. Novinách 1864 v č. 126 a — jako všeobecne známo, jednala hlavne o výučbe mládeže v naukosdelnej materinskej reči, ktorá na Záhrabskej universite, samo sebou rozumie sa, len Horvatská, teda Slovanská byť môže. Všetko ostatnie, čo p. ministerpredseda do Čulenových úst položil, spočíva na nepravnej informácii, a možno, že i na zamenení „Slovenského“ vyslanstva so „Slovinským“ z Lublane, jehož rečník dr. Costa, predseda Slovinskej Matice v Lublani, jako to i v Pražskej „Politik,“ v č. 353 z r. 1875 práve následkom p. ministrovej reči, v dopise zo Záhrabu, od očitého svedka pripomenuté bolo: Horvatskú universitu universitou Slovinského národa pomenoval.

Po tomto voskrz bezzákladnom upodozrievaní, obrátil p. ministerpredseda pozornosť snemovne na Maticou udeľované štipendia hovoriac:

7. „Matica hneď na počiatku dost značnú časť svojho dôchodku obrátila na štipendia; kde opäť ku sprave Matice blízko stojací, nie veľmi zabudli na svoje dietky.“

Na toto, istotne len na základe perfidnej informácie vyslovené upodozrievanie, ktoré s indignaciou odsocujem nielen od seba, ale i od všetkých členov bývalej Matičnej spravy, odpovedám, že ovšem pravda je, že naša Matica mravného držania chudobným akademickým žiakom, ktorí vykázali sa dobrými svedoctvami, udeľovala štipendia, a síce:

roku 1863	úhrnom	udeleno	600	zl.	
„ 1864	„	„	700	„	
„ 1865	„	„	1050	„	
„ 1866	„	„	1050	„	
„ 1867	„	„	520	„	
			<hr/>		
spolu			udeleno	3920	zl.

No toto udeľovanie štipendií dialo sa na základe 31. § Matičnich stanov; a i vysokým ministerským nariadením od 14. decembra 1868 č. 5087 schválené a odobrené bolo. Žeby ale pri udeľovaní týchto pod-

pôr ohľad braný bol býval na *dietky* pri sprave Matice nachodiacích sa mužov: je bezčestná, proti Matičnému výboru a sprave nameraná insinuácia zo strany patričných informantov, je bezočivá lož, je drzé osočovanie, lebo isté je, že synovia abo vnukovia úradníkov a výborníkov Matice — ako to zápisnice svedčia — nikdy žiadnej podpory nedostali, aniž dostať mohli, keď tíže úradníci a výborníci vtedy takých ani nemali.

Ďalej povedal p. ministerpredseda Koloman Tisza, že

8. „Vôbec, dľa listín vyšetovania 14.000 zl. to činí, čo z útrov Matice, majúcej spolu 70 a niekoľko tisíc zlatých, protistanovne vydalo sa.“

Toto ovšem vynst mohlo len z takého „vyšetovania“, jaké v záležitosti obžalôb Matice, policajným spôsobom, tajne prevedené bolo. Ja tvrdím, a som v stave to, čo tvrdím, i z účtov a zápisnic hodnoverne dokázat, že z Matičných peňazí *protistanovne* nestrovil sa ani len jeden halier, a že jestli by zavedené bolo bývalo riadne súdobné vyšetovanie, bolo by sa toto factum istotne i skvele dokázalo. Nasledovne i toto tvrdenie p. ministrapredsedy spočívať môže jedine na základe nepravvej informácie ošemetných neprajníkov Matice.

Zatym pripomenul ešte p. ministerpredseda, že majetok Matice aj ináče zle zavedovaný bol, lebo vraj

9. „jeho niektorá čiastka je ešte i teraz pre ľahkomyselné vymiestenie znebezpečenou.“

Nato odpovedám, že požičky voždy povoľoval sám výbor, ktorý zaiste nemôže byť obviňovaný „*lahkomyselnou*“ elokáciou Matičných kapitálov, čoho najlepším dôkazom je to, že Matica Slovenská pri svojich výborom takto rozpožičaných peniazoch doteraz ešte nikdy žiadnej škody neutrpela, čo je ináče pri podobných ústavoch a korporáciach takrečeno každodennou smutnou skusenostou.

Ďalej povedal p. ministerpredseda ešte i nasledujúce slová:

10. „Mlčal som o smluvách (reversoeh), ktoré uzavierali s tými, čo protistanovne dostávali štipendia, a v ktorých zaviazali sa, že v celom živote budú sa vystrýhať od spoludejstvovania s nepriateľmi čili Maďarmi.“

Toto je číročisté, zo zlomyseľnej informácie pochodiaco osočovanie i Matice i patričných štipendistov, z nichžto už početní, hneď po 15. decembri 1875, ktorého dňa p. ministerpredseda tieto slová povedal, verejne vyslovili sa, že sú hotoví prisahou potvrdiť, že je to nie pravda. To isté hotový som i ja kedykoľvek urobiť, a jako bývalý podpred-

seďa Matice, takéťo upodozrieťvanie Matice a jej spravy, s indignaciou odmršťujem.

Konečne — istotne len v prúde svojej ohnivej reči — zapomenul sa p. ministerpredseďa, a povedal ešte i nasledujúce slová:

11. „Zakázanie účinkovania Matice, odsúdenie panslávského smeru, neboli ten dvojmilionový ľud, ktorý tam býva: to boli len tych ľudí, ktorí pre svoje ťťažiadostivé, sebecké a špinavé ciele, chcjú zaviesť ten ľud.“

Teda p. Tisza predpokladá u tých, čo na čele Matice stáli, ťťažiadostivé, sebecké a špinavé ciele; takéťo lahtikárske — nepoviem že štátnika, ale vôbec ani — **muža** nedôstojné slová mohli by sa veľmi ľahko opraviť už či jeho bodajzdravu zodpovedajúcim pánbodajom, či pustým spomenutím lihanie na peci; — no najprimeranejšou odpoveďou na ne vary bude: mlčanie a — opovrzenie, lebo my Slováci máme svoju česť, vážeme si ju, nechceme babriť teda ani česť druhého, znajúc, že čo kto nemá, z toho druhému nedá. Jedinou výnimkou z tohto všeobecného pravidla, zdá sa, je p. minister Tisza: — podkláďá nám špinavé ciele, bere nám našu česť, a sám je predsa čestný človek.

No príčinou tohto paradoxona zase nemôže byť iné, jako nepravá a jednostranná informácia, jakou dotierave vďačili sa dosiaľ každej vláde zlomyseľní neprajníci Slovenského života.

Dokázal som, a toto moje tvrdenie hotový som i súdobne dokázal, že p. ministerpredseďa Koloman Tisza, v záležitosti obžalôb Matice neprave a jednostranne informovaný bol, a tak že i následok tejto informácie, totiž zatvorenie Matice, je skutkom nespravodlivým, tým viac, že úradníci a výbor spolku, teda tí domnelí vinníci, dotyčne početných, proti Matici pozdvihnutých obvin ani vypočutí neboli, a tak náš spolok, nie súdobnou, lež policajnou cestou, *bez vypočutia* na smrť odsúdený, a jeho členovia bezprávne svojho majetku pozbavení boli.

Odpustíte, Drahí Bratia moji, že som z príležitosti venovania Vám tohto mojeho dieľca o tejto veci ešte raz obširnejšie prehovoril; no keď bývalý podpredseďa Matice prihováral sa ku bývalým jej členom, čo ho za podpredseďu zvolili, či by bolo možné bývalo nepripomenúť spôsob utratenia tohože členovstva, a neohradiť seba i Vás proti upodozrieťvaniu čestných mužov nehodným?

Dobre známe je to už svetu, akého základu boli vôbec všetky tie obžaloby, ktoré ošemetní neprajníci Slovenského ľudu a života kydali na ústav Matice Slovenskej; no vedeli to tí oplani, že u nás

možno teraz i takýmito obžalobami cieľa dôjsť, lebo veď mali toho zrejmy príklad na našich troch gymnásiach. Chytili sa teda s dobrou chuťou a s istým výhľadom na nimi želaný výsledok do satanskej práce podvrátenia Matice, tou istou zbraňou, ktorou proti gymnasiám bojovali, totiž podlými osočovaniami, a jako výsledok ukázal, opäť došli svojho cieľa, lebo jeho excellencia kr. Uh. pán ministerpredseda Kolo- man Tisza „*vzhľadom na povinnovaté zachránenie práv darcov a účastinárov*“ za potrebné uznal svojim nariadením od 12. novembra 1875 č. 4873: Slovenskou Maticou menovaný spolok rozpustiť a majetok členov Matice shabať. Prečo avšak tenže pán minister „*vzhľadom na povinnovaté zachránenie práv darcov a účastinárov*“ úplne ignoruje 35 § stanov, ktorý hovorí že imanie Matice „*ani rozdeliť, ani kroz nikoho odcudziť nemožno*“ a že na neočakávaný prípad prestatia spolku „*účel a spôsob opatrovania tohto imania určí poslednie valné shromaždenie Matice Slovenskej*“: to je tuším i zostane nám všetkým veľikou záhadkou; lebo chrániť chceť práva darcov, a predsa *proti jejich vôli* skonfiškovať jim jejich práva, ba pripraviť jich o jích spravodlivý majetok: je pre zdravý ľudský rozum ovšem nadmier nepochopiteľný spôsob ochrany.

Nuž ale, bohužiaľ, našim osudom je už tuším vôbec len takáto ochrana, pri nejžto najlepšou potechou je to kresťanské potešovanie sa našich nábožných otcov, že koho Boh *miluje*, toho *navštevuje*. Naša nezlomná viera v milosť Božiu, dáva nám duševnej sily k trpelivému znášaniu tých trudných navštívení, ktoré sú teraz našim údelom v ústavnej Uhorskej vlasti, a preto my nezúfame, my veríme v lepšiu budúcnosť svojho národa, jehož rozvoj a zvelatok iste nezastavia ani také údery, jaké namerané byly naň zrušením našich troch gymnásií, pak násilným zatvorením Matice a bezprávným shabaním jej majetku; my vzdor týchto pohrôm s božnou a dobrou myslou spievami si: „*Prijde-li na zmatok česk, hrdlo, statok: nech sebe majú; nič tym nezískajú.*“ S Bohom!

V T. S. Martine, dňa 2. marca 1876.

Váš

uprimný brat

Viliam Pauliny-Tóth.

Úšcep I. Úvod.

„Človeče, poznaj sám seba!“

Tento nápis asi pred 2000 rokami čítal istý vedochtivý Gräk nad bránou starého chrámu v Egypte, a potom rozprával svojim krajanom o velikej múdrosti národa, ktorý pilne vzdelával úrodné polia v údolí Níla. A pravdu mal vedochtivý Gräk; lebo dobré poznanie seba samého je najspravnejším základom všelikej ľudskej múdrosti.

Čo stojí o jednotlivom človeku, to samé stojí aj o istom súhrne ľudí — o *národe*.

„Slováku, poznaj sám seba!“ privolať radno i nám, lebo dobré poznanie nášho Slovenského svojstva, našej reči, porekadiel, bájov, povestí, piesni, zvykov, dejov: bude najspravnejším základom všelikej *národu* prospešnej múdrosti.

A verte, Slováci, že hodno je bližšie poznávať tieto duševne poklady Slavian veľnároda, lebo jejich cene a kráse, jejich systematickému riadu a skladu, jejich driernej zachovalosti: nevyrovnejú sa takéto duchoplody žiadneho iného národa na svete.

Úšcep 2. Pomer reči k bájom.

Prv lež by som pristúpil ku pojednávaniu Slovenského bájeslovía, nemožno mi neprehovoriť, aspoň na krátce, i o tom predmete, s ktorým — ako dvoje bliženiec, čo ovocie jedného plodu a života — nerozlučne srastené je naše bájeslovie, totiž o reči; a síce najprv o reči vôbec, a potom o Slovanskej zvlášte.

Reč je zjav a výtvor ducha.

Duch, jako mu nutno bolo, chcel sa zjaviť, i zjavil sa prosriedkom, čili nástrojom reči, tak hneď i tvoril a uspôsoboval si zjavy, hlasy a hlásky tohto svojho prostriedku čili nástroja; tvoril hmotu, čili

čiary, čiary, črtky, obrisy aj maľbu tohto svojho výtvoru s ním nerozlučného, sebe primeraným a jako najvýraznejším spôsobom.

Hlásky a slová — tamtie ako zárodok a koreň, tieto ako jeho rozvitok — sú tuná tak obrazom čili symbolom ducha a jeho myslenia, jako i báje, t. j. ďalšie a širšie obrazy čili symbola, do nichžto prvotný obrazivý duch zavlnul svoje pojmy a myšlienky. Alebo — jestli by sme to tak vzali do jedného rámu — reč dáva čiary, obrisy, fahy; báj dáva svetlo a tóne, barvy, čili maľbu jedného a tohože obrazu. Nasledovne pri poznávaní celku nemožno deliť jedno od druhého, lež načim do povahy a úvahy brať jedno i druhé *spolu*.

Naša *reč*, sama v sebe, je výtvorom filosofie našim predkom vlastnej; je dielom jejich ducha; je sám duch, zjavený vo svojom diele; — *báj* je myslením, je barvistou dumou tohože ducha, a práve preto pri bádání mythologie nedovoľno deliť od seba reč a vec, čili jazykozpyt od bájeslovía; menovite ale Slovenská mythologia s etymologiou, a etymologia s mythologiou — pre mimoriadnu zachovalosť jednej i druhej nedielne a nerozlúčene spolu považované byť musejů, lebo jedna druhú vysvetľujú a doplňujú, lebo jedna i druhá sú rovnak a súčasným výtvorom ducha našich pra- a predpradedov.

Úsčep 3. **Budúcnosť mluvovedy.**

Istý duchaplný satyrik síce povedal, že filologia je veda, v ktorej samohlásky *nič*, a spoluhlásky len *veľmi málo* znamenajú¹⁾, a istotne úplnú pravdu mal ohľadom tých filologov, ktorí túto vedu — práve tak ako na pr. alleopathii homöopathiu — považujú len za puhú hračku, alebo svoju vlastniu reč držanú mať chcejú za prazdroj, matku a jadro všetkých rečí; — no nie tak má sa vec pri opravdivých a svedomitých zasvätencoch tejto vedy, ktorých riadia a vedú nepremenné pravidlá ohybov a rozvoju reči a nie strannicke chůtky národného sebeckta.

Takýmto jazyko-zpytcom je reč najstarším a najspolahlivejším archívom života a vzdelanosti drievnych národov a je prvotným základom i z nej a spolu s ňou rozvinuvšieho sa bájeslovía.

O pár sto rokov, keď nielen srovnávajúce mluvnice, ale i srovnávajúce skladky — hlavní to zdroj jak poznania organickej ústrojby a sústavy reči, tak i histórie rečového processu, rozvoju a pokroku — dômyselnými a nestrannými jazyko-zpytami bezpečne fixované budú: mluvoveda podobáť sa bude zemovede ducha, práve tak ma-

1) Voltaire.

júca vrstvy svojho rozvoju, ako jich táto má vo svojich 10 útvaroch; — ba verím, že z výsledkov týchto bádání bude možno potom už bezpečne určiť i mnohé momenty rozvoju a osudov početných pránarodov sveta, ktoré momenty teraz ešte zčiasťky hlboká tma pokrýva, zčiasťky strannícke domnenky dajednych vedomcov v mylný smer upravily.

Úsčep 4. Hvalská čelaď.

Dosiaľ povšechne zato malo sa, že kolískou človečenstva, menovite ale Semitických a tak zvaných Indo-Europejských narodov, je India. A toto je ovšem veľmi možné. No ešte vierepodobnejším zdá sa mi byť to, že dajedna čelaď z potomstva prvých ľudí, v najdrievnejšom praveku opustiac údolie hornieho Indu a pramene riek Ravy a Gury, cez Kabur posuvla sa na severozápad a po mnohých storočiach došla k západným svahom pohoria Mustag a Belurtag, — tak, že kolískou Semítov, Árov a Indo-Europanov vlastne považovaný byť môže priestor medzi Chvalínskym morom a Indukušom. Tuná — behom asnaď mnohých a premnohých tisícročí — rozplemenila sa táto čelaď, ktorú ja *Hvalskou* nazývam, vo veľiký národ, jenž potom pre nedostatok výživy a menovite pre skot potrebnej paše, z času na čas vysielal svoje roje v rôzne strany sveta, ktorýchžto rojov asnaď teprv pozdnie paroje prijaly tie mená, pod nimižto patričné narody prvá historická doba nachodí.

Tak zo pňa tejto Hvalskej čeladi tiahli Árovia do Hindostanu a podmanili si tamejších drievnych obyvateľov, možno že bojom vnukmi proti vlastným pradedom vedeným; Irani tiahli do Persie: Aramäi do malej Azie, Sýrie, Arábie, Aethiopie; Pelasgovia južným pobrežím Čierneho mora do Gräcka a Itálie; Kelti, Germani a Slaviani severnou stranou Čierneho mora do západnej, strednej a severnej Europy.

Že spomenuté narody nerojily sa z Indie, leš z vyšeo značeného priestoru pri Chvalínskym mori, ba dajedni pozdnejšie, asnaď práve už až z Arménskej vysočiny, a tak že i potomní Indovia neboli pňom, ale iba vetvou pripomenutej medzi Chvalínskym morom a Indukušom valne rozplemenivšej sa čelade, za to svedčia nielen stopy, ktoré zrejmo dokazujú pristahovalosť Árskeho plemena do Indie, ale i drievne jeho pochopy o *svete* vôbec, menovite pak o *mori*, úplne zodpovedajúce tým pochopom, ktoré o týchto predmetoch majú Semitické a Indo-Europejské narody, a ktoré si tieto *spoločne*, jedine na pobreží Chvalínského mora utvoríť mohly, čo členovia Hvalskej čelade.

Hvalskou čeladou nazývam spoločný pranárod Semítov, Árov a Indo-Europanov preto, že pamiatku tohto mena prechovávať zdajú sa v sebe i názvy národov: *Chaldei, Kelti, Gaeli, Helleni, Gael* čili *Gaer-mani*¹⁾, *Svévi* (Hvévi), *Svávi, Slávi, Chalibovia* a t. ď.; ba vierepodobne táže Hvalská čelad' dala meno i samému *Chvalinskému moru*²⁾.

Úšcep 5. Rôznosť a jednota reči.

Dávne a dlhé sú hádky o tom, zdáliž všetky reči sveta povstaly z jednej prareči, alebo nie. Možné je jedno i druhé.

Za viacej prarečí, a tak i za viacej Adamov a Év, hovorí, veľiká *rozlíčnosť jazykov*, jak čo do koreňov tak i čo do organizmu reči. Pri koreňoch je vraj nápadné, že človek, ktorý predsa i v tej najdrievnejšej dobe, vždy a všade, mal tú istú *fyzilogickú ústrojnosť orgánov mluvy*, tak nadmier rôzne slová utvoril k označovaniu tých istých predmetov sveta a ľudského života; pri ďalšej ústrojnosti jazyka ale je vraj nápadné, že človek, ktorý všade obdarený bol tými istými Božími darmi ducha a jeho sdokonalovania sa, ktorý všade fyzilogicky tým istým *zrakom* hľadel na svet, na krásy jutra a večera a tým istým *sluchom* načúval šumotu vln, spevu vtáctva, hvizdu víchrov a romoneniu hromov: predsa tak nadmier rôzne organismy jazykov utvoril a ustálil.

Za jednu prareč, a tak — čo je dľa mojej mienky o veľa vierepodobnejšie — i za jedného Adama a Evu, čo prarodičov veškerého človečenstva, hovorí nesmierne rozdielny *klimatický vliv* na prirodzenosť človeka, a tak i na všetky, s touto prirodzenosťou úzko súvisiace výtvary jeho ducha; hovorí ďalej istý, ač často nadmier ťažko pozorovateľný *styk v koreňoch*³⁾ alebo v ústrojnosti jazyka (tak na pr. reč Baskov vo Španielsku, čo do ústrojnosti, veľmi podobá sa Amerikánskym rečiam); a hovorí končne *nesmierná starobylosť* ľudského plemena, ktorej vraj hlavne pripísať nutno terajšiu veľikú rôznosť reči.

1) Hláska *l* veľmi často mení sa na *r*; na pr. *hrdlo* a *hrtaň* miesto spravnejšieho *hladlo* a *hltaň* (Hals, collum) od *hltať*.

2) Úplne mylný je ten náhľad, akoby veľikánske Chvalinské jazero toto svoje meno dostalo bolo od malej vetvičky Uralských Čudov, ktorí na jeho pobreží u vtoku Volohy v IX. a X. storočí bývali a sa vraj *Chvalisami* nazývali. Vec sa má naopak; Chvalisami menovali sa, ponevác bývali pri Chvalinskom mori.

3) Čo je a.č. pri pravidlách *flexie* reči len celky prirodzené; na pr., keď už spomenuté boli mená Adama a Evy, či nezdalo by sa to smiešnym byť nejednomu slávnému filologovi, keby mu človek povedal, že Adam, Zevs, Deus, Odin, diaľ, Athéne a t. ď. sú jedného koreňa slová; alebo podobne: Eva, Venus, vенеc, Weib a t. ď. že z jedného koreňa pošly? A predsa by sa tomu tuším i ten najslavnejší filolog darmo usmieval.

Ohľadom tohto posledne uvedeného dôvodu pripomenem, že pri stavbe plynárne v New-Orleanse, vo *štortej* vrstve, našli človečiu lebku, jejžto vek znalci na 57.600 rokov ustanovili. A ešte ani táto lebka nepatrí do rozhodne diluviálnej doby, leš do vekov o veľa pozdejších. Z utonulých ale u brehu Misisipi lesov výtečný znalec dr. Dowler súdi, že ponevác na nektorých miestach odkryto bolo jedenásť vrstiev lesných pavezov na sebe ležiacich, ktoré desatero zahynutí a obnovení lesnej vegetácie naznačujú, a ponevác Cypriše v týchto vrstvách sa nachodiace majú 10 stóp v priemeri a 5700—6000 letních kruhov, vek každej vrstvy vraj obnášať musí najmenej 14.000 rokov a tak vek jedenásť vrstiev: 158.400 rokov!

A kto vie, koľko sto a stotísicami rokov predtým človek už jestvoval, žil a duševne rozvíňoval sa; lebo veď len nedávno v uholných dolach u Wetzinkonu vo Švajcarsku, v Curyšskom kantone, ktoré doly obsahujú takzvané kostkové uhlie, najstaršiu to formáciu kamenného uhliá, našli vraj najstaršie *priamé* svedoctvo o existencii ľudského pokolenia. Je to jakési pletivo, z prerezaných borových triesok, ktoré sú obalené do kóry z listnatého stromu. Wetzinkonské uhlie patrí do periódy medzi oboma ľadovcami v Európe. Je teda týmto nálezom podaný dôkaz, že už vtedy existoval človek. (Viď naše „Nár. Noviny“ 1875 č. 38).

Behom toľkýchto časov, a pod tak rôznymi vlivami podnebí, aké má naša zem, ovšem nielen možná, ale tuším že i vierepodobná je i terajšia rôznosť jazykov z *jednej*, pred nesčíslnie mnoho sto a stotísicami rokov jestvovavšej *prareči* človeka.

Úšcep 6. Rečová prednosť.

Druhou, podobne dávnou a dlhou, ba často i dosť ostro vedenou hádkou je: spor vedomcov o rečovú prednosť jedného národa pred druhým. Jedni totižto tvrdia, že matkou všetkých Indo-Europejských rečí je reč sanskritská, druhí že gráčtina; jedni zas dokazujú, že latina povstala z gráčtiny, iní, že germančina z keltčiny a t. d. No i toto je tiež dosť jalová hádka.

Dľa môjho náhľadu je sanskrita práve tak ako ktorákoľvek iná, a síce jak Indo-Europejská tak Semitická reč, *nie* matkou týchto ostatních jazykov, — ale jestli ten výraz vôbec obostojí — len *dcérou*, ako všetky ostatnie sú dcérami abo vnučkami a pravnučkami *jednej*, nám teraz už neznámej, časom avšak vedeckými bádaniami asnaď viac menej fixovať sa dajúcej *prareči*, ktorú som z vyšeudaných príčin Hval-

skou pomenoval. Lebo národ, ktorý sanskritou hovoril, vierepodobne práve tak pristahoval sa do svojich sídlísk od Chvalinského mora, ako aj iné národy tohože hniezdiska do svojich nových vlastí, a jeho amalgamizovanie sa s autochtonmi zaujatých krajín, práve tak neostalo bez vlivu ani pri reči Assyranov, Gräkov, Rímanov a j.

Otázka je tu len tá, kde takéhoto vlivu pomerne najmenej bolo; nasledovne nemôže sa tu jednať o *pôvodnosti* tej lebo inej reči, leš iba o pomerne väčšej alebo menšej *zachovalosti* tejto *všetkým* dcéram Hvalskej prareči *jednako spoločnej pôvodnosti*; čili: ktorá dcéra Hvalskej prareči najlepšie zachovala týt a ducha svojej, nám teraz už neznámej prareči?

Úšcep 7. Rečové požičky.

Z povedaného teraz už samo sebou vysvitá, že mýlne súdi, kto tvrdí, že si tento lebo onen *koreň* slova Nemci od Gräkov, Slávi od Indov, Rímani od Keltov a t. ě. požíčali a prisvojili; lebo isté je, že také korene slov, ktoré sú 3—4 dcéram Hvalskej prareči spoločnými, nie sú požíčaným a odcudzeným, ale spravodlivo sdedeným vlastníctvom každej jednotlivej dcérorечи, na pr. vinum, Wein, víno; sedere, sitzen, sedet; stare, stehen, stáť a t. ě.

Ovšem ale môžu byť

1. na základe koreňov, dajedyimi dcérami Hvalskej prareči, od autochtonov požíčaných osnované slová, ktoré ale izolovane stojac vo spolku Hvalských dcérorечи, istotne kriklavo prezradzujú svoju nepatričnosť do sústavy koreňov týchže jazykov. Početnejšie príklady osvojovania si autochtonských koreňov najsť možno v semitických rečach, ba tu i tu i v keltčine a latinčine. — A

2. môžu byť, krom toho, susedským spôsobom požíčané i dajedy, na základe spoločných koreňov, tou abo inou dcérorечou utvorené slová, podľa toho, ktoré plemeno Hvalskej čelade *skoršie* prišlo ku známosti týmto novým slovom označeného predmetu. Na pr. koreň *py* bol spoločným od Hvalskej matky sdedeným koreňom Germanov i Slavénov; z neho pošle *spiež* avšak utvorené je dľa nemeckého *Speise*; — alebo naopak, koreň *tri* (svetlo) bol tiež takýmto spoločným koreňom (odtial *Thor* a *Túr*, boh slnca), z nehož pošlo naše *turvlíetať* čili *trblietať* (vliittern), Latinské *s-terla* (stella), Nemecké *s-trahl*, *s-tern* a j. a predsa z neho Slavénmi utvorený výraz *s-triebro* (teraz *sriebro*) od nás požíčali si Nemci vo slove *Silber*, bezpochyby preto, že Nemci striebro

poznať naučili sa od Slavénov; — podobne z koreňa *ky* (kuť, kovať) povstaly *kov*, *cuprom*, *Kupfer* a t. d.

Pozoruhodný je ešte i ten zjav pri hľadaní toho lebo onoho koreňa u *všetkých* dcier Hvalskej prareči, že málo jest príkladov toho, žeby sa hľadaný koreň skutočne takmer u všetkých dcérrečí nenašiel, trebars i nie voždy v prísne lexikálnom význame slova, ale istotne aspoň v jemu príbuznom. Tak na pr. iné je *slepý* a iné *schlafen* a koreň to predsa jeden; iné je Slovenské *niaňa* (drievné *onia* = mať, *nian* = otec), iné Latinské *anus* a *anucilla* (ancilla) a iné Nemecké *Ahn-frau*: a koreň to predsa ten istý. Podobný pomer pozorovať možno vo slovách *Vit* a *piter* (pater); *liegen* a *lectum*; *bitten* a *pýtať*; *fragen* a *prosiť*; *dormire*, *driemať* a *träumen* a j. (Naše *snívať* pochodí od *mneť*, *domnievať sa*, *so-mievať*; nasledovne *sen* je zkrátené zo slova *so-mnenie*, *sonn*, *semn*. Naproti tomu, čo zdá sa byť *mnením*, ale nieje mnenie, lež je skutočný v mysli utkvetý obraz dačoho, to sluje *pamneťou* čili *pamäťou*).

Úšcep 8. Rozdelenie reči.

Kolko tolko vedecky dosiaľ preskúmané reči ľudského plemena, rozpadajú sa dľa jich rozvoju na tri triedy: na *koreňové* čili jednoslabičné, na *agglutinujúce* a na *flektujúce*. Každá reč z počiatku bola len koreňová, časom pak rozvinula sa v agglutinujúcu alebo i vo flektujúcu.

1. *Koreňové reči* sú: Kytajská, Anamitská, Kambozská, Siamesská, Monomanská, Birmanská a t. d., v nichžto, keď prednášajú sa živým slovom, čssto len skrze prízvuk rozoznať možno patričný smysel slova, ktorý v písme vyráža sa pridávaním istých, k porozumeniu ešte potrebných koreňov. Tak na pr. *ta* značí v Kytajčine: veľiký, veľikým byť, veľatiť sa, veľikosť a veľmi; to jednoduché *ta* napíše sa písmenou, ktorá asi jako naše *A* vyzerá, ale k označeniu patričného pochopu o veľikosti, potrebné je ku písmene *A* dodať ešte aj iné korene, z nichžto každý dá iný výraz i smysel tomuže pôvodnému *ta*. V Anamitskej reči hlavný úkon má prízvuk; na pr. *ba* *bà* *bâ* *bá* znamená: tri panie (daly) zaucho miláčkovi vladára.

2. *Agglutinujúce* čili prílepovacie reči ku koreňom predkladajú a prílepujú, ba často i do nich vsúvajú isté partikuly, nimiž vyrážajú sa rozličné pochopy toho istého koreňa. Takéto reči sú: Tatarská, Mongolská, Finnská, Maďarská, Turecká, Iberská, Čerkesská a t. d. Na pr. v maďarčine *szár*: znamená cievu, *szarv* roh, *szarvas* jeleňa;

far značí zadok, *fark* chvost, *farkas* vlka. Po turecky milovať *sev*, milujúci *sev-er*; z toho spraví si turčina konjugáciu takto: milujúci ja t. j. ja milujem, milujúci ty t. j. ty miluješ a t. ď., milujúci oni: *sev-er-ler*. Ostatne je maďarčina, dľa môjho náhľadu, tiež dcérou Hvalskej prareči, ktorá ale svoju mať už opustila, keď i Hvalská prareč ešte len agglutinujúcou rečou bola: len že maďarčina nerozvinula sa — po svojom odtrhnutí od Hvalskej čelade — v reč flektujúcu, ale v agglutinácii zakrnela. Čelad, ktorá touto rečou hovorila, iste nepohybovala sa od rieky Oxusa k juhu, leš prejdúc cez Oxus, k severu tiahla, kde potom asnaď i klimatické pomery prispely k zakrnutiu reči, z tejto čelade pošlých Čudských plemien. Možno, že podobne bude sa vec mať i s ostatnými agglutinujúcimi rečami.

3. *Flektujúce reči* sú, ktoré koreň slova, až na jeho posledný prvok, tak rôzne pozohybujú, žeby človek teraz už — po mnohých tisícročiach tohto ohybovacieho processu — často i pochyboval, že tak rozličného smyslu slová z jedného a toho istého koreňa poist mohli; na pr. *myľ*, *more*, *most*, *mokrý*, *mydlo*, *madidus*, *mundus*, *mos* (mrav, čistota) a t. ď., alebo *viť*, *voj*, *venec*, *závoj*, *spojiť*, *spievať*, *Vajan*, *vojna*, *víťaz*, *viať*, *vev*, *vek*, *svák*, (sú-vek), *vlietať* (volare, vliegen; u nás napredku zahynulo ▼) *vlna*, *vetor* a t. ď.

Flektujúce reči sú, Semitické a tak zvané Indo-Europejské, ktoré tuná Hvalskými menovať budem.

Poznamenat ešte musím, že dľa úsudku mnohých vedomcov, ako vôbec všetko hyne na svete, čo je času podrobené, tak derie sa vraj i reč, menovite, keď ona alebo naskrze žiadnej literatúry nemá, abo keď jej literatúra nevšíma si správneho, od plebejného vyslovovania neodvislého spôsobu písania. I flektujúce reči podrobené sú vraj tomuto osudu, jehožto pôsobenie v Európe dosiaľ vraj najväčšmej na angličtine poznať, ponevác ju literatúra len vtedy ustálila, keď boly na nej už patrné znaky časovej ošumelosti. Ba čo viac, jesú jazykozpytci, ktorí domnievajú sa, že processom zodratia sa, i na najvyššom stupni rozvoju stojacie flektujúce reči, klesnúť môžu do primitívneho rozvojového stavu; tak vraj vierepodobne kytajčina, ktorá je teraz už len koreňovou rečou, pred mnoho stotísicami rokov bola vraj flektujúcou rečou; ponevác ale vraj iste za *dlhé veki* nemala písma, *zodratím sa* klesla opäť na prvý stupeň rečového rozvoju, t. j. z flektujúcej reči, zodratím, stala sa vraj nemotornou koreňovou rečou.

Ľuďom, ktorí neveria v prenesmiernú starobylosť ľudského plemena, zdať sa bude táto hypotéza vedomcov ovšem nadmier vierepodobnou; a predsa je ona možnou! —

No akokoľvek je, nech si to každý, kto svoju reč miluje a v nej píše, za poprednú národnú povinnosť pokladá, správne a etymologickým pravidlám primerane písať, aby — nenasledajúc i v písme plebejný spôsob vyslovovania — neprispieval ku draniu sa najsvätejšieho pokladu národa t. j. reči.

O Hvalskej prareči.

Úšcep 9. Korene Hvalskej reči.

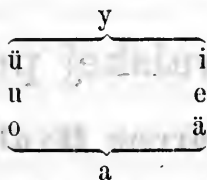
Korene každej reči vôbec siahajú do hmlistej doby drevného praveku, a v jejich jakovosti, prirodzenosti a rozvoji zobrazuje sa duch a pôvodná osobnosť pranároda; nasledovne — jako E. Vocel povedal — reč národa je niť Ariadny, po nejžto v predhistorickom labyrinte domakať sa možno vážnych výsledkov, akých ináč nelžá dosiahnúť. Rozvíjanie sa jazyka v jedno splýva s rozvojom vzdelanosti samého národa; nasledovne zpytovanie reči, vede nielen k vedomosti o pokrokoeh, aké rôzne plemená učinily boly na dráhe vzdelanosti, ale vede ono i k vedomosti o tych predmetoch, ktorýchžto známosť národy zo spoločnej pravlasti priniesly boly do svojich pozdejších sídlovísk.

Všetko toto stojí aj o prareči Hvalov, čelade to za drevného praveku, dla môjho presvedčenia, sídlivšej na južnom pobreží Chvalinského mora. A keď sobereme početné slová, ktoré sú i dnes ešte bežnými aspeň len u 3 — 4, často ale aj u 6 — 9 dcier a vnučiek Hvalskej prareči, máme bohatú látku k sostaveniu Hvlaských koreňov, z nichžto tieto slová povstať musely: aké sú na pr. *ot* (diminitiv *otec*), *vít*, (*pit-er*, *pater*, *Vater*), *mať*, *syn*, *dcéra*, *sestra*, *oko*, *ucho*, *nos*, *brada*, *deň*, *noc*, *slnce*, *mesiac*, *vetor*, *sňah*, *voda*, *more*, *tur*, *vek*, *ovca*, *vepor*, *myš*, *mucha*, *zver*, (*s-tver*, *Tier*, *fera*), *vidieť*, *sedieť*, *stáť*, *piť*, *jesť*, *miešať*, *sať*, *viesť*, *stonať*, *skala*, *mlieko*, *müd*, *pásť*, *skot*, *luh*, *zrno*, *konope* a sto iných.

Úšcep 10. Prvé počiatky reči.

Početní vedomci novšieho veku za to majú, že to Božie, na stro-moch si hniezdá robiace vtáctvo, bolo prvým učiteľom bezzbrauného človeka pri zaopatrovaní si bezpečných úkrytov pred divokou zverou pralesov; a možno, že opäť vtáctvo to bolo, ktoré svojim dojímavým spevom upozorňovalo a primalo človeka k pokusom sdokonalovania jeho, zpočiatku možno že len inartikulovaného hlasu, čo zárodok Bohom,

stvoriteľom človeka, vo fyziologickom útvere jeho orgánov mlavy ude- leného mu najvznešenejšieho daru — reči. Jestli by táto, zdánlive ovšem veľmi smelá, pri tom všetkom ale predsa i možná hypotéza obstála, tak by prvým hlasom, ktorý človek pri pokuse napodobňo- vania hvizdu vtákov vydal, bola samohláska *y* (ü i), z ktorej asi na- sledovne rozvinúť sa mohly ostatnie:

Dľa tohto by teda vierepodobným bolo, že prvé *mužské zárodky* reči záležaly len zo samých samohláskových výkričníkov, sprevádzaných — samo sebou rozumie sa — primeranými posunkami tváre a údov tela. Sú i dnes ešte reči, oplývajúce nápadným, konsonami len kde tu chudobne popretkávaným nákopením vokálov, ktoré zdajú sa byť za- krmelou upomienkou na tento najprimitívnejší útvar ľudskej mlavy.

No pri ďalšom napodobňovaní rôznych hlasov živočíšstva neomylné dosť skoro vzniknúť musely v mluve človeka aj dajedny spoluhlásky, prvé to *ženské zárodky* reči, na jejichžto genealogický rozvoj ale už ani len hypotetične poukázať nemožno. Isté je len to, že ženských prvkov reči, čili spoluhlások, nebolo toľko hneď na počiatku tvorenia ľudskej mlavy, koľko jich je teraz; možno, že jich bolo pôvodne len 5—7, z ktorých potom pomaly, s potrebou rozširovania objemu reči, rozvinuly sa ostatnie konsony; na pr. zo spoluhlásky *v* rozvinulo sa *b*, z tejto časom *p* pak *f*; podobne zo spoluhlásky *h* len časom po- vstaly: *ch* a *k*, *z* a *s*, pak *š* a *č*; asi taktô rozpadly sa: *m* na *m* a *n*, *d* na *d* a *t*, *l* na *l* a *r* t. d.

Ostatne je to i vedľajšou otázkou, zdáľiž prvou, človekom vyslo- vovanou spoluhláskou bolo *b* abo *n*, a či bolo *d* abo *l*; uváženia hodné je tuhá len to, ako prví ľudia tieto *ženské* prvky reči (konsony) spo- jovať počali s *mužskými* prvkami (vokálmi), a čo bolo jejich smero- dajným vodítkom pri tomto spajovaní, z nehož povstal prvý foetus reči. A na to odpovedám, že — dľa môjho domyslu — pri prvom spajovaní ženských zárodkov reči (konsonantov) s mužskými (vokálmi) vodítkom človeka bola sama Božia príroda, ten veľký nesmierny Boží svet s jeho nesčísľnými krásami a hrúzami.

Keď totiž drevný, trebars na jak nízkom stupni kultúry stojací človek, bedlivejšie pozoroval beh slnca, Božím darom svojho rozumu predsa presvedčil sa, že ono kriesi život, roznečuje prírodu s jej krá-

sami a dobrými darmi, že dáva svetlo i teplo, súc takto pôvodom a žriedlom veškerého blaha človeka na zemi; — avšak nepochybne spozoroval človek i to, že ono skryje sa za hory a doly, alebo že ponorí sa do vln mora, zapričiňujúc tým na svete neblahú tmu, a že sú isté, riadne obnovujúce sa doby, v ktorých, trebárs i ukiaže sa ono, predsa nedá tepla, a trebárs i svieti ono, predsa nedá prírode života. A to isté spozoroval človek nielen pri slneci, ale pri každom jednotlivom predmete Božej prírody, či to bolo pole, či luh, či strom, či kvet, či bylina; ba to isté spozoroval on i sám pri sebe, keď sa rodil, riastol, žil, mohutnel, a keď zas stárnul, choravel, zomieral. Videl teda z toho istého prameňa prýšťať sa dary dobra i zla, blaha i neresti, života i smrti; a preto tušil, že vysoká a velická je tá nepoznaná moc, ktorá v Božej prírode raz tvorí a zase ničí, raz blaží a zase kára. Tento nepochopiteľný zjav vyššej moci v prírode naučil sa človek i vo svojej mlúve, hneď pri jej prvom vzniku, označovať dvoma *mužskými*, čili duševnými prvkami reči, a síce samohláskami *ü* a *i*; tak že keď *ženský* čili hmotný prvok reči (konsona) celky trpne poukazoval len na predmet: pripojený k nemu mužský prvok (vokále *ü* alebo *i*) jakoby činne rozhodnul jeho dobrú alebo zlú prirodzenosť, *vzťahom na človeka*.

Že tuším asi toto myslel a vysloviť chcel už i slavný V. Humboldt, vysvitá vary z jeho charakterizovania Semitických reči, keď o týchto, vo spise „Einleitung zur Kavisprache“ povedal: Consonant und Vocal enthalten nicht zusammen die Bedeutung der Wörter, sondern Bedeutung und Beziehung sind ausschliesslich, jene den Consonanten, diese den Vocalen zugetheilt.

Dľa vyše uvedeného teda *mužskými* čili duševnými prvkami Hvalskej reči boly samohlásky *ü*, a *i*, *ženskými* čili hmotnými ale, spoluhlásky: *b, v, p, l, r, m, n, h, z, s, k, c, d, t* a t. d.; z jíchžto spojenia povstaly korene *bü* a *bi*, *vi* a *vü*, *li* a *lü* a t. d., ktoré potom, v ďalšom rozvoji týchto rečových embryov, prešly na *e, ä, o, ö, u, a*; tak ale, že vo všetkých týchto priechodoch potom už dôsledne podržaly svoju, pridružením mužského prvku raz už *prijatú, vzťahom na človeka prajnú* alebo *neprajnú*, prirodzenosť.

Ohľadom tejto prirodzenosti avšak, pri spojovaní mužských prvkov so ženskými, zvláštne je to, že *ü* a *i* často zamieňajú svoju úlohu pri rozhodovaní prajnej alebo neprajnej prirodzenosti koreňov, t. j. nie žeby na pr. *ü* dávalo voždy prajné (belbožeské) a *i* neprajné (černobožeské) korene, alebo naopak: leš i jeden i druhý mužský prvok (*ü* a *i*), keď pridruží sa ku ženskému, tvorí raz belbožeské raz černobožeské korene. Na prímer:

a) belbožeske korene sú: *di, hü, bü, li, tü, ni, ri, ki, vi, pi, my* a t. ď.

b) černobožeske korene sú: *dü, hi, bi, lü, ti, nü, rü, kü, vü, pü, mi* a t. ď.

Všetky tuná uvedené korene Hvalskej prareči sú *jednoduché*, z ktorých časom povstaly zase i *složené*; takéto sú:

aa) belbožeske: *mrü, kri, hlü, mli, kri* a t. ď.

bb) černobožeske: *mri, hrü, hli, mlü, krü* a t. ď.

Všetky slová, ktoré z týchto koreňov pošly, voždy začínaly sa prvou hláskou samého koreňa, čo *hmotným* základom reči, na ktorom si druhá hláska (mužský prvok), čo hmotu obživujúci duch, pomocou flexie, tie najrozmanitejšie budovy stavála. Preto žiadne slovo nikdy nezačínalo sa so samohláskou; samohlásky, pred koreň slova, kde tu postavila len pozdejšie túžba po lubozvučnosti u dcier a vnučiek Hvalskej matky; tak na pr. hebrejské slovo *adamé* nemôže pochodiť z iného, jako z Hvalského koreňa *di* (tvoriť), a značiť musí stvorenú vec; čili našu zem; odtial i meno *Adam* stvorenec čili človek, *Adon* stvoriteľ čili Bôh; tu je teda hláska *a* len k vôli lubozvučnosti predložená pred uvedené flexie koreňa *di*, z nehož u Germanov, takže pomocou flexie, vyriastlo sloveso *thun*, u Slavénov *dial* a t. ď.

Úšcep II. Význam koreňov.

Zo všetkých belbožeských koreňov rozvinuly sa klíky slov, nimiž označované byly predmety životu, zvelatku a blahu človeka *prajné* a dobré; a preto k vlastnosťam týchto predmetov patrily: svetlo, teplo, vlaha, tvorenie, kriesba, rodenie, zúrodňujúce dažde a vetierky, chova, zrast, čistota, zdravie, život, blaho a t. ď.; — zo všetkých ale černobožeských koreňov rozvinuly sa klíky slov, nimiž označované byly predmety životu, zvelatku a blahu človeka *neprajné* a zlé; a preto k vlastnosťam týchto predmetov patrily: tma, zima, suchota, víchre a búrky, hubenie, skrtba, hlad, hniloba, choroby, smrť, nerest a t. ď.

Tak na pr. vyše pripomenutý koreň *di* — ako už rečeno — značí tvorenie a udržovanie prírody, človeka a vôbec všetkých dobrých vecí; čo dokazujú i početné, z tohto koreňa pošlé slová, vo všetkých rečach, ktoré sú, či dcérami a či vnučkami Hvalskej pramatky. Uvedem aspoň dajedny príklady; tak v gräčtine: *Dzevs, devó, dais, dosis, diké, doylos, damar, demó, démos, Dzin, dynatós, dranos, dóreó, duité, diaítaó* a j., v gôtčine: *deds, dtigan, dtaurp, dtag* a j., v slaviančine: *Odin, deň, ded, dojka, dieťa* a t. ď. Naproti tomu koreň *dü* označujú hubenie

a nivočenie prírody, človeka, dobra, čo tiež početné slová týchže rečí dokazujú; tak v gräčtine: daios, deioó, dyé, dais, dikein, dolios, deima, deinos, dennos, dratos, déris, dory, drakón, drepó, deidó a j.; v gôtčine: daudts, divan, dtaho, dtairko, dtaursan, dtiubs a j.; v slaviančine: Dav, dyvel, dusif, das, dláviť a t. ď.

Alebo koreň *ni* označuje v Hvalskej prareči: život roznecujúco svetlo, vlahu, teplo; to dokazujú v gräčtine slová: ainé, anax, anér, anemos, anthos, nama, neauis, nearos, nektar, nemos, nomas, neos, nikao, nymfé, nyos a j.; v gôtčine: anan, ans, ansts, nakads, nithon, nithjis, niujis, nisan a j.; v slaviančine: nietif, nian (otec), niena, znoj, nebo a t. ď. Naproti tomu koreň *nü* označuje skazonosné dejstvovanie tmy a zimy; to dokazujú v gräčtine slová: Enyo, ainos, endeia, eneos, nekas, nekros, nefos, noseó, nosos, nyx, nyssó, onyx a j.; v gôtčine: nadrs, nahts, naitjan, nauds, naus, navis, navistr, nidva, nipjan a j.; v slaviančine: navif, nuda, nódza, nič, noc a t. ď.

A takýchto príkladov dalo by sa na stá a stá uviesť zo všetkých rečí, ktoré sú vlastníctvom dcier abo vnučiek Hvalskej čelade, a ktoré jedine sú v stave vysvetliť nápadné rozdiely medzi početnými, *zdánlive* z jedného koreňa pochodiacimi, no mužským prvkom tohože koreňa celky rozlúčenými a preto úplne odchodnými slovami, ako sú na pr. Germanské *Halle* (od *hlü*) a *Hölle* (od *hli*), Latinské *creator* (od *kri*) a *crudelis* (od *krü*), Slavianské *ráno* (od *ri*) a *rana* (od *ry*) a j.

Úsčep 12. Korene maďarčiny.

Tento predmet vlastne ani nepatrí do oboru týchto úvah, — ale keď som v 8. úsčepe pripomenul, že maďarčina je tiež jednou, asi v druhom stupni rečového rozvoju, čili v agglutinácii zakrnelou a neomyľne len pozdejšie istý nadmier primitívny stupeň flexie dosiahnuvšou dcérou Hvalskej prareči: k podopreniu tohto môjho náhľadu tiež dakolko príkladov uvedem, a síce preto radšie z maďarčiny nežli z finčiny abo tatárčiny, ponevác sú tieto reči Slovenskému obecnstvu vôbec celky neznámé, kdežto maďarčinu predsa mnohí vzdelanci i dôkladne znajú.

Pri uvádzaní tých dakolko príkladov schválne podržím tiež len tie v predošlom úsčepe už spomenuté korene *di* a *dü*, *ni* a *nü*, ačpráve sú mnohé iné (na pr. *li* a *lü*, *ki* a *kü*, *ri* a *rü*), ktoréby ešte o veľa uspôsobenejšími boly k nadrečenému dôkazu.

Z belbožeského koreňa *di* pošly: *dí*, *dia*, *dij*, *dajna*, *gyüjt*, *gyujt*, *gyáva* (baba), *gyap*, *gyapor*, *gyep*, *gyepü*, *gyeplö*, *dözs*, *dús*, *gyöz*, *disz*, *disznó*, *ducz*, *gyök*, *gyakni*, *deli*, *dél*, *dolog* (dielo), *gyolcs*, *gyúl*, *gyül*,

domb (dmút sa), gyám, gyüm, gyönyör; derü, gyár (diat), gyárap, gyarmat, gyerek (diefa), déd (dedo) a j.

Z černobožeského koreňa *dū* pošly: dévaj, döf, debrö, dob, döbben, dag, düh, dög, duga, dal (dutie), döi, dni, düi, gyaláz, gyilok, gyülöl, gyom, dönt, dér, darázs, gyarló, dermed, gyász (desif), dörg, durran, durva (dravý), gyatra, gyúr, gyür, gyürü, gyötör, diderg, dudva a j.

Z belbožeského koreňa *ni* pošly: nó, anya, anyó (anus), ene, ünő, ín, iny, inni, enni, in-nep (dies libationis), nyáj, növel, nevet, növény; nap, napa, nép, anyag, enyhe, nyilhog, nyug, néz, nász, naszád, nóstény; nyás (nahý), nyak, ének, nyekeg, nyák, nyekő, enyel, anyalgán, nyal, nyál, nyel, nyelv, nyilik, nem (pokolenie), nemes, nemzet, néne, nyár; nyer, nyerit, nyarg, nyerg, ángy, inda, ondó (sperma), nedv, nagy, ont, önt a j.

Z černobožeského koreňa *nü* pošly: ún, nyü, nyávog, nyefeg, nyövés, nyúvad, ingat, nehéz, nyög, nyüg, nyúz, nyuzga, enyész, nesz, nyesni, inség, únás, incs, ünyöl, nyél, nyil, nyilal, nyellik, ne, nem (nie), nyom, nyomor, nyárs, nyers, nyirni, nyurga, anda (nuda), undok, undor, untat a t. d.

O Slovenskej reči.

Úšcep 13. Prvky Slovenskej reči.

Korene Slovenskej reči — najmladšej to dcéry Hvalskej čelade — záležia tiež z *mužských* čili duševných a zo *ženských* čili hmotných prvkov.

Hmotnými (ženskými) prvkami Slovenskej reči sú spoluhlásky: *v, b, p, f, h, z, ž, s, š, ch, č, k, l, m, n, r, d, t*; duševnými (mužskými) prvkami ale sú samohlásky *i* a *y*, ktoré v ďalšom rozvetvení koreňov prechodia na *e, ä, o, ó, u, a*. Nasledovne koreňami slov nášho jazyka sú složené prvky: *vi* a *vy, bi* a *by, pi* a *py, hi* a *hy* a t. d.

Ostatne i slovenčina má složené korene, ktoré avšak časom, pri širšom rozvoji reči, tiež len z vyševedených jednoduchých koreňov povstaly, ako to dolu nižšie uvidíme.

Úšcep 14. Vlastnosti koreňov.

Z dosiaľ povedaného samo sebou rozumie sa, že i v Slovenskej reči najvážnejší zástoj má *duševný* (mužský) prvok koreňa, t. j. samohláska *i* a *y*, lebo i tu pridruženie tohto vokálu ku *hmotnému* (ženskému) prvku, rozhoduje nad prirodzenosťou, z tohto koreňa pošlého

slova a jeho *bezprostredných* vetiev čili odrodov; či totiž našim pradedom označovať prišlo ním pochopy vztahom na človeka *prajné* (belbožeské) a či *neprajné* (černobožeské).

Vezmime na pr. *hmotný* (ženský) prvok *b*; — polkoreň slova je tu; ale môže z neho ešte voždy byť i *boh* i *bes* (čert), dokiaľkoľvek nepridá sa mu *duševný* (mužský) prvok *i* alebo *y*; teprv tohto pridruženie určí prirodzenosť koreňa, vztahom na človeka, belbožeskú alebo černobožeskú. — Pridružíme tomuže hmotnému (ženskému) prvku *duševný* (mužský) prvok *i*; máme — vztahom na človeka — *černobožeský* koreň *bi*, peň *biť*, vetvy: *boj*, *bič*, *ból*, *bes*, *bieda*, *betiar*, *blen* a t. d.; pridružíme mu avšak *duševný* prvok *y*: pak máme belbožeský koreň *by*, peň *byť*, vetvy: *baviť*, *boh*, *bača*, *bán*, *býk*, *buk*, *bylina* a j.

Takto má sa vec so všetkými koreňami našej reči; a zvláštne je i vo slovenčine to, že *y* a *i* ustavične premieňajú túto svoju — belbožeskú a černobožeskú — vlastnosť; t. j. nie žeby na pr. *y* voždy označovalo pochopy, vztahom na človeka *prajné*, a naproti tomu *i* voždy len *neprajné*: leš ony, pridružené ku hmotným prvkom, ustavične zamieňajú túto svoju úlohu. Nasledovne v ďalšom, na týchto hmotných prvkoch osnovanom rozvoji koreňov, nezakladá sa význam, čiže duch na tom, jaká je jeho *hmotná* stránka, alebo jakú spoluhlásku má v koreni, lež zakladá sa na tom, jaká *duša* je v tej hmote, čiže jaký je sám duch, alebo jaká samohláska (*i* či *y*) pridružená je ku hmotnému prvku koreňa.

Korene našej reči sú na pr.

1. jednoduché

a) belbožeské:

by (byť, boh, býk)
li (liať, ľub, ľud)
ty (tyť, tuk, Tur)
di (diať, doj, deň)
ni (niť, nebo, vznik)
ri (roj, rod, ráno)
 a t. d.

b) černobožeské:

bi (biť, bes, boj)
ly (láf, lož, les)
ti (tať, tlk, tisk)
dy (dav, duť, ďas)
ny (nyť, nič, noc)
ry (rov, roh, rana)
 a t. d.

2. složené

kri (krv, krm, kriet)
hly (hlava, slovo, zlato)
mli (milý, mlieko)
pri (priať, Preja)
 a t. d.

kry (krivda, krč, skrt)
hli (zlý, hlad, hlen)
mly (mleť, malý, mol)
pry (prať, prak)
 a t. d.

Úsčep 15. V duchu reči: viera v nesmrteľnosť duše.

Z tohto vysvitá, že dľa filosofie našich najdrievnejších pradedov, teda dľa jích ponímania, mluvenia a bájenia: je *hmota* sama v sebe a pre seba *mrtvou*; ako ju *duch* obživí, takou je a zostáva.

On je jediný tvoriteľ i pretvoriteľ; on tú istú hmotu pretvorí na dobré i na zlé, pekné i špatné, osožné i škodné, — tak rozmanite a rôzne ju pretvorí, ako len sám chce. Takto hľa tenže *duch*, t. j. duševný čili mužský prvok koreňa (*i* a *y*) utvoril a pretvoril slová pre-rozmanitého, až rôzneho významu, ba niekedy aj slová takmer vcele rovného zvuku a predsa úplne rozdielneho významu, jako sú na pr. *luh* (die Lauge) od *li*, a *luh* (lucus, les) od *ly*; nebeská *báň* od *by* (byť), a *baňa* od *bi* (biť); *ráno* od *ri* (riať) a *rana* od *ry* (ryť); *topiť* (kúriť) od *ty*, a *topiť* sa od *ti*; *hon* (pole, zem, živište) od *hy* (žiť) a *hon* (lov) od *hi* (ziať); *ľud* (die Leute, Volk) od *li* (liať) a *ľud* (blázom) od *ly* (láť, lož) a t. d. Tu príležitostne poznamenávam, že to Maďarské: *luddá tenni* neznamená „husou spraviť“, ale znamená *ľudom* t. j. bláznom spraviť dakoho. Naše složené slovo *ob-ľud* užíva sa teraz zkrátene: *blud*, *blúdiť*, *blúzniť* a j.

Ten istý ženský čili hmotný prvok koreňa poskytuje teda Slaviano-človeku hmotu jak ku vyjadreniu pochopu *zla*, tak i ku vyjadreniu pochopu *dobra*; no a z tohto spôsobu ponímania sveta a ducha už potom samovoľne vyplýva i to, že jedno a to isté božstvo je v našom bájesloví raz belbožestvom, druhý raz černožestvom t. j. *bohom* i *besom*, dľa toho, aký je v jeho hmote *duch*, čili, že ten istý boh je i bel- i černo-

Č.	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII
1	<i>di</i>	diat dat dájat	úd	dej nádej dojit	Deva Devana dever dva	dub doba dobrý						
2	<i>dy</i>	duť	jed	duje	dav Dyv Dyavel Dyveň divoch div diviť sa dívat sa	dupa dupna	dúha	duch dych vzduch dychtiť ná-deha			dážd	dušit desit Das

bohom Slavianskej čelade, ktorý raz kriese a život dáva, druhý raz škrtí a dlávi prírodu i človeka.

Ba toho som presvedčenia, že tento duševný prvok (*y* a *i*) v reči našich najdrievnejších pradedov, jako bol základom ducha reči, a súčasne i základom jejich prvých bájeslovných pochopov: tak veľmi zavčas stať sa musel on i zárodkom národnej viery v *nesmrtnosť* človeka a viery vo *večný život*, čo na svojom mieste ešte zovrubnejšie pripomenem. (Úšcep 46).

Úšcep 16. Rozvoj Slovenských koreňov.

V 8. úšcepe som povedal, že flektujúce reči, koreň slova až na jeho základní (ženský) prvok tak rôzne pozohybovaly, že by človek už teraz — po mnohých tisícročiach tohto ohybovacieho procesu — často i pochyboval, že tak rozličného znenia a smyslu slová z jedného a toho istého koreňa poisť mohli. A predať je tomu tak; lebo mužský prvok koreňa neohraničenou mocou svojho ducha pôsobiac na hmotu, čili ženské prvky reči, s postupom intelektuálneho rozvoju človeka nepretržene pretváral tie korene v nové a nové formy čili vlastne len z týchže koreňov vyrastajúce vetvy, jaké potreba vyrastajúcich sa pochopov človeka o bohu a svete, kam dial tym viac, požadovala.

K lepšiemu znázorneniu tohto, vlivom a mocou duševního prvku prekonaného, nadmier rozmanitého rozvoju koreňov, uvediem tuná aspoň dakolko príkladov rozvetvenia sa týchže koreňov v slovenčine a potom, k ľahšiemu pochopeniu tohto rozvoju, i potrebné poznámky podokladám:

XIII	XIV	XV	XVI	XVII	XVIII	XIX	XX	XIX
			delat dielo dlaň dleť delit diel		je-dnať Din O-din Hospo-din dobro-din jeden deň dnes	driek driečný dar zdar zdravie drahý zdamý hospo-dar	Dadi-boh dedo diedok dada Doda Dunda dundat dudy	dieta detva detsky
duša dúšok	dúčela		dlat (celt) dláto dlávit dolu dúl	dmút sa duma dom dym	dunet	durit durák vzdor drať drviť drobný drak dráha diera jadro dravý uderit	dudok	duť dutnat

Č.	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII
3	hy zy sy	žit sat	juh oheň	haj Hoja hojit hajilky hajdy syjat	Živa život hovet hovádo chovat sievat sayec svina	hýbat sob		žihat žehnat požehy		hoza(vlast) hozba	chyža	hosa hospa host chasa chasník Chasoň hospodín hospodár Hasačert
4	hi zi si				zivat háved sever sova ohava	ziabat žaba chebs chyba chabý hubič huba zub zobat zubor						
5	by	byt	oba obyt sobáš	báj bájan bujný	bývat bavít zábava	baba Bábel Babilo		boh bohba bohatý bohište (bašta)	bychtit	bozat bozkat	bažit zbožie boží pobožný	byst bystrý
6	bi	bit		boj zbíjat bojan zbojuík vojak vojna	pevný	bobo bobák bubon bublina			buch obuch buchta	bážen		bes besný
7	li	liat	úl ulica so-l	loj lojd (sperma) Lojda Lajma leja lajno	vliv polievka olovo levný pa-levy (plevy)	ľuba ľubta ľúbit úľuba poľúbit	lepý lepší Lepa	ľuh ľieh Oleg Olga	lechtať	lízat lázeň slza		láska
8	ly	lát		lajec	lov polovka	ľub ľuba paluba	ľupíť ľupeň ľapat ľepút ľopúch ľopov ľoptoš ľupiny	ľuh poluh (pluh)	ľech šlechta šlechtný ľichý	ľaz ľuza	po-ľúžiť (plúžiť)	ľes ľest ľoles (ples)

XIII	XIV	XV	XVI	XVII	XVIII	XIX	XX	XXI
ľadhošť	žitčít chotč chcet	suka	žila chlupný chliev chlieb chalupa chlp chlap sila	zem humno	hnút hon záhon žnúť hana (pole) hnát hnút hnev hneď	žír žiara horet zora zref zrak žeravý žrat zierat jazero zrkadlo sytor (syn) stra, sestra pa-storok strýko	hod hyd hody hodina hodný žiadat hodit	žito žatva chuf choť sýtít sytok sytca
			hýl chlad žial chůľava chulosť zlý	zima zimok (z.mok) zimija (zmija) chumel hmyz	zuna hana hynuf hniť hnovo hnusný saň sane	chorý zúrif chrt	chudý chudák studený	
	bača báci	buk býk	bal balv bolvan bylina		bán báň	bor barva	bdeť budít budať budovať búda budiek bydlo	báfo byt bytča butča příbytok koli-ba
bišit	bác! bič		ból bladý bilok obilie biely blesk blizna blb blabtať	bum bom	búna baňa	boriť búrať búra obor borbár brať brániť breh brdo bradlo brána zbraň broň	bodať bodka bieda obida pobieda	befah betiar bitník
	sličný slečna zaliečať sa	liek lúka slika lokše	Lelo Polelo	Lema Polema plemä lemeš	lón, lóna lien, liena lono, lieno olieniť polieniť (plieniť) laňa Luna lónik polaný(planý) liniť poliniť (plynúť) slina slimák		ľad ľud ľod ľada ľadný po-ľad (plod)	leto ľútosť jalito
ašovat	ľúčať ľúčiť lačný	ľuk ľyko ľak ľak ľakomý	ľukok	ľom ľámat	ľeľeň	ľarma	ľúd ob-ľud ob-ľuda blud	ľúť ľotor

Č.	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII
9	ty	tyť	ot otec		otava zotavit sa	tobola	topiť teplý	tuhý	tehán tchyňa		ťažký	tista test testica tisíc
10	tí	tat	otka jotka			tábor	tepat topor					tisnúť tesný tesať
		tiect	jeť ist	ťaj			topiť sa					
11	m	niť	jun juný junák	znoj	niva nový	nebo nebový (nebohý) nuba snúbiť	s-nop	s-naha nahý noha sňah	nochty		snažiť sa nežný	nos
12	ny	nyt			nav unavít Nyvla unúvat					núza		
13	ri	riat	jar jarý	roj raj Poraja (Freja) rujný rijen Rojenice rajhrad							raž	riast zrost pórost (prst) pa-prstča rosa Rasa Rusalka po-rosba (prosba) prskat prsia prasa pa-pršok
14	ry	ryť	orať jarok		rov rovadlá rováš riava Orava Revúca	robiť rúbat ohruba		roh rohatý prúh	ruch rachot	rezať raziť ob-raz	ražeň	rus ras po-rask
15	ki	kiat		kojit pokoj kajať kojná spokojný		kobyla kubena kobza	kiepa kiepiť	kahan kohút	kachna kochat roz-koš	koza	koža	

XIII	XIV	XV	XVI	XVII	XVIII	XIX	XX	XXI
	tučný otčím otčina	tuk	otylo vytylý otolec jatelina telo teľa tylo tlupa fulpas tlstý	temä		Tur turý tvor tvár stver (zver) terich tovar ostrihať trblietať		Tato teta tetiesť
		týkať tkáť potýkať tok (humno)	tlač tulec tľk		tnúť tenký nátoň	strihať strigôň treť terať strach tras ostrý tryzniť tyran strovíť		Tatúch tátoš tantušít tetivo
		tok stok potok utekať ráztoka			tonúť zátoň			
		vznik núkať vnuk		vnímať známosť	onia (mať) nian (otec) ňanivá(cecky) ňuňa (lemeš) niňaj(vajčiak) (herniacus)	nur	vňada niadrá	Nito nietít vnať nutro znať znief
	nič noc			nemý	Nyva		nuda	nútiť
	ručať	ryk rok srok obrok			ráno		rád rod radosť radiť rádčít (ráčiť) Radhost	ret (pisk) retč (mluva) rití(genitali.) ritýr poriat (priat) s-raf
ušíť ušať	rúcať orač	ruka rieka jarok	rýľ roľa	Rimava run	roniť rana runa	rurik (rolnik)	riad ruda radlo	rat rata zruta
šaša	kotč kátčer kôtčeka kotsúr kotčeka	kokoš kokot	kľief klín klík kluk klúč kľučka klas kľisa kľsať	kmen kmeť	ko-leno pokolenie člen kôn kan, kanec žiar-kan	kára (voz) koráb krb, kôra korec koryto Kričť nakriatnuť krsnúť zkriesiť		kút kotíť kofuha kot, skot Skýth kyta kúfa kutica

Č.	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII
16	ky	kut	jačat	kyj	kov kov-vlad (kobold) kováč Quad					kazit		kus kusý kúsat kosa kost rozkos
17	vi	viat	ú-vať (úvať) Ovo javo	vejár	vev pev s-pev			váha	viecha pach zápach	viazat voz svázok	váza	vest viskat vesel pískat
		viť		voj závoj s-pojit ποιέω	spievať					viezt		ves, vso (všetko) vesmýr viest
				vajat (plodiť) Vajan vajtce vajatovať (k pôrodu pracovať)								
18	vy	vyť			vavo vavák vaveľ				výchor			pes psota pustý
19	pi	pit		pojit nápoj	pivo							
20	py	put			páv				puch puchnúť pýcha rozpucha			
21	my	myť	jama Jamník	máj majoliena	navka			moh mohutný		maz	muž môžem možný	misa most

XIII	XIV	XV	XVI	XVII	XVIII	XIX	XX	XXI
iša	káčat	Kyka kúkoľ	kôľ klát skala kolba kalika klat kálat	kameň	kynožiť	kárat kord korbáč kartáč krt skrtiť	kydat	kat katan kutáč
štec	vec, viac väčší obvec (obec) večný	veľ súvek (svák) vúkat (fúkať) zvuk ozyvok (jazyk)	vlna(voda) vôľa vlaha vlhký veľ veľký válka vláda vlast		vonok vôňa	viera pora prvý	videt vedet vodit	veta, Vít vetev vetor vatra svit svätý svet vitat, pýtat vták
-kde (všade)			vliecť vlát vlna (ovčia) vlákno, vlas s-vlkať (súkať) pa-vlk (pavúk) Vila		veno, spona venec Vian, Vajan Vianda Vianička	vor s-vor závora zavreť dovor (dvor) dovere (dvere) od-vorit (otvorit)	svadba	
					Viena vien-sta ne-viensta		Vend Vind Vanda Vandal	
išť		povyk	vlk		vina Fena (vlčica)	vrah vrahan (havran) vrahna (vrana)	vada vädnúť	vätchý
					pena	pram-eň prať (vodou) prah		
	piecť pečena páčiť pučiť pučať	pekný peklo puk	puliak (moriak) páliť opal po-pol poliť piliť palica plameň		pnúť pán, peň	para pariť variť pražiť prať (ohňom) Páron vreť, vred vrelo pýriť		
ušla	matčka moč máčať moc môcť	mokrý mokva mäký	milion miliard		mnoho	myr Myrna mera Meru more mrav myriad meravý môrava	mäd mydlo modla múd' smäd	Mata mat Mythra

Č.	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII
22	mi	miat										miast miest
23	ji	jit jet	oje						jachat	jazdit		
24	ji	jat		joj jaj				jiho (jugum)				
25	mri	mret						mrhat	mrcha Mrch	mráz	mrúžit mreže	Morús
26	hry	hriat horet			hriva (od hore, hor, hora) svohrivý (sverepý)		Hrip (ripa)	hurhaj	hriech	hrúza	haráž	
27	hly zly sly	hlet slút		čelo holý holka Hel Zel Zellón Zellónča slnce	hlava človek čelad slovo sláva	holub	chlap	hlahol		glezda (hvezda)	sluch hvizd	hlas hleso t heslo
28	hli zli sli				hlivet	hlúb zloba slabý	hlúpy slepý		hluchý	ohyzda		hlísta zlost
29	mly			milý						mlezivo		
30	mlí	mlet		moľ malý					Mlch mlcha (mucha)			
31	kri	kriat	ikra iskra		krev červený	krb						krs-boh kriesit krása kresat (ohet zkrsnút Chrs čerstvý
32	kry	kryt		krojít krájat krajina	krov krivý krívda Kriveň	krp	kruh	Kreh krehniak				kresat (drev

XIII	XIV	XV	XVI	XVII	XVIII	XIX	XX	XXI
miešať	meč				mneť	mor mret s-mar (cmar) mrcha Morena mrviť mráz		metať mátať mútiť smutný zmatok
				jímať jemný		jarmo		jatý
mršina	mrčina mračno	mrkať mrak	umrlec		Morena márniť maruost	Mora Múra máry	smrad	smrť
horší hrešiť harušiť	harc hrič (vrch)	horký		hrom hrnot Hrmeň	hrana grúň horniak		hrud' hrad' hrdý hrdina	hrot
slyšať slušný		hluk	silá Helliéna (Halle)		zelený silný		hladeť hladať hladiť holdovať	žltý zlato želat
			zahálat zlý „hel!“ (Hölle)		hlina hlen		hľad hľodať	hľatať hľataň hľdlo złota želat žialit
	mlieč	mlieko mláka			mlandra		mladý	milovať
mysť	mučiť múčiť	muka múka mlkvý	múl mol	mumák	mlyn		mluď (ustá?) mlu-vit ml-syt ml-čiť	mlat mláto
	kurac kura kurva	krk krik krok čuriak krik		krma kremeň	koreň		krdel čuridlo	Krieto kratčún nakriatiť
Krš kršiak	krč krčica krčah krčma				čierný		kradnúť	Krt krátky Skriatok krutý čert črtať čierťaž krútiť

Úšcep 17. Poznámky.

Povyberal som pre tento prehľad hlavne tie korene, z jíchžto pňov vyrostlé vetvy najväčšmej zasahujú do sústavy našo bájeslovia, a dokladám k nim ešte nasledujúce objasnenia:

1. Z belbožeského koreňa *di* pošlo prvé a najdrievnejšie označenie božstva, čo *dejcu*, *dojcu* a *dajcu dňa* (svetla a tepla) a vôbec všetkých *dobrych darov* prírody; a tento koreň — pravda, že rôzne rozvinutý — nachodíme takmer u všetkých národov, ktoré sú potomkami Hvalskej čelade; na pr. u Assyranov *Mero-Dač* (myro čili svetodejca t. j. stvoriteľ), u Hebräov *Adon*; (to čo bolo stvorené: *adumah* = zem; *adam* = človek), u Feničanov *Bel-Adon*, u Gräkov *Den*, *Din*, *Difs*, *Devs*, *Dzevs*, *Theos*, *Athene*, u Rímanov *Deus*, *Diana*, u Germanov *Thiusk*, u Skandov *Odin*, u Slavianov *Odin*, (Hosp-Odin), *Deva*, *Devana*, *Dadž*, u Egyptanov (v Meroe) *Dionys* a t. d.

2. Belbožeskému koreňu *di* oproti postavený je černo-božeský koreň *dy* k označeniu *dávenia*, *dlávenia* a *dúsenia* života, z nehož pošly názvy *Dyv*, *dyavel*, (diabolus, Teufel), *dyveň* (Tyfon), *ďas*, *drak* a j.

3. Z belbožeského koreňa *hy* pošle dajedny slová v našej reči už takmer celky vyhynuly a niektoré z nich udržaly sa už len vo složených slovách, na pr. *hasa* čili *hosa* a *hana* čili *hona* (živište, dom, vlasť), pak *hospa* (živnosť) ako samostatné slová vyhynuly; nachodia sa avšak ešte podnes vo složených slovách: *hasa-čert* (Hausteufel), *hospo-odin* (živnosť-dejca a dajca), *hospo-dar* a j. Z koreňa *hy* pošlo i Nemecké *Haus* a *Hasa* (*Hansa*), pak Maďarské *haza* a *hon*, Latinské *hospes*, *haeres* a t. d. Koreň *hy*, prechodiaci do *zy*, *sy* a *žy*, vôbec zahrňuje v sebe početné pochopy *sijania* (svetla a tepla), *sýtenia* a *žitia*.

4. Belbožeskému koreňu *hy* oproti postavený je černo-božeský koreň *hi*, k označeniu pochopov, životu, sýteniu, svetlu a teplu neprajných (Latinské *hostis*, *hasta*, Nemecké *Hund*, Maďarské *jég* a j. pošly z tohože koreňa). Sem patrí i naše *hasnúť*.

5. Z belbožeského koreňa *by* pošly vyhynuté slová *böhba* (Gottheit) a *bohyšte* (Götzen-stätte), z nichžto vierepodobne časom povstaly terajšie *baba* a *bašta*¹⁾. I slovo *bájan* u nás už vyhynulo; za drievnych časov znamenalo ono bájo-pevca t. j. oslavovateľa božských dejov; po-

¹⁾ Hlavnia bašta hradu bývala voždy nad bránou, kde v prvom patre nachodilo sa bohyšte, aby v ňom umiestení bohovia, ochraňovali vchod a bránili ho proti nepriateľom.

zdejší pevec, ktorý ospevoval i deje a skutky slavných ľudí a bohatýrov. *Byst* tolko čo *fuitus*; *bystu prabohu sveta* = u byvsieho praboha sveta.

6. Belbožeskému koreňu *by* oproti postavený je černožeský koreň *bi*, z nehož pošly vetvy: *bes*, *bič*, *bieda* a t. d. Tak ako od *bitia* pošlo slovo *blesk*, podobne od *bitia* (prania), vzťahom na plátno, pošlo slovo *biely* a od tohto *bladý*.

7. Belbožeský koreň *li*, peň *liat*, musel mať za drevných časov u Hvalskej čefade význam, obzvlášte na plodivosť sa vzťahujúci, čo mnohé, z neho pošlé, plodivosti sa týkajúce slová zrejmo dokazujú. Ba ešte i Rímania ctili bohyniu pôrodu (Iithyu¹⁾), ktorú Gráci nazývali *Eileithyou*, državše ju za dcéru bohyně Júnó²⁾. Zdá sa mi, že ako zo složeného slova *pô-lada* povstalo *plod*, tak i zo složeného slova *po-lepa* povstal vyhynulý už teraz výraz *plep* čili *pleb*, s nimžto asnaď totožným bude Latinské *plebs*, Nemecké *Pöbel*. *Olieniť* drevne bezpochyby tolko znamenalo, čo isté s povinnosťami spojené *práva synovstva* udeliť; naproti tomu *polieniť* = tieže práva odňať; z nehož možno že pošly i pozdejšie slová *plieniť* a *planý*. Z koreňa *li* pošly *líbit* (liēben), *ľud* (Leute), *leto* (Lenz), *zletilý* (alt) a t. d. a z neho pošly aj složené slová *so-l*, *s-lina*, *s-lza* a j.

8. Od černožeského koreňa *ly* pošlo *ľuh* a *les*, bydlíšte to — menovite za drevných časov — nėsčislných dravých a *ľstivých* zverov; preto bol *les*, menovite ale hora — *les* to na vrchoch — drevným Slavianom miestom hrúzy, v ktorom, dľa jích vierouky, dešný pekelný oheň horieval. Slovo *lech*, možno, že pôvodne *lovca*, a len pozdejšie majiteľa *lesov* znamenalo. Od slova *ľuh* (lyhof, lucus, liget) pöchodí *polužiť* t. j. *ľuh* vyhubiť, vyklöovať, čili z *ľuhu* pole alebo *poluh* pripraviť; odtiaľ *pluh*, tak ako od *poles*: ples! *Lupeň*, *Lupáň* (asi tolko, čo Kriveň, Kriváň, totiž označenie miesta alebo i personifikácia severu³⁾) a vôbec krivditela, lüpiteľa. Nasledovne vrchom, ktoré z týchto koreňov (*ly* a *kry*) pošlé názvy majú, tieto jích názvy udeliť mohol jedine ľud u jích južného podnožia obydlený; tak na pr. Zvolenském *Kriváňu* toto meno udeliť mohli len obyvatelia jeho Novohradskej strany, a preto je vierepodobné, že tohože vrchu Novohradské podnožie prv obydlené bolo nežli Zvolenské. To isté platí aj o iných Kriváňoch, Lupáňoch, a j. Z Hvalskeho koreňa *ly* pošlo i Maďarské *lopni*.

1) Vid' Horácovú ódu na Apolla a Dianu.

2) Vid' Pindara.

3) I Morena tu i tu značí nielen smrť, ale i sever a vôbec zimu a mrazy, so severnými vetrami.

9. Belbožeský koreň *ty*, peň *tyľ* (mohutneť) predpokladá nielen telesnú veľkosť, hrubosť a silu, ale menovite i animálnu *teplotu*, tak, ako jemu oproti postavený černožeský koreň *ti* istý stupeň chladnoty. Náčelník rodiny, ako najstarší, zaiste riadne bol i telesne najmohutnejším a preto od koreňa *ty* dostal názov *o-t* (viď úšcep 21 lit. *a*) diminutiv *otec*¹). Slovo *otolec* (patriarcha) je už len v niektorých vidiekoch Slovenska známe (okolo Brezna), kde sa k označeniu smirčieho sudcu (Friedensrichter) užíva; preto *otylo* (Atila) môže byť nielen vlastným menom, ale i — a čo je dľa môjho zdania vierepodobnejšie — označením hodnosti vladára, a tak príbuzným Maďar. slovu *atya*, otec. (To isté platí aj o mene jeho brata Buda, Vuda, Voda t. j. voje-*voda*). I tu teda opäť jeden nový dôkaz toho, že reč Hunnov, ktorá vraj veľmi príbuznou bola maďarčine, je tiež jednou, v agglutinácii zakrnelou dcérou Hvalskej čelade. — *Tista* je tiež zriedkave užívané slovo; značí kotnú suku. *Tetiež* toľko čo strýko (na Vrbovcach).

10. Z černožeského koreňa *ti* pošle *topiť sa*, oproti postavené je pochopu z belbožeského koreňa *ty* pošlému *topiť* heitzen. — Sem patria i Maďarské *it*, *ital*, *itce*, *tó* a j.

11. Belbožeský peň *niť* patrí u nás tiež už medzi vyhynulé slová; no žije on ešte v duratívnej forme *nietiť*, pak vo složených *roznietiť*, *roznecovať* a j. Medzi zriedka užívané slová patria: *ňanivá* (prsničky žien), *ňuňa* (lemeš, phallus; okolo Komárna) a *niňaj* (chlupník; v Liptove značí *niňaj* vajčúcha = herniacus). Medzi celky vyhynulé patria: *nuba* (svadba) *niana* čili *oňa* (mati), *nian* (otec); — *nyós* v gráčtine nevesta²); — *nur* zem, pôda zeme, čo nietiteľka živnosťodajnej prírody (Nährerin, nutrix) a j. *Nuba* jestvuje ešte vo složenom *za-s-núbiť sa* a *s-nop*; na slovo *oňa* upomína Maďarské *anya*; *nian* (otec) užíva sa ešte na mnohých stranách Slovenska ale (práve tak ako *ot*) už len v diminutívnej forme *nianko*, *ňanka*. (Srovnaj Asyrské *Nin* a *Niniva*). *Nebohý* nieje složené slovo, lež jednoduché adjektívum, pošle zo slova *nebo*; totiž *nebový* čili *nebohý*, t. j. ten, ktorý je už v nebi; naproti tomu ubohý je složené z *u* a *boh*.

12. Černožeský peň *nyť* je u Slovákov tiež už nebars užívaným, lež vôbec známym je on v duratívnej forme *naviť*, *unaviť*, čo drievne toľko znamenalo, čo umíťviť, teraz fatigare, ermüden. *Nav* (tá *nav* a nie *nava*) bola sídliskom duší nebohých, t. j. ktoré po smrti

¹) I náčelník *božskej* rodiny t. j. najvyšší boh a riaditeľ sveta (akými boli Ódin, Tur a Viet), vôbec menovaný bol *Ot-om* alebo i *Tat-om* (tiež od *tyľ*); preto „taisť k Otcovi“ alebo „k Otcem“ toľko čo zomrel.

²) Íliad 22, 65.

človeka, následkom jeho cnostného a šlechetného života, dostaly sa do neba, záležavšieho zo troch častí: raju, neba (v užšom smysle) a navi, z nichžto každá nachodila sa na osobitnej hore. Na prvej hore bývaly duše narodiť sa majúcich ľudí, pod dozorom *priadky* (Parky) Roje a jej podriadených *Rojeníc*; na druhej hore bývaly bohovia a s nimi priadka *Zoja* čili *Hoja* (Živa); na tretej bývaly cnostné duše zomrelých pod dozorom priadky *Noje* čili *Nynvy* abo *Nyoly*. — „Isť do navi“ tolko čo zomreť; „poslať voľakoho do navi“: usmrť ho.

13. Belbožeský peň *riat*, značiaci akt plodenia, rodenia a zvelatenia sa, patrí u nás už medzi celky vyhynulé; slovo *riť* neznamenal pôvodne len dupu, lež vobec nástroje plodivosti, genitalia. Duratívna forma vyhynutého pňa *riat*, je *rodiť*. Odtiaľ *raj* der Schwarm, *raj* sídlisko duší narodiť sa majúcich, *rád* mať, lieben — a j. Srovnaj Latinské *oriri*, *ortus*, s nimiž vierepodobne súvisí *Rém*, *Romul*, *Rím*. Konečne zo pňa *riat* (vetva *riast*) pošlo i *po-riat* čili *priat*, *Praja* (Freja), *priatel* a j.

14. Belbožeskému pňu *riat* oprotipostavený je černožeský peň *ryť*, odtiaľ u nás málo užívané *rov* (hrob) a *rovadlá* (máry). *Rus* neznačí len vôbec zem, lež značí pole, t. j. zem *orytú*, *obrobenú*, *k oraniu* usposobenú. Preto sú slová *Rusko* a *ország* z jedného koreňa pošlé. *Rurik* tolko čo majiteľ polností (rus, ruris, rusticus); *runa* = rytá čiarka (litera).

15. Belbožeský koreň *ki* tiež už nemá pňa, (vierepodobne znel on kedysi *kiať*, z nehož pošla potom duratívna forma *kotiť*) — vyjmúc akžby citlivka „čitt!“; prechodiaca do *koj* (pokoj) za taký povážovaná bola. *Kit*, *kot*, tolko čo ohnište s brlohom, teda živište a plodište; *kotč* istý druh drievného, vierepodobne dvojkolesového voza, na ktorom kočujúce plemená (teda i Slovania v dobe pastierstva, čili za panovania boha Tura) odvážali svoje k ohništu a ku posteli potrebné veci; *Skýť* = kočovník, nomad; — odtiaľ pozdejšie *Skand*. *Kút* tolko čo plodište, brloh; „do kúta prist“ = zlahnúť; *kútnica* = šestonedielka.

16. Černožeský koreň *ky* tiež už nemá pňa *kať*, no má jeho duratívne formy *kátať* = Český káceti, *katovať* = tryzniť. Z tohto koreňa pošly názvy prvej ľudskej zbrane: *kyj* a *kam*, *kól* a *s-kala*; pozdejšie i *kuša*, *kosa* a j. (Razkosom, tolko čo rôzne).

17. Najbohatšie rozvetvený je belbožeský peň *vit*, v niektorých priechodoch i *pit* — *piter*, *pater*, *Vater*; *pät*, *zapät*, *pmüt*, *binden*; *pät*, *fünf*, odtiaľ potom *piadť*, *päsť*, *püta*, *pes* (Fuss) a j. — *Viet*, *Vüt*, tolko čo duch *vekovec* (ewig) *večnevejúci*, *vševidiúci*, *vševeduúci*, *vševladnúci* a preto voždy *vítazný*. Jeho manželka *Vanda* (*Vana*, *Viena*; v po-

vestach *Vanička*) kvetúca panna čistoty, cudu a cnosti, čili žena s *vencom večného pannenstva*. *Viet* nazýval sa ešte i *Vajan-om* (*Van, Vian*; v povestách *Vianko*). S *Vanou, Vienou a Vesnou* srovnaj Rímské: *Venus, venustus*; — *Vesta* je složené zo slov *Vien* a *sta* (dcéra; od *syt*) a značí tolko čo deva čistoty, cudu, pannenskosti; preto *nevesta* = nepanna. Zo pňa *vit* pošly ešte: *bitten, pýtať* t. j. v mene boha *Víta* prosiť; *vítať* (beglück-) *wüntschen* t. j. v mene boha *Víta* pozdraviť; *vintčať, vintčovať* t. j. v mene boha *Víta* priať; *petere, optare* a j.; — pak *vedeť, wissen, písať, Wissener, pisár* a t. d.; — ba od *viať* pochodí nielen *vták* (srovnaj Egyptské *Phath*) a *vetor*, ale i drevné *petria* a *petro* terajšie *peria* a *pero* (*Feder*). Z tohože koreňa *vi* vôbec pošly početné slová, ktorými označuje sa istá, polkruhy tvoriaca oscillácia povetria, vody, bylín a t. d. na pr. *vánok, vetor, vláť, vlna* (voda), *vlna* (vellus), *vlietať* (fliegen); pak slová s faktormi vífazenia spojené na pr. *vôla, vodiť, veleť, volať, vláda* a j.

18. Belbožeskému koreňu *vi* oproti postavený je černožeský koreň *vy*, peň *vyť*; odtiaľ *vavel* abo *vavák* strašidlo (der Wauwau), *vlk, vada* (chyba), *vina*; sem patrí i Nemecké *wüthen* a j. — *Vlk*, čo najpažravejší — a volakedysi iste najpočetnejší a človeka hŕfne napadajúci dravec, je veľmi často i personifikáciou zloby, lsti a zimy, a vôbec Jamníka (čerta, plúšte, zimy a mrazu) a preto nazývaný bol *vlk* i *bes-om* (srovnaj Nemecké *böse*, Latinské *pejor, pessimus*); skrotený pak vlk pomenovaný bol *pes-om*.

19. Belbožeským koreňom *my* označované byly predmety vlahy, čo činiteľky rodivosti; odtiaľ *mať, mater*. Svet, dľa ponímania Hvalskej čelade, záležal zo troch častí: zeme, vody a neba. Slováci dosiaľ, keď označiť chcjú veľké blaho, hovoria, že „má tri svety.“ Dolniu časť sveta predstavovali si naši najdrevnejší otcovia čo veľkú mohutnú vodu *okeán*, (kanúť, okanúť), na ktorej naša zem pláva ako tanier, a preto túto nižniu časť sveta (vodu a zem) nazývali aj *myrom* (od *myľ*) a tú vodu *morom*. Na ďalekom, pre človeka nedostihnutelnom konci tohto mora počínalo sa sklepenie, čili klenutina vyššieho sveta t. j. nebies; nasledovne personifikovaný okeán bol prostredníkom medzi zemou a nebom (*Mythra*). Slovo *myr* od *myľ* (*more, most* a j.), *obmydť*: úplne zodpovedá Latinskému *mundus* (čistý svet), tak ako Nemecké *Welt* od *Welle* t. j. tiež vlnou a vlahou obmytý, teda čistý; *čistému* pak zodpovedá toho samého koreňa Gräcke slovo *Kosmos*. *Mar* abo *myr*, na konci drevných vlastných mien, neznačí pokoj, lež čistenie, veľatenie, zrost a zdar. (Mír, pokoj, je vetva zo pňa *mrieť*; lebo kde Morena vykonala svoju úlohu, tam je desný pokoj čili mier).

Mavka značí istý druh vodných vtákov; toto slovo počul som od Slovákov v Miške pri Kaloči. — Výraz *mora* a *myra* upotrebovaný bol drierne aj k označeniu mnohosti a mohutnosti, (podobne ako ešte i podnes u Slovákov „*mrak*“; vo sv. písme „*oblak*“ a t. ď.) odtiaľ slová: *mille*, *mnoho*, *moc*, *môcť*, *mohutý* (Gräcky *megas*, Lat. *magnus*, Nem. *mächtigt*), *muž*, *omuženka* (amazonka), *mužel* (manžel), *muželka* (manželka), *myriada* a j.; tak ako od *jazera* (t. j. tiež od mnoha vody) *jazero* = tisíc, Maď. *ezer*; k označeniu ale **istej** mnohosti slúžilo slovo *mera*, akkusativ *meru* (= 40); od *mera* pošlo *merať* (*metiri*, *messen*), *meriač* (časú; teraz mesiac, mensis, der Mond) a j. — Bohyňa nižšieho sveta *Mať*, nazývala sa i *Myrnou*, totožná s pozdejšou *Marnou*, bohyňou vlahy, dažďu, rosy. I v arabčine *ma* vodu značí.

20. Belbožeskému koreňu *my* oproti postavený je černožeský koreň *mi*; peň *miať* (hubiť) celky vyhynul. Z koreňa *mi* pošlé vetvy sú *mátať*, *máchať*, *mátoha*, *pomatený*, *metať*, *mútiť*, *miasť*, *miešať*, *mýliť*, *moríť* a t. ď.

Úsčep 18. Složené korene.

Z jednoduchých koreňov — pri širšom rozvoji reči — povstaly složené. Uvedem tohto rozvoju aspoň dajedny príklady:

1. Koreň *di*, s prijatím hlásky *m*, dal *dmi*, odtiaľ nový peň *dmúť sa*, vetvy *dom*, *ďuma*, *dym*. Ostatne ohľadom slova *ďuma*, pri tejto príležitosti, na krátce poznamenávam, že ono u nás, svoju reč etymologicky neznajúcimi spisovateľmi, vpravené bolo do mylného prúdu ponímania, lebo *zadumený* neznamená človeka, ktorý z duševného *žialu*, lež ktorý z *hrdosti* mlčí vo spoločnosti. My dumou označujeme elégiu, kdežto by sme ňou vlastne označovať mali *epos* čili pieseň o hrdinoch.

2. *Dy* s prijatým hlásky *r*, dalo *dry*, odtiaľ nový peň *drať*, s vetvami *drak*, *diera*, *udreť*, *durák*, *dravý*, *duríť* a j. Ten istý koreň s prijatým hlásky *l*, dal *dly*; odtiaľ *dláviť*, *dláto*, *dlať* a t. ď.

3. *Hy* s prijatím hlásky *n*, dalo *hny*, peň *hnúť* a *hnať*; *sy* abo *žy* s prijatím hlásky *r*, dalo *žry*, peň *žerať*, vetvy *žiara*, *zora*, *zreť* a j.

4. *Hi* s prijatím hlásky *n*, dalo *hni*, peň *hniť*, vetvy *hnoj*, *hynúť*, *hnovo* (s transliteráciou *hovno*), *hnusný* a j.

5. *By* s priložením hlásky *d* dalo *bdy*, peň *bdeť*, vetvy *badáť*, *budiť*.

6. *Bi* s priložením hlásky *r*, dalo *bri*, vetvy *boriť*, *bárať*, *brániť*, *breh*, *brada*, *bralo*, *brdo* a j.

7. *Li* s priložením hlásky *n*, dalo *lni*, peň *lnuť*, vetvy *lóno* (genitalia), *lôn*, *lien* (syn), *liena* (dcéra), *Luna* (deva), *lónik* (phallus) a j. S predložením ale predpony *po*, povstalo *poli*, peň *pluť*, vetvy *plynúť*, *plávať*, *plť*, *plťký*.

8. *Ly* s predložením hlásky *k*, dalo *lky*, vetvy *laknúť*, *lakomý*, *lačný*.

9. *Ty* s priložením hlásky *r*, dalo *tri*, vetvy *Tur*, *tvor*, *tvár*, *tvoriť*, *o-s-trihať*, *trblietať*, *turý* (s-tark) a j.

10. *Ti* s priložením hlásky *r*, dalo *try*, peň *terať*, vetvy *tras*, *s-trach*, *tratiť*, *s-tryhať*, *S-trygôň*, *s-tarý*, *oštara*, *troviť* a t. ď.

Úšcep 19. Dodatky.

Dotyčne složených, v prehľade uvedených koreňov, poznamenávam ešte:

1. Z černožeskeho koreňa *mi*, pridaním hlásky *r*, povstalo *mri*, peň *mreť*, vetvy *mrch*, *mrak*, *Mora*, *smrť*, *mier* a j.

2. Z belžeskeho koreňa *hy*, pridaním hlásky *l*, povstalo *hly*, vyhynulý peň *hlat* = skvieť sa, odtiaľ durativum *slúť*, vetvy *hlava*, *hlahol*, *hlas*, *sluch*, *Helo*, *hladiť* a j.

3. Z černožeskeho koreňa *hi*, prijatím hlásky *l*, povstalo *hli*, vyhynulý peň *hleť* = hubiť, odtiaľ durativum *hliveť*, vetvy *hlen*, *hlina*, *hlad*, *zlosť*, *hltať*, *hltaň* (hrtan), *hldlo* (hrdlo, collum, Hals) a j.

4. Z belžeskeho koreňa *my*, pridaním hlásky *l*, povstalo *mly*, vetvy *milovať*, *mlieko*, *mladý* a j.

5. Z černožeskeho koreňa *mi*, pridaním hlásky *l*, povstalo *mli*, peň *mleť* (hubiť), vetvy *mlch* (Moloch), pak drievné *mlcha* (muchy), *mlka* (múka), *mlčiť* (múčiť), *mlka* (muka), *mlčiť* (mučiť), *mlyš* (myš); — *mlyn*, *mlat*, *mlátiť* a j. — Tuším, že za drievnejšej doby i slovo „ustá“, malo názov, z koreňa *mli* pošlý: vierepodobne *mlud'*; aspoň na to zdajú sa poukazovať tri, na výkony úst sa vzťahujúce slová, totiž: *ml-vetiť*, *ml-sýtiť* a *ml-čítť!* čili *mluviť*, *mlsiť* a *mlčať*. Za tento náhľad svedčí tuším i Nemecké *Mund*, z nehož *l* len tak vystať mohlo, vystalo ono i z našich *mucha*, *múka*, *muka*, *myš*. Ustá by teda vlastne boly mlynom žalúdka t. j. drviteľom a hubiteľom potravy. Srovnaj slová *hubiť*, *huba*, *zub*, *zobák*, *gamba* (VI 4); ba tak zdá sa, že ustá i ešte jeden z koreňa *try* pošlý názov maly, a síce *trýzeň* (od *terania* potravy), ponač *trýzniť* v niektorých vidiekoch Slovenska, toľko značí, čo *mluviť*.

6. Z belbožeského koreňa *ki*, pridaním hlásky *r*, povstalo *kri*, peň *kriat*, vetvy *Kriet*, *Krsboh*, *kresat* (oheň) a j.

7. Z černobožeského koreňa *ky*, prijatím litery *r*, povstalo *kry*, peň *kryt*, vetvy *krov*, *krivý*, *krivda*, *kruh*, *kresat* (drevo), *krč*, *krutý*, *Krt*, *čert*, *skrtok* a t. d.

8. Z belbožeského koreňa *hy*, priložením hlásky *r*, povstalo *hry*, peň *hrť*, *hriat*, vetvy *horeť*, *hora* (peklo), *hríp* (vrch), *hriva*, *hrič* (končiar, pelasgicky *graich*, odtiaľ *Gräk* = horniak), *grúň*, *horad* (hrad), *hrdý* a j.

Úšcep 20. Vznik substantívov.

Prvým rozvojom koreňov — ako už pripomenuto — byly pne, čili, jednoslabičné infinitívy, z nichžto pomaly, a istotne len behom mnohých storočí, rozvinuly sa jednoslabičné, z prvu — samo sebou rozumie sa — nezklonovateľné substantíva.

V Slovenskej reči, pre jej pomerne najväčšiu zachovalosť Hvalského typu, ešte dost pohodlne stopovať možno tento prvý rozvoj starých pňov. Príklady:

1. Peň, ktorý mal v koreni mužský prvok *i*: riadne rozvinul sa v substantívume najsamprv na *oj*, pak často i na *aj*; tak zo pňa *díat* povstalo *doj* a *daj*; zo pňa *biť*: *boj*; zo pňa *liať*: *loj*, *lajno*; zo pňa *niť*: *znoj*; zo pňa *riať*: *roj*, *raj*; zo pňa *kiať* (čitt!): *koj*; zo pňa *viať*: *voj*, *vajan*; zo pňa *piť*: *poj*; zo pňa *hniť*: *hnoj*; zo pňa *brit*: *broj*; zo pňa *drieť*: *zdroj*; a t. d.

2. Peň, ktorý mal v koreni mužský prvok *y*, riadne rozvinul sa v substantívume na *ov*, pak na *av*; tak z vyhynulého pňa *dyť* (duť) povstalo *dav* (dávit); zo pňa *syť*, *hyť* (žíť) povstalo *sav*, *chova*, *hovet*, *hovädo*; zo pňa *lyť* (láť) povstalo *lov*; zo pňa *tyť*: *otava*; zo pňa *nyť*: *nav*; zo pňa *ryť*: *rov*; zo pňa *kyť* (kuť): *kov*; zo pňa *vyť*: *vav*; zo pňa *pyť* (puchnúť): *páv*; zo pňa *myť*: *mavka*; zo pňa *hlyť* (slúť): *hlava*, *slovo*, *sláva*, *človek*, *Slovák*; zo pňa *mlyť*: *mluva*; zo pňa *šyť*: *šov*; zo pňa *kryť*: *krov* a t. d.

3. Pri ďalšom rozvoji avšak udaly sa z tých istých pňov aj mimoriadne formácie, t. j. mužský prvok *i* prešiel tu i *ta* aj do *av* a *y* do *oj*; na pr. *dí* prešlo do *dev* (syn), *deva*, *dever*, *dívať sa*, *Devana*, *dva*; *zy* a *hy* prešlo do *Hoja*, *háj*, *hojný*, *hojiť*; *li* prešlo do *vliv*, *olovo*; *ni* prešlo do *niva*, *nový*; *ky* prešlo do *kyy*; *vi* (pi) prešlo do *vev*, *pev*; *pi* do *pivo*; *hli* do *hlivet*; *kri* do *krev*, *krava*; a t. d.

4. Dajedny substantiva vznikly z koreňov, ktoré odhodily svoj mužský prvok, a miesto tohto prijaly *o* (tu i tu zmenené na *u* ba často i na *ja je ji jo ju*), predložené ženskému prvku; ale tak, že ráz slova, mužským prvkom určený, vzdor odhodenia mužského prvku, voskrz žiadnej zmeny neutrpel; tak na pr. z koreňa *di* povstalo *úd*; z koreňa *dy*: *jed*; z koreňa *hy*: *juh*; z koreňa *sy*: *jest*; z koreňa *by*: *oba*; z koreňa *li*: *úl*; z koreňa *ty*: *ot*; z koreňa *ni*: *jun*; z koreňa *ri*: *jar*; z koreňa *ry*: *or* a *jarok*; z koreňa *vi*: *jav*; z koreňa *my*: *jama*; a t. ď.

Táto istotne nadmier stará predpona *o* nachodí sa i vo mnohých iných rečach Hvalskej čelade; v týchto ale veľmi často mení sa na *a*, *ae*; ba v niektorých aj na *i*; na pr. z koreňa *li* povstalo Lat. *litare* = bohomilú krv *lat* na obetnicu, z tohto pak *altare* oltár; z toho istého koreňa *úl* a *alveare*; z koreňa *zli*: *gelu*, *algeo*; z koreňa *vi* povstalo *vev*, *ovev*, (času) z tohto pak *avus*, *aevum*, *aevtas* (srovnaj Maď. *vén*) z koreňa *ni*: *anus*, *anicula*, *ancilla*; z koreňa *hi*: chorý, *aeger*; z koreňa *sy*: syjať, *aestus*; z koreňa *ry*: robiť, *Arbeit* — a mnoho iných. Nasledovne, akékoľvek vokály a diftongy, ktoré nachodia sa v týchto rečach na predku slova, nemôžu byť iné, ako rozličné premeny vyševvedenej driernej predpony *o*.

5. Pri opäť dialšom rozvoji reči cieľom utvorenia nových ohybov mluvy, pridávaná bola koreňom predpona *s* a *so* (Lat. *cum*); na pr. z koreňa *ty* povstalo *stát* a *stíp*; z koreňa *li* povstaly *soľ*, *slina*, *slza*; z koreňa *try* (Tur, tráva) povstalo *strom*; z koreňa *tri* (tret, terať) povstalo *strela* a *strep*; z koreňa *vi* (pi, poieo) povstalo *pev*, *spev* a t. ď.

Túto predponu *s* čili *so*, *se*, v jej driernej pôvodnosti, zachovaly, krom slovenčiny, aj iné dcéry Hvalskej čelade. Aspoň z Nemčiny a Latinčiny uvedem dajedny príklady. V Nemčine nachodíme driernú predponu *s* v nasledujúcich slovách: *Schade* (skoda), *scharren* (shrnúť), *Schatz* (skot), *Scherbe* (strep), *schielen* (skúliť), *Schlinge* (slučka), *schlucken* (solknúť), *Schmetten* (smetana), *Schnee* (sňah), *Schöps* (skop), *Schrank* (schránka), *schreiben* (skrabaf), *Schwieger-* (sôkrev), *Schwarte* (skvarok, skvračka), *Schwester* (sestra), *Schwören* (sveriť — zaveriť), *Silber* (strieblo), *Spange* (sponka), *Spanne* (spuntie, piad), *sparen* (sporif), *sperren* (sopreť — zapreť), *spinnen* (spínať), *sprengen* (sprskať), *sterben* (steraf), *stöhnen* (stonaf), *Strahl* (strela), a j. V Latinčine nachodíme driernú predponu *s* v nasledujúcich slovách: *sal* (soľ), *saliva* (slina), *saxum* (skala), *scando* (kotčujem), *scapha*, *scyphus* (kiepa, kupa), *scipio* (step), *scribo* (skrabaf), *scrobis* (hrob), *seclum* = generatio (pokolenie, člen), *sepelio* (spáľif), *astrum* (trblietať), *silva* (les, lov), *socer* (sôkrev), *somnium* (so-mnievať sa), *sorbeo* (strebem), *sordeo* (smrdím, od

mrch), *soror* (so-stra), *spargo* (sprskať), *spinter* (spinka, náramnica), *splendens* (blendend, blass, bládý, biely), *spuma* (pena), *stella*¹⁾ (trblietací), *stercus* (sterací, stroviť), *spirare* (para), *stirps* = peň (strom), *strages* (sterací), *strepitus* (trepací), *strix* = sova krv cecajúca (sterací, striga), *struere* (stvoríť), *stupidus* (stupelý), *stuppa* = pazder a t. ě.

Úšcep 2l. Predpona o.

V predošlom úšcepe vo 4. bode som povedal, že substantiva najstaršej formácie mávajú predporu *o*, ktorá u rozličných dcier Hvalskej čelade rozličné premeny podstúpila, na pr. *Odin*, *Adon*, *Athene*. Výslovne poznamenávam ešte raz o predpone *o*, že

1. Po priložení samohlásky *o* ku koreňu slova, často odhadzuje sa mužský prvok (*i* alebo *y*), ale tak, že i takto sformované substantívum potom tiež podržuje svoj, už raz prijatý, belbožeský alebo černo-božeský ráz, dľa toho, aký mužský prvok pôvodne pridružený bol k ženskému prvku.

2. Predpona *o* niekedy zmenená je v Slovenčine na *u*;

3. Predpona *o*, v *terajšej* našej reči, veľmi často zmenená je na *ja*, *je*, *ji*, *jo*, *ju*.

D ô k a z y:

a) Koreň *ty*, peň *tyt* (mohutneť) s predložkou *o* dá *oty*; s vynechaním mužského prvku *y*, zostane *ot* = Vater, *otec* = Väterchen, (Maďarské *atya*). Mužský prvok *y* — ako už pripomenuto — v dialšom rozvoji voždy prechodí do *av*, *ov* (tak ako *i* voždy do *oj*, *aj*); nasledovne z koreňa *ty* rozvine sa *tav*, a keď sa tomuto predloží predpona *o*: povstane slovo *otava*, *zotaviť sa*; avšak predpona *o* mení sa i na *ja*, *je*, *ji*, *jo*, *ju*, — tak i vo forme *ot*, zmenilo sa *o* na *ja* a povstalo *jat*, odtiaľ *jatel*, *jatelina*.

b) Koreň *by*, peň *byt* = sein, s predložkou *o* dá *oby* = ambo (*oby-dva* skrátene *oba*); odtiaľ „*obyt kobylu*“ = die Stutte belegen lassen (vraví sa i „horovať“); *o* zmenené na *ja*, *je*, *ji*, *jo*, *ju*: dá *je-byt*, čili *jebať* = stuprare. Tu nachodí svoje rozlúštenie i slovo *ba-stard*

¹⁾ Žiadné nesložené slovo pôvodne nikdy nemalo dvojitú spoluhlásku; dvojitá spoluhláska povstala jedine z premenenia inej spoluhlásky na takú, ktorú človeku ľahšie vysloviť padlo. Tak v slove *stella* prvé *l* nahrádza spoluhlásku *r*; v slove *mille* prvé *l* nahrádza spoluhlásku *d* alebo *t*; v slove *stuppa* prvé *p* nahrádza spoluhlásku *r* a t. ě.

= sprzenec (krvou), od *oby* a *stor* (syn) abo *stra* (dcéra). Mohutné pokolenie Bastarské čili Bastarnské bývalo v severnom Sedmihradsku a Bukovine; povstalo ono z miešaniny Sarmatov s Germany, čili Slavianov s Nemci. Sám Tacitus hovorí, že nevie ku ktorým z nich počítať má týchto „*Pevcínov*, ktorých niektorí aj Bastarmi nazývajú.“

c) Koreň *li*, peň *liať*, musel mať voľakedysi — ako už pripomenuto — význam slovu *plodiť* príbuzný; to dokazujú mnohé z neho pošlé vetvy, ako *líbiť*, *ľud*, *Lepa*, *Eada*, *Lema*, *Lälo*, *láska*, *po-lad* (plod), *po-lemä* (plemä) a t. d. Teda koreň *li* s predponou *o* dá *oli*; s vynechaním mužského prvku *i*, zostane *ol*, čili — s premenením *o* na *u* — *úl* t. j. plodište, Brutstätte. Slovo *úl* znamenaf muselo voľakedysi nielen príbitok včiel, ale i príbytok ľudí; to dokazuje terajšie, z neho povstalé slovo *ulica* t. j. celý rad *úlov* čili ľudských príbytkov; a Čerkeské *oul* = dedina. Premenením predložky *o* na *ja*, *je*, *ji*, *jo*, *ju*: povstalo *júl* = ploditeľ, rodič (Julius, Jolnir, Jol-Fader); z tadiaľ i *jeleň*, *jelito* a j. — Meno *Julín* znamenaf mohlo teda obec, alebo i ostrov čili *oliatu* kopninu.

d) Koreň *di*, peň *diať*, s predponou *o*, premenenou na *u*, dá *udi*, a po odhodení mužského prvku *i*, zostane *úd* das Glied, v Arabčine premenilo sa *o* na *je* vo slove *jedd* = ruka. Keď sa ale koreňu *di* predloží predpona *o*, dá on slova *Odin* der Thäter, v terajšej diminutivnej forme *odíneec*, dobrodinec Wohlthäter. Predpona *o* keď premení sa na *ja*, *je*, *ji*, *jo*, *ju*: dá formu *jedin* čili *jeden* najvyšší deťca, doľca i daľca sveta i ľudí.

e) Koreň *hy* čili *žy*, peň *žyt* (žať, žnúť, žhať) s predponou *o*, dá *ohy*; po odhodení mužského prvku *y*, zostane *oh* (Maďarské *ég*), odtiaľ *ohesň*; zo slova *oh*, po premenení predložky *o* na *ja*, *je*, *ji*, *jo*, *ju*: povstalo *juh* a *južný*, *jag* a *jagať*, *jas* a *jasný* a t. d.

f) Koreň *sy* (peň *syt sat*), s predložkou *o* premenenou na *u* povstane *usyt*, skrátene *ust*, odtiaľ *ustá* der Mund (ostium); vo slove *ust* čili *ost*, keď premení sa predložka *o* na *ja*, *je*, *ji*, *jo*, *ju*: povstane *jest* = essen.

g) Koreň *ni*, peň *niť* (durativum *nietiť*) s predponou *o* dal *oni*, odtiaľ drievné, teraz už vôbec vyhynulé slovo *onia*, *oňa* (anya, anus, Ahn-frau), toľko čo nietiteľka života, čili matka, a u nás dnes ešte, ale už len bez predpony *o* užívané *nian*, *nianko* der Vater; vyhynulé *nien* der Onkel, a podnes užívané *niena* die Tante. Predložka *o*, keď premení sa na *ja*, *je*, *ji*, *jo*, *ju*, dá *jun*, *juný*, *junák*, *junec*, *junoch* a t. d.

h) Koreň *ri*, peň *riat* = zeugen, odtiaľ *rit* = genitalia, s predponou *o* dal *ori* (oriri, ortus), odtiaľ *orol* t. j. — dľa povesti — pre-

porodujúci sa¹⁾. Zo slova *ori*, po premenení predložky *o* na *ja*, *je*, *ji*, *jo*, *ju*, a po odhodení mužského prvku *i*: povstalo *jar* der Lenz (Nemecké *Jahr*, pretože sa rok s jarou počínal), *jarý*, *jarac* a j.

i) Podobne i koreň *ry*, peň *ryť*, dá *orať* čili *orývať*; pak *drievné orok*, teraz *jarok*.

k) Koreň *vi*, peň *viať*, dal *ovo* (von, vonku) teraz *javo*, odtiaľ *zjaviť*, *javný* a j. Zo pňa *viať* s predložkou *o* na *u* premenenou pošlo *ovať*, *uvať*, terajšie *uľať* = *hoffen*. Zo slova *vev*, *ovev* pochodí i Rímské *Juves-piter*, čili *Jupiter*, *Jovis* t. j. vekovec (Kronion) otec.

l) Podobne koreň *my*, peň *myť*, s predponou *o* dal *omy*, odtiaľ *oma* čili *jama* = mokrá priepasť, bytovisko vodných besov, a *jamník*, vodní bes čili čert.

m) Konečne, že predložka *o* mení sa na *ja*, *je*, *ji*, *jo*, *ju*, dokazujú ešte veľmi mnohé slová, na pr. *jablo* (Apfel) od ohlý; *jadro* od odretý; *jizdba* (izba) od ozeďba; *jazyk* od ozyvok a t. ď.

Úšcep 22. Predpona **po**.

Dialší rozvoj reči siahnul pri tvorení nových substantívov k upotrebovaní predpony *po*, ktorá, dľa môjho zdania mala dvojaký úkon, *činný a trpný* vzťahom na smysel pripojeného jej slova, čomu nasvedčujú nasledujúce príklady:

pomoc, *pokoj*, *potecha*, *postava*, *pokrm*, *po-linúť* (plynúť), *po-lúšť* (plúšť), *po-luta* (pluta), *podoba*, *polaziť* (plaziť), *popol* (popálené), *polad* (plod), *polemä* (plemä), *poriať* (priať), *porodtor* (brator), *posyt* (pôst), *poriasť* (priať), *pôrast* (prst), *poles* (ples), *poluh* (pluh), *polepa* (plebs), *polieniť* (plieniť), *poliený* (planý) *unfruchtbar* a j.

Ostatne v predložke *po* tu i tu mení sa *o* na *a*, bez toho, žeby touto premenou daný bol slovu význam, prýštiaci sa z opravdivej predložky *pa* (23); takéto sú *pahraba* miesto *pohraba*, *passtva* miesto *posyťva*, *parez* miesto *porez* a j.

Úšcep 23. Predpona **pa**.

Zvláštny úkon dostal sa pri tvorení nových substantívov predpone *pa*, ktorou označovaná bola istá podobnosť jedného predmetu ku druhému čo do zovňajšku (formy) od uchož avšak čo do vněšku (essencie) úplne sa liší; na pr. *pažiť* a *pažiťka*, čo vyzerá asi jako mladé žito,

¹⁾ Stopy tejto povesti nachodia sa i v biblii: „Obnovuje sa jako orlica.“

Žalm 103. v. 5.

a je predsa len trávou; *paroh*, čo vyzerá ako roh, a predsa nieje rohom; *pastorok*, čo je síce *stor* (sytor, dieťa), ale nieje vlastným synom; *pavláčkina* (pavučina) čo vyzerá jako z nití abo vlasov hotovené a predsa nieje vláknom — a hotoviteľ toho quasi vlákna: *pavík* (pavúk); *paprstča*, čo vyzerá ako prst, a predsa nieje prstom lež iba *paprčou* čili papučou; *papršok*, čo vyzerá jako pršanie dažďu a prskanie vody, a predsa nieje vlahou, lež svetlom; *panoha*, čo vyzerá ako noha stromu, a predsa je len vetev; *pablesk* (slneč), čo jasá sa jako bijúci blesk hromu a predsa nieje strelou; *parobok*, čo vyzerá jako k práci súci mužik, ale majúe ešte len 12—16 rokov, prislabým je ku ťažkej práci; *paholok*, čo vyzerá síce jako holka (bez fúzov bez brady), vierepodobne u Slavianov teda mužský majúci asi 15—18 rokov, ale na genitáliach predsa nieje už holý a t. d.

Úšcep 24. Zachovalosť slavénčiny.

Obširnejšie pojednávanie o rozvoji našej reči, nepatrí do úkolu tohto dielca; poukazujúc teda na pojedinné dosiaľ uvedené príklady tohto rozvoju, nadpriadam teraz už svoje pojednávanie k otázke, ktorú som v 6 úšcepe formuloval, a na ktorú odpovedám, že

medzi živými dcérami Hvalskej prareči, za najzachovalejšiu držím *slavénčinu*, medzi mrtvými *sanskritu*.

Náhľad môj ohľadom zachovalosti slavénčiny podopieram nasledujúcimi dôvodami:

1. Pomoria južnej a západnej Ázie, severnej a východnej Afriky, pak východnej a južnej Európy, zaiste prv obydlené byly nežli jejich od mora vzdialené, v drevnej dobe zčiasťky, ak už nie vodami pokryté, teda istotne aspoň veľmi močiaristé, zčiasťky ale ohromnými, vtedy pre bezzbranného človeka nepreniknuteľnými pralesami posiaté kopniny stredozemia. Len keď sa už na prístupnejších, pobrežiu mora bližších priestoroch väčšmej rozmnožovať počalo plemä človeka: vtedy teprv vnikat počali jednotliví podujímavejší náčelníci rodín, pobrežiami väčších riek do nutra neznámeho jim dialného územia. Nasledovne tie z Armenskej vysočiny vychodiace roje Hvalskej čelade, ktoré obsadiť chcely pobrežia mora, voždy s väčším odporom stretaly sa, a na prípad zdarivšieho sa jim výbojú, voždy s väčším odporom zápasit musely — a síce nielen pri vydobývaní si nových vlastí, ale i pri udržaní svojej pôvodnej národnosti: nežli zápasily tie roje, ktoré hlbšie vnikaly do menej obydlenej pevniny zeme. Gráci na pr., ktorí len jeden takýto boj podnikli, i čo do koreňov slov i čo do zachovalosti organizmu

reči, bližší sú prareči Hvalskej čelade, nežli Rímania, ktorí podniknúvše dva takéto boje — prvý ešte čo Pelasgovia v Gräcku, druhý ale čo Rímania v Latiume, organismus reči v celku a veľku síce zachovali, pri tom prijali nielen početné korene slov, lež i dajedny celky odchodné formácie v rozvoju reči od autochtonov Itálie, ktoré korene a formácie, trebas latinčina úplne strovila, oživotnila a vzdělala, predsa nenachodíme v ostatných dcéroročach Hvalskej matky.

2. Vôbec má sa za to, že prvý roj, ktorý vyšiel z úla Hvalskej čelade, boli Semiti; druhým — vierepodobne len po premnohých storočiach odsťahovavším sa rojom, boli Pelasgovia; tretím Kelti a Germani; štvrtým Árovia; a čo ešte zostalo v Hvalskej čelade na pobrežiach mora, to všetko neskôr, a istotne zase len po uplynutí mnohých storočí, odsťahovalo sa do Europy pod menom Hvalénov čili Slavénov, zaujmúc tam priestor medzi Čiernym morom, Baltom a Dunajom.

Reč Hvalskej čelade ale na pobrežiach Chvalinského mora rozvíňovala sa svojim prirodzeným postupom, z roka na rok a zo stoločia na stoloctie, voždy a nepretržene, a síce v tom duchu, ktorý duch túže reč utvoril, oživotnil, vzdělal. A preto, čím skoršie odlúčilo sa daktoré plemä od pňa Hvalskej čelade: tym menej vyvinutú reč vzalo ono sebou, čo dedictvo matky, do svojej novej vlasti, ktorá reč potom v tej novej vlasti, ako útlý strom, abo mäkká zem, ešte veľmi uspôsobená bola k prijímaniu tých vtlakov, ktoré istotne činily na ňu antochtonské plemená novonadobudnutej otčiny. Stojí-li ale toto, stáť musí aj opak toho, totižto, že čím pozdejšie dajedno plemeno Hvalskej čelade opúšťalo pobrežia Chvalinského mora, tym väčšmej vyvinutú reč vzalo s sebou do novej vlasti, ktorá reč, síce už otuhlejšou, ako pevný strom, abo tvrdá zem, vzdorovať dovedla vtlakom možných autochtonov novej otčiny.

3. Hlavní dôvod zachovalosti slaviančiny konečne čerpám i z teraz ešte možného spravného rozboru jej slov, ako to dajedny v 16. úsčepu uvedené príklady dost jasne dokazujú, a bude ešte pri pojednávaní našho bájeslovía dostatočná príležitosť na túto zásluhu našich, svojetimilovných a konservatívnych otcov i častejšie môcť poukázať.

BÁJESLOVIE.

Úšcep 25. Doby Slavianského bájeslovia.

Z bádania reči vysvitá, že vek našo bájeslovia najpríhodnejšie delí sa na tri odseky času, a síce:

1. na dobu lovectva,
2. na dobu pastierstva a
3. na dobu roľníctva;

alebo — rozdelíme-li tie doby dľa panovania jedného najvyššieho boha, pána a náčelníka všetkých ostatných bohov:

1. na dobu *Odina*,
2. na dobu *Tura* a
3. na dobu *Vieta*;

abo prijmeme-li u zpytateľov predhistorických starožitností teraz už povšečne prijaté rozdelenie,

1. na kamenný,
2. na broňový a
3. na železný vek.

Kamenný vek rozdeluje sa opäť na dva odseky, a síce:

- a) na paläolithický a
- b) na neolithický.

Kamenný vek bájeslovia počína sa so stvorením človeka, a končí sa s rozčesnutím Hvalskej čelade na viacej plemien; broňový vek našo bájeslovia trvá od rozidenia sa Hvalskej čelade, čili od osídlenia sa Slavénov medzi Čiernym morom, Baltom a Dunajom, až asi po rok 200 pred Kr.; železný vek ale trvá od r. 200 pred Kr., až po rok 863 po narodení Krista Pána.

Samó sebou rozumie sa, že toto rozdelenie, menovite dotyčne druhej a tretej doby, vzťahuje sa jedine na nás Slavénov a našich drevných predkov, ponač nestojí to, žeby takéto rozdelenie vekov kultúrneho postupu u všetkých národov spadalo do jednoho a toho istého času. Ägyptani na pr. už 2 — 3 tisíc rokami pred Kr. znali železo, lebo v jednej pyramide, medzi skalami, nalezene boli železné nožnice; k nám ale dostala sa známosť železa teprv asi 200 rokami pred Kristom. Trojáska válka padá do broňovej doby, podobne i založenie Rímu, lebo tohočasní hrdinovia ešte nemali železnej zbrane; v severnej Europe ale bola vtedy ešte kamenná doba v najlepšom kvete; v Anglicku ešte v XI stoloťi mali kamenné zbroje a t. d.

DOBA PRVÁ.

Panovanie Odina, čili vek lovectva.

Úšcep 26. Prvé zárodoky náboženstva.

Pripomenul som, že má za seba volačo tá hypothésa, že kolískou človečenstva sú kraje okolo prameňov Indu, a že vierepodobné je, že dajedna čelaď z potomstva prvých ľudí — opustiac údolie Indu — posuvla sa na severozápad, do krajín medzi Indukušom a Chvalinským morom. Na tejto dlhej asnaď mnohé storočia trvavšej púti, bojovať musel človek ťažký boj o svoje bytie; nielen aby si život obránil proti sto a storakým lútym zverom, ale aj aby si potrebnú výživu opatril pre udržanie svojho trápneho života. A preto je hlavním základom uznania vyšších bytností: cit odvislosti človeka od prírody, čili to Latinské „*primus in orbe timor fecit deos.*“

Človek videl, že jeho blaho závisí od svetla a tmy, od života a smrti, od zdravia a choroby, od sýtosti a hladu, od tepla a zimy: a preto uznať musel jestvovanie bytnosti, ktorá tieto veci riadi, tak, že pomaly stalo sa i jeho náboženstvo výrazom citov človeka oproti pánu prírody, výrazom totiž vďaky a obavy, lásky a zášti, úcty a hany, dôvery a nedôvery, radosti a žialu, nádeje a strachu: z ktorých pocitov prinášané byly, v *pozdejšom* veku, už i početné žertvy, besom i bohom, len že tamtým nútene a tymto ochotne a dobrovoľne.

Tento *vid, ved a vet* človeka o svojej odvislosti od prírody vyvoval teda pomaly nielen uznanie božstva, ale i myslenie, vravenie a povestenie, a síce obrazné a symboličné povestenie o ňom, t. j.

symboličné, živou obrazotvornosťou mladého národa dojčené predkladanie nauky o mohutnom tvorcovi, pánovi a riaditeľovi prírody, v ktorých duchoplodoch verne zrkadlí sa myseľ a duša národa.

Úsčep 27. Spôsob živobytia prvých ľudí.

Pri bádani po počiatkoch týchto duchoplodov, voždy ohľad brať načím hlavne na tie okolnosti, v akých ony vznikaly, lebo tieto objasňujú rozvoj jak reči tak i bájeslovía.

Všemojúci Boh stvoril človeka k svojmu obrazu; ale nestvoril ho s tým stupňom vzdelanosti, ktorou honosí sa teraz, ani nepostavil ho na tak kultivovanú pôdu zeme, akej tešíme sa dnes. Prví ľudia. — ač mali v sebe iskru božstva, ač ukrytý bol v nich zárodok možnosti postupného zdokonalovania sa: predsa stáli na veľmi nízkom stupni intelektuálnosti, ktorá behom mnohých tisíceročí, len pomaly rozvíjala sa u nich v krutom a ťažkom boji o bytie; — a prví ľudia, ač v našej, vtedy zväčša močarínami a pralesami pokrytej zemskej pôde, už vtedy byly zárodoky všelikej teraz bežnej výživy: predsa neznali jich zužitkovať, a preto mali tieto vtedy nepoznané veci pre nich len asi takú cenu, ako zlaté zrnká pre kura.

Prví ľudia živili sa korienkami, muslami, zrnkami, mädom divých včiel, ovocím a t. d. a len pozdejší jejích potomci jazkyniaci (troglo-dyti) mäsom rozličných, riadne malých, mimoriadne i väčších zvierat, nakoľko totiž podarilo sa jim zmocniť sa jich svojím primitívnym spôsobom lovenia (kyj a kam-eň), alebo nakoľko jim pri tejto namáhavej práci niekedy aj rozličné náhody pomáhaly.

Úsčep 28. Intellektuálnosť prvých ľudí.

No akokoľvek na nízkom stupni intelektuálnosti stáli prví ľudia, predsa to nikdy nemožno povedať o nich, že boli opicami. Človek bol človekom, kadenáhle ho Boh stvoril, a opica bola, tak ako dnes, i vtedy len opicou, — telesne ovšem viac menej podobná človeku, no duševne bez iskry božstva, bez umu a rozumu, bez domyslu a reci¹⁾, a tak

¹⁾ Hoc uno praestamus vel maxime feris, quod colloquimur inter nos et quod exprimere dicendo sensa possumus.

Cicero

de or. I. 8, 32.

Der Mensch heisst nicht nur so, weil er denkt, sondern ist auch Mensch, weil er denkt, und spricht weil er denkt.

T. Grimm

Urspr. d. Spr. 1851 str. 19.

Bez jazyka byl by člověk na zemi této málem více než zvíře.

Šafárik

Slov. Národop. 1849 str. 4.

i bez zárodku možnosti bohoľubého zdokonalovania sa. Opica, keď na svet príjde, je i teraz následkom svojho prirodzeného zvieracieho pudu, oveľa zručnejšou nežli novonarodený človek; a predsa, nech ju, jej plod, a tohto mladé z pokolenia na pokolenie ktokolvek trebas behom celých století vychováva, nikdy ani z tisícého jej potomstva ani len aztéka neodchová, ale voždy len opicu. Spomenutia zaslúži v tomto ohľade porekadlo Slovenského ľudu, ktorý keď opitého človeka vidí, povie naň, že má opicu; t. j. podobu má ľudskú a predsa nieje človekom.

Úsčep 29. Prvé bytoviská človeka.

Naša zem, ako už spomenuto, v tej prastarej dobe, zväčša pokrytá bola močarínami a nesmiernymi lesami, v ktorých tmolilo sa veľiké množstvo všelijakých predpotopných zverov, o jakých už teraz ani nespína sa obyčajnej ľudskej obrazotvornosti. S týmito opachami praveka stál človek v ustavičnom boji, nemajúc z prvu inej zbrane, ako kyj a kameň; no majúc miesto driapov, rohov, zubov a pazúrov, ľudský um a dômysel, nimiž — vzdor všetkej nerovnosti boja — predsa často víťazil nad surovou silou ľútych dravecov. Že prvou zbraňou človeka bol len kyj a kameň, to dokazujú, krom zdravého dômyslu a skutočných vedomcami vierohodne opisovaných nálezov, jak povesti tak pozdejšie dejiny sveta; Herakles na pr. kyjom zabil leva, Dávid kameňom Goliáša, Trojáci kamením hádzali po Gräkoch, Rímania mali celé čaty kamo-lúčnikov a t. d.

A preto prvým, koľko tolko bezpečnejším obydľím človeka, popri spomenutej zbrani, nemohlo byť iné ako strom. Keď chcel človek spať, vyliepal sa na strom a tam medzi konármi, lihoťou stromu krytý, odpočinul si od nepretrženého boja o bytie; ba vierepodobne tam — za príkladom vtákov — dľa najlepšej možnosti trvácne ulmiezdil sa i na dlhšiu dobu. Dokým v istom kruhu okolo tohto jeho vzdušného bytoviska trvaly korenky, ovocie, semená, musle a červičky: dotým neopustil ho človek; bolo-li ale po nich, aj on išiel ďalej, hľadať si nové, živnosť mu poskytujúce bytovisko. Takto vysvetlí sa dá i dlhotrvanlivosť púti dajedného potomstva prvých ľudí od prameňov Indu ku pobrežiam Chvalinského mora.

Úsčep 30. Brehy a vršky.

Podobne viac menej bezpečnosti poskytovaly človeku vtedy aj vyššie skaly, alebo plešivé vršky *brehov*, — lebo tu ľútym zverom

nemohol byť nezpodievané napadnutý; zďaleka zazrel on hroziaco mu nebezpečie, a mohol sa, na *brehu*, ako tak pripraviť ku svojej *obrane* (XIX 6, *breh*, *bralo*, *brdo* a j.) odtiaľ i včasná a preto prastará úcta brehov a skál, ktorá udržala sa až do samého konca Slavénskeho pohanstva. „Tamo k *vrchu* dat pokrm behovom, i tamo bohóm spasam dat mnoztvie obetí“ volá Slavoj. A Vojmír „na *vrše* skaly“, ktorá vynikala z prostred dúbavy, zanietil obeť svojím bohom spasam. Ba ešte i Kosmas pripomína o našom lude: „*ille montibus sive collibus libat.*“

Úsčep 31. Jazkyne.

O veľa bezpečnejšie úkryty poskytovaly človeku početné jazkyne, ktoré najčastejšie sú vo vápenci, sadre a dolomíte, a ktoré vlastne len behom dlhých časov vodami povymývané boly. Vierepodobne naučil sa človek i tieto úkryty za príkladom zverov poznať a ku svojej bezpečnosti obrátiť, lebo to je dokázané, že vtedy veľmi početné divé zvery v jazkyňach mali svoje stálé bytoviská a brlohy; tak na pr. v jazkyni pri Gailenreuthe, behom 90 rokov, nalezeno koštialov z asi 800 predpotopných medveďov, a Buckland tvrdí, že v jazkyni Kuhloch, vo Franksku, nalezeno toľko takejto kostnej zeme, že s istotou, zavierať sa dá, že v tej jazkyni — pravda, možno že behom viacej tisícročí — vyše 5000 predpotopných medveďov zahynúť a shnúť muselo. Ostatne v Európskych jazkyňach nalezajú sa nielen koštiale medveďov, ale i hyäň, veľmačiek (tygrov), vlkov, lišiek, veľažrútov a j. Niekde nalezene boly ešte i lajná hyäň, tak zachovalé, že jich strážníci zverincov naskutku poznali.

Popri kostiach týchto tuná vypočítaných dravcov nalezene boly aj kosti koní, jeleňov, mamutov, rinocerosov a j., ale už len zlomkovite; dôkaz to toho, že tieto slabšie zvery boly korisťou tamtých. Z nesčíslného počtu týchto kostí teda zrejmé je to, že vtedy, ako už rečeno, žily nesmierné množstvá ľútych zverov, ktoré valne znebezpečovali jestvovanie bezzbranného človeka. Preto rád ufahoval sa on vtedy do jazkýň, kde nielen že mal ochranný úkryt pred víchrom, dažďom a zimou, lež — po zatarasení vchodu — jedine tam cítil sa byť v úplnej bezpečnosti. Dôkazom toho je, že takmer vo všetkých jazkyňach nachodia sa ľudské kosti, a síce spolu s koštialmi mamutha, hyäň, veľjeleňa, v tej istej vrstve nánesu. Tak r. 1852 v jazkyni pri Aurignacu (v departemente vyšnej Garonny) nalezene bolo 17 ľudských kostier spolu s mnohými kamennými nástrojmi; podobné nálezy učinene boly v jazkyňach Cro-Magnon, Bize, la Chaise, Engihoul, Moravské Blansko,

Vypustek, Býčí skála a j. Početné jazkyne v Uhorsku niesú ešte prírodopzycami náležite preskúmané a časom istotne objavené budú v nich mnohé velezanimavé nálezy. Roku 1874 i v novoobjavenej jazkyni vrchu Mnícha v Liptove vykopal p. Majláth človeka jazkyniaka. — Takéto ľudmi obývané jazkyne vierepodobne nazývaly sa *brlohami* (od *bry*, brániť a *li* ležať) vtedy asnaď *bral-lohami*, na čo poukazovať zdá sa i pozdejšie, od Slovákov požičané Maďarské slovo *barlang* = jazkyňa.

Úsčep 32. Kutice a dupny.

Toto asi je kratučký náčrtok pomerov, v akých vierepodobne i naši najdrievnejší otcovia — dedovia to Hvalskej čefade, žili, keď sa z Indie do krajov medzi Indukušom a Chvalinským morom sťahovali.

Pozdejšie, keď už asnaď jazkyne neposkytovaly dostatočného miesta pre množiacich sa ľudí, sám človek prišiel na tú myšlienku, vyhrabať si v hline jazkyňu ku svojmu a svojej rodiny úkrytu, tak, ako to mnohé zvery robily a i podnes robia; takto povstaly podzemné brlohy, čili dupny a kutice. Takýchto podzemných úkrytov (kutíc) mnoho nalezeno v Meklenburgu pri obcach Dreveskirchen a Pölitz; podobne i na Pomorí. Skúmal jich vedomec Lisch a tiež našiel v nich kuchyňské odpadky a kamenné nástroje.

Úsčep 33. Oheň a odev.

Isté je, čo tiež početné nálezy dokazujú, že už človek jazkyniak, ktorý trápne viedol nerovný boj s medveďami, mamuthmi a inými opachami prasneta, aby ochránil sa pred zimou a mrazom, vedel si trením dvúch dreviec rozžať oheň a upotrebiť ho nielen k zohrievaniu sa, ale i k vareniu pečeni a t. ď., ponevác na pr. v prvej z výšmenovaných jazkýň nalezene boli popri kosťach človeka a košťaloch mamutha, v tej istej vrstve zeme, už i *hlinené strepy* nemotorne shotovenej nádoby, ktorá — dľa úsudku znalcov — napred na slnci veľmi vysušená, a potom ešte i vo vatre vypálená byť musela.

Vierepodobne do tejto doby spadá už i riadne upotrebovanie zvieracích koží, čo prvého odevu a ochrany proti zime, a následkom toho i postupné rednutie vlasov na ľudskom tele. Že medzitým človek čelo, nos a vyššie časti líc nikdy zarastené nemal, na to poukazujú slová *čelo* (V: 27), *hlava* (holý, hladký od *hly* V: 27), *nos*, (od niť XII: 11, Lat. *nitere*); alebo že prvý vyšespomenutý odev človeka zakrýval len jeho plecía, driek a brucho, to svedčí slovo *noha* (od nahý, VIII: 11).

Úsëp 34. Prvý náboženský cit.

V tejto najdrievnejšej dobe trápného ľudského života a hrozných nepretržených bojov s dravými opachami praseťa, náboženský cit človeka zaiste obmedzený bol na milovanie toho, čo mu vítaným bolo: svetlo, oheň, teplo (slnce), a na strach predtým, čo mu nebezpečným bolo: tma a zima, pak hlavne tie velikánske močiare (jamy) a lesy, luhy, hory, obávané to bytoviská a pelechý hadov, jašterov, mamuthov, hyän, medvedov, vlkov a j., s nimiž borit sa musel človek o svoj trápný život.

V *horách* t. j. na vrchoch lesami pokrytých, dla jeho predstavovania, *horel* nie obživajúci (rodivý), lež usmrcujúci oheň, a vtedy on toto svoje peklo, jakožto *najhoršie horenište hrúzy, horkostí a hriechu*, nazýval *gurou* (Mandragora = Höllenmutter), preto klčovanie *lesov*, jakožto sídlóvísk zla, dravosti a *lesti*, považoval za najväčšiu zásluhu človeka; tak že kde bolo *po lesi*, tam nastala preň radosť čili *poles* (ples), bo tam cítil sa byť bezpečnejším pred nezpodievanými nápadmi dravcov.

Úsëp 35. Zveročestie.

O náboženstve najdrievnejších ľudí, ktorí živili sa korienkami, semiačkami a lasturami, sú veľmi rôzne hypothésy, no najvierepodobnejšou je z nich predsa tá, že to bolo zveročestie (Thiercultus) a lemešništvo (Phallusdienst).

Bázeň totiž porodila úctu, strach splodil zbožňovanie najdravších človeku nebezpečných zverov; vierepodobne do tejto doby padá bohočestie *drakom* (XIX: 2) a *mlchom* (Moloch IX: 30), *žiarkanom* (XVIII: 15), *saňam* (XVIII: 4), *mrchám* (divý kôn, IX: 25) a *tátosom* (XXI: 10) preukazované, ktoré bytnosti predpotopných veľzverov avšak možno, že behom dlhých časov nabyly v našom bájesloví, keď už nie celky iného, istotne aspoň značne zmeneného významu, nežli aký maly ony v tom najdrievnejšom čase.

Zveročestie bolo vôbec prvým hnutím náboženského citu takmer u všetkých národov starého sveta, a z tohto kultusu vyvinulo sa u niektorých plemien — následkom otrockého nasledovania a zbožňovania spôsobu života zverov — i ludozrúťstvo (antropofagia). Podnet k tomuto návyku zavládlo bezpochyby to pöverčivé u dajedných plemien jestrovavšie predpokladanie, že individuálna sila človeka vedadí sa pokrmom dravých zverov a vôbec pokrmom padlých teda i ľudských

nepriateľov, pak že takýto pokrmo-požívateľ stane sa dedičom tých vlastností tela i ducha, ktoré boli majetkom k nasýteniu upotrebenej obeti, či zvera či človeka. Z tejto povery istotne povstal i návyk obetovanie ľudí bohom.

Úšcep 36. Ohnočestie.

Vynález rozžihania ohňa stal sa zárodkom valnejšieho rozvitku a pokroku. Veľmi vierepodobné je, že naši drevní predkovia umstvo rozžihania ohňa znali už, keď posúvajúc sa z Indie k západu, usadili sa medzi Indukušom a Chvalinským morom. Prví znatelia tohto umstva zaiste požívali medzi svojimi vrstovníky zvláštnu úctu, a preto vierepodobné je, že už vtedy položené boli prvé základy boženického čili kniahskeho stavu, tým, že rozžihači ohňa považovaní boli za vyššie, bohonadané bytnosti, ktoré týmto spôsobom domôhli sa náčelníctva v jednotlivých plemenách.

Takto vznikla úcta ohňa, čo prameňa svetla a tepla, ktorá niekde spojovala sa so zveročestím, niekde ale toto pomaly aj vytýskať počala; a ponevác slnce považované bolo za nebeský oheň, ktorý svetu dáva najvýdatnejšie svetlo a teplo, prírode pak blahonosnú plodivú a rodivú silu: valne rozšírila sa úcta slnca u všetkých drevných plemien, tak, že stopy tohto svetločestia nachodia sa takmer u všetkých pranárodov, v názvoch nimi vzývaného praboha.

A) Vek paläolithický.

Úšcep 37. Známka paläolithickej doby.

Paläolithickým vekom nazýva sa ten odsek kamennej doby, v ktorej si človek svoje prvé nástroje, totiž kamenné mlaty, dlaty, kladivá a j. len bitím a kutím hotovil; jak dlho ale táto doba trvala, ani len zdaleka hádať nemožno; no istotne trvala ona mnohé tisícročia.

I. Odin.

Úšcep 38. Personifikácia slnka.

Úcta slnka, čo prameňa rodivého svetla a tepla, zavdala podnet ku personifikácii tohože nebeského ohňa, a síce u drevnej Hvalskej, na južných pobrežiach Chvalinského mora sídlivšej čelade, v osobe svrchovaného *odin* čili *jedno-božestva* (XVIII: 1), všemohúceho to, vševidúceho, vševedúceho, najdobrotivejšieho a najdokonalejšieho udržiavateľa sveta: *Odina*, boha času a veku, ktorý bol, je a bude.

a) *Belboh.***Úšcep 39. Odin stvoriteľ.**

Čas bol od pravekov, je a bude na večné veky. Čo večný duch žil vianim a dutím vekov, a jeho svätej vôle vev, stvoril svit.

V našich povestach je symbolom času: *starec* (kmeť, šiet), ktorý od nepamäti sveta čaká na bezúhonného junáka, čoby chaotický poklad svitu, hrdínskym dejom odklial v milý boží svet, pak blahodajne ho udržoval a nad ním panoval. Takýto junák je v našich povestach voždy len *jeden* čili *odin* (XVIII: 1), ktorý v pozdejších vekoch menuje sa *Viet* abo *Vät* (Vít, Vint, Vintal: od *vial*; XX: 17), čo len to dokazuje, že *Odin* a ten večne vejúci duch (dych = Odem) čili *Čas* (Vekovec, Kronion) boli jedna a tá istá osoba; t. j. Odin bol svojou vlastnou silou a mocou ten vev, čo stvoril svit, teda i svoj vlastný obraz: slnce; a stvoril svoj príbytok: nebo; a, dla národnej povesti, z morského hľenu stvoril zem, plávajúcu čo veliký horami, dolami a riekami posiaty tanier na večnom nekonečnom mori; a na tejto zemi, konečne, ku svojmu obrazu stvoril i človeka.

Úšcep 40. Odin udržovateľ.

Slovo *Odin* čili *Jeden* (úscep 21., lit. *d*) obsahuje v sebe nielen pochop jedného svetotvoriaceho *dejcu*, ale i svetoudržujúceho *dojcu* prírody; lebo *din*, *odin* (XVIII: 1) pochodí od *diat*, čo znamená nielen činiť (dej, jednať, den), ale i *nadávať* (dieťa, nadievať, dojka). Odin príbuzné je i slovu *dívať sa* t. j. vo svetle *videť* (vid, vít, svit, XX: 17), čo zase poukazuje na totožnosť Odina s pozdejším Vietom.

V našej slovenčine neprichodí už samo o sebe slovo *odin*; no neporušene zachovalo sa ono vo složených slovách *dobr-odin* a *hosp-odin* (XII: 3), čo toľka značí, čo dejca dobroty a dejca živnosti čili *hospy* (srovnaj Lat. *hospes*, Gräčké *hestia*, Nem. Gast). Slovo *Odin* obsažené je — len že už v inej formácii — i v názve boha slnka *Dadžboh* čili *Dadiboh*; „Solnce, jehože naričjut Dažbog, Solnce, ježe jest Dažbog“.¹⁾ *Dadiboh* t. j. boh dejca, dojca a dajca, teda stvoriteľ, udržovateľ a dávaveľ. Slovo *Dadž* prichodí aj v Assyrskom bájesloví v mene boha *Mero-dač* t. j. dejca, dojca, a dajca myru čili sveta a svetskej moci. *Denia* značí v Arabskej reči svet, *dine* náboženstvo.

¹⁾ Ypat. lét. v pol. sobr. rus. lét. II. str. 5.

Úšcep 41. Pamiatky Odinovho mena.

Slovo *Odin* čili *Jeden* ďalej nezvratne dokazuje i to, že naši najdrievnejší predkovia, teda na pobrežiach Chvalinského mora sídlivší Hvalovia, verili len v *jednoho* boha, stvoriteľa nebies, mora i zeme, čili *praboha* sveta, na nehož sa Slovenský ľud i teraz ešte tu i tu odvoláva, čo svedka pravdy, vo známej formulke prísahy: „bysťu prabohu sveta“, t. j. byvšiemu prabohu sveta.

Keď na konci kamennej doby všetky plemená Hvalskej čelade z nedostatku paše radom zanechávať počaly svoje tisícročie bytoviská na pobreží Chvalinského mora, uctivú pamiatku tohto mohutného praboha Odina odniesly sebou i do svojich nových vlastí; len že jeho pravé meno, s menením sa rečí v nových pomeroch života, tiek všelijako popremieňané bolo. Semiti nazvali ho *Adon-om*, Ári *Adity-m*; niektoré národy ale odhodivše predložku *o*, nazvali ho krátce *Din-om*; tak Gráci dali mu meno *Dén*, *Dan*, *Dis*, *Divs*, *Theos*, *Dzeus*, *Zeus*, *Zés*, *Zén*; Latíni *Dies*, *Dius*, *Deus*; Germani *Div*, *Thius*, *Tys*; Ägyptani (v Merve) *Dion*, *Dionys* a t. ď.; jedine Skandinavci podržali pôvodní názov *Odin*, a Slaviani spojili ho, čo tvorcu a darcu živnosti, so slovom *hospa*, v názve *Hospodin* a *Hospodar*.

Neviem, či aj vo slove *Adam* nieje skrytý koreň *di* (diať, schaffen) a či on neznačí toľko čo stvorenec-človek t. j. taký človek, ktorý nenarodil sa jako iní ľudia, ale bohom Odinom *stvorený* bol.

Úšcep 42. Pozdejšie rôzné mená Odina.

U všetkých plemien Hvalskej čelade, ktoré svetom rozišly sa z Arménskej vysočiny, jesú stopy toho, že ony v šerom praveku tiež verily v *odinboha* t. j. len v *jednoho* boha, čili praboha svojích pozdejších bohov a bôžikov, ktorému potom rôzné mená pridávané boly. Tak Parskí odinboh Adity dostal pozdejšie priezvisko *Varunas* (vor; boh svoru), ktorého Assyrani nazývali *Assur-om*, Babylonci *Baal-om*, Feničani *Bel-Adon-om*, Ägyptani *Osy-om* a t. ď. a len neskoršie, viere podobne po priebehu premnohých storočí, pridání a podriadení boli toľto prabohu vesmýra početní iní bohovia, bôžkovia a polbohovia.

Podobne Izraeliti v najstaršej dobe tiež verili v *jednoho* boha *Adona*; no pozdejšie práve tak ako iné národy, upadnúc do prírododmólarstva, mali viacej bohov (elo**him**) a len za časov Abráma vrátili sa opäť ku vzývaniu jednobožstva, ktorému teprv potom daný bol pravý ethický raz svrchovanej bytnosti.

Gráci ctili Odina pod menami *Den*, *Dzen*, *Dzeus*, *Zevs*, jehož priezviskom bolo *Kronion* (chronos = čas t. j. vek, viet čili ovev času; ale i z mnohých miest Homéra jasne vysvitá, že bola doba, v ktorej tenže *Dzeus* bol odinbohom t. j. samojediným bohom, pôvodcom a riaditeľom *všetkých vecí*, a bol otcom sveta, „*ľudí aj bohov*“, čili prabohom. Nasledovne — ako z tejto, v Homérovi často opätovanej vety vidno — najprv bol otcom t. j. stvoriteľom *ľudí*, a len potom ostatných, sebe ním samovoľne pridaných a podriadených bohov. Asi podobné ponímanie pozorovať možno i u Rimanov božestva *Jupiter* (*juv* = ov, ovev; II: 17, teda *Veko-Vit*), u Germanov božestva *Thius* a t. d. Na pr. Virgil spieva o Jupiterovi: „O qui res hominum que deumque aeternis regis imperiis“. Ďalej pak tvrdí, že je „*summi regnator Olympi*“, jenž „*annuit et totum nutu tremescit Olympum*“. A Orpheus hovorí: „*Dzeus (Jupiter) je všemohúci, on je prvý aj posledný; on je hlava i prostriedok; on je dajcom všetkých vecí; on je základom zeme i hviezdnatého neba; je mužského i ženského pohlavia a nesmrtný; on je silou oduševňujúceho ohňa, on duchom všetkých vecí*“.

Úšcep 43. Vlastnosti Odinboha.

Konečne ale jesú i toho stopy, že tie vlastnosti, ktoré dľa posledných úšcepov mal náš praboh Odin: mali aj odinbohovia čili prabohovia iných národov. Tak *Adon* Izraelitov už pred Abrámom slul, a v biblii často sluje všemohúci, vševedúci, vševidúci a t. d. stvoriteľom a udržiavateľom sveta; podobné vlastnosti pripisujú sa prabohu Assýrie a Babylónie na mnohých, v rumoch drievných veľmiest menovaných dvúch krajín ponachodených a teprv najnovšie spravne poprečítovaných nápisoch; ba tieže vlastnosti pridávané nachodíme prabohu Dzeusovi, krom Homéra, i vo mnohých iných Gräckych autoroch, — tak u Hesioda: *kronides hypsizygos* = širokozraký, *kronides evropa zeus* = širokohladiaci; Maximus Tyrius v 8, 10 hovorí, že Dzeus je mocnejší než čas a vek a každá nestála prirodzenosť; Aischyles tvrdí o ňom, že naplňuje svet a predsa ho presahuje, že je kráľom neskonaleho veku; Terpandios spieval, že je všetkých vecí pôvodcom a riaditeľom; Sofokles, že je „*vekom nestarnúci*“; a vôbec nazývaný bol i *Zevs lakedaimon* t. j. všetko už vopred vediaci, veštiaci, teda vševedúci; — a podobné pochopy, ako už pripomenuto nachodíme aj u Rímskych spisovateľov o Jupiterovi; . . . nasledovne, keď iné národy takéto vlastnosti pripisovali svojmu *odin*-bohovi, čili prabohu

sveta, a tento jejich praboh (Adon, Dzevs) jak rečne tak vecne identickým bol s odinbohom našich predkov: tie isté vlastnosti, ktoré mal praboh spomenutých plemien, nevyhnutne mať musel i odinboh Slavénskeho plemena, čo súpotomka spoločnej kedysi Hvalskej čelade; — bol teda všemohúci ako stvoriteľ, vševidúci a vševedúci ako udržiavateľ a riaditeľ, najdokonalejší ako darca svetla, najdobrotivejší ako darca rodivého tepla.

Človeku skutočne prichodí, akoby počúval hymnu drevných ctiteľov Odina, keď naslúcha hlasom terajšej piesni:

„My veríme v jednog' (odin) boha,
 Ktorýž stvoril nebo i zem,
 Ktorý sa nám za otca dal,
 Bychom jeho dietky boli.
 On chce nás tu všetkých živiť,
 Telo i dušu zachovať,
 Zlej príhody zavarovať,
 Nič zlého sa nám nemá stať;
 Lebo on sa o nás starie,
 On nás chráni opatruje,
 Všetko jestiť v jeho moci“.

Úsčep 44. Pozdejšie pamiatky jednobožestva.

Ostatne o úcte jedného najvyššieho boha jesú ešte i mnohé pozdejšie svedoctvá; tak na pr. Prokopius Caesareánsky (asi r. 552) píše o Slavénoch a Autoch vo svojom diele „de bello Goth“. ¹⁾ toto: „Theon men gar hena, ton tés astrapés démiurgion, hapantón kyrion monon auton nomizusin einai“. Ba už i keď rozmnožil sa počet bohov, ešte i vtedy bol medzi nimi jeden najvyšší, z nehož všetci ostatní pošli. Tak kňaz Helmold († po 1170) píše o Polabských Slavénoch: *Inter multifirma deorum numina — non diffitentur unum deum caeteris imperitantem: illum praepotentem coelestia tantum curare; hos vero, distributis officiis obsequentes, de sanguine ejus processisse, et unum quemque eo praestantiorum, quo proximiorum* ²⁾. Ako vidno, popis to velikej Slavénskej rodiny, prenesený na jej bohov a bôžikov. Medzitým tomuto a takémuto ponímaniu božstva Odina úplne zodpovedajú i naše Slavénské mythologické povesti, ako je na pr. i tá o zlatovlasom ³⁾ starcovi „dedovi vševedovi“.

¹⁾ Lib. III. c. 14.

²⁾ Helm. Chron. Slavor. I. 84.

³⁾ Pod zlatými vlasmi, zlatým perím a t. d. v našich povestach voždy rozumejú sa *papršky* slnca. Ded vševed je teda personifikáciou slnca a času. Viď úsčep 39.

b) *Černoboh.***Úsčep 45. Pochopovanie černožestva.**

Rezkejšie sa rozvíjajúci ľudský duch, čím dial tým viac pozorlivosti venoval zjavom prírody, čo zapríčinenostam božskej moci, a iste pátral časom i po príčinách, prečo dejú sa mnohé veci tak a nie inak, menovite ale, prečo niesú ony v lepšom súzvuku so želaniami a očakávaniami pobožného človeka. Ako to môže byť — dumal človek, — že jeden tak mocný, dobrý a laskavý boh svetla, ako bol Odin, pri všetkých, asnaď už i vtedy, ochotne mu donášaných obetach a prosbach veriaceho ľudu, predsa nebol v stave odstrániť od človeka tie prepočetné a prerozmanité nehody, jimžto na zemi i vode nepretržene vystavený bol jeho biedny život. Medzi takéto nehody počítaval on tmavé noci, kruté zimy a mrazy, pak dlhé plúšte, desné búrky, víchrice, zemetrasenia, povodne, nesčislnú divú zver lesov a vôd, a stá iných nerestí, ktoré ustavične ohrožovali život, zdravie a pohodlie človeka, a proti ktorým on viesť musel neunavný boj o bytie.

A tu praotcovia Hvalskej čelade, *vedení duchom svojej reči* (viď úsčep 10), nepochybne zavčasu prišli k tomu presvedčeniu, že jestvovať musí aj kýsi mohutný protivník dobrého Odina, zlo-dej a zl-otec, pôvodca tmy a zimy, ktorý sháňajúc sa len po škode a krivde človeka, ustavičný boj vede s dobrým božstvom svetla a tepla, plodivosti a rodivosti, lásky a dobroty.

Ponevác ale — ako poukázano (viď úsčepy 40 — 44) uznávali najvyššiu a svrchovanú *tvorčiu* moc Odina: nechápali, kto by takého zlotcu bol mohol stvoríť a usadiť do čiastočného panstva nad svetom; ponevác neverili, žeby si Odinboh sám stvoril bol takéhoto zúrivého protivníka a ustanovil ho k ničtoženiu svojích vlastních dobrých darov: uverili — k čomu jich duch reči viedol — že Odinboh sám, dobrovoľne uväzuje sa z času na čas v úlohu zlotcu, aby karhal a káral nevďačných ľudí, trestal jejích hriechy, a učil jich s väčšou vďačnosťou prijímať a požívať jeho dobré dary.

Úsčep 46. Černožeské názvy Odina.

A tu, myslím, dostatočne dokazuje sa spravnosť toho môjho náhľadu, že reč a bájeslovie sú nerozlučne spojené, ba srastené dvojičky jednoho plodu a života; lebo keď zniknul belbožeský koreň *di*, peň *dial*, zaiste naraz a súčasne s ním zkrasnúť musel i černožeský koreň

dy, peň *dyl*, *dul*, z nehož pošly potom početné, černožeské vlastnosti Odina označujúce slová a výrazy.

Odin teda jako černožes menoval sa *Dyv*, *Dyveň*, *Dyavel*, *Dyb* (Germanské *Dieb*), *Dybel*, *Dyabol*, ktorý ako taký *dusil* (XII: 2) svetlo a teplo slnka, zapríčiňujúc takto noc a zimu; on mrazom *dlávil* (XVI: 2) blahodajný pre človeka život prírody; on búrkami a víchrami *desil* (XII: 2) strachom trnúceho hriešneho človeka, a často i *udávil* ho (V: 2) nerestami trápného života.

Keď ako *bel-boh bytie* dával prírode a človeku, bol *bohom* (VIII: 5), keď ale ako černožes *bil*, bičoval a ubíjal jedno i druhé: bol *besom* (XII: 6); a podobne, ako vyše spomenuto, keď *dial* a *nadájal* v prospech sveta a ľudí, bol *Odinom*, keď avšak *dusil* a *desil*, keď *dávil* a *dlávil*, bol stráchaným *Dyveňom* (Tyfon) čili *Dyablom* (Teufel).

A jako u všetkých plemien Hvalskej čelade zachovala sa až do pozdnieho potomstva uctivá pamiatka *belbožestva* Odina (viď úšcepy 40 — 42): tak udržala sa u početných plemien tejže čelade i *desná rozpomienka* na jeho černožestvo, čo slová *Tyfon*, *Diabolus*, *Teufel* dosť zrejmo dokazujú.

Ako černožes, čili *bes*, mal Odin ešte i nasledujúce mená:

- a) *Dias* alebo *Ďas* (XII: 2) vychudlá to, ľudí desiaca prišera;
- b) ako boh slnka (Hel) preobrazený na *besa*, volal sa *Zlot*, *Zlotec* (XXI: 28) a zapríčiňoval víchre, zimu, mrazy;
- c) ako boh svetla a ľudí čili *Tato*, premieňal sa čo černožes na *Tatúcha* aho *Tantúcha* (XXI: 10), ktorý v nočných tmách navštevoval spiacich, a *dlávil* jich, trznil a *tantušil*.

Ostatne tieto tri mená *Odinovho černožestva* sú vierepoľobne len pozdejšieho pôvodu. (Úšcep 66).

Úšcep 47. Zárodok viery v nesmrtnosť človeka.

Odin teda, dľa tohto, v duchu reči, a tak v duchu a bytnosti národa zakoreneného ponímania jeho dvojnásobnej bytnosti, ako tmi-boh *dusil* a *udusil* deň: ale tam, kde jeho *dusenie* už vrchovalo, bol súčasne i zárodok nového *dňa* (XVIII: 1) a opätného *blahonosného dejstvomania* a *dojstvomania* prírody; — Odinu ako zimiboh *udusil* leto a jaseň, doniesol zimu a kruté mrazy: ale tam, kde jeho *besnou* a *desnou*, vtedy prevažnou mocou, najväčšmi klesalo zoudleté slnko, totiž dňa 21. decembra, bolo zároveň i prvotné oživotoreníe *dieľatka* slnka, bol zárodok *dejov* nového leta, teda v jednom okamihu svrehované *dusenie* a *dlávenie*, spolu s prvým rodením sa slnka („dies natalis Solis in

vieti“ u Rimanov); — a Odin, ako *divý ďas* usmrtil i život človeka, . . . no naši predkovia, videvše vo smrti dňa a leta, voždy súčasné rodenie sa nového dňa a nového leta, zavčasu uverili, že podobný okamih smrti človeka, je súčasne i okamihom jeho zrodenia sa pre nový život, v ktorom kárané duše hriešnikov potulovať sa budú po hrozných lesoch, *horách, jamách* a búrlivých vlnách, čo desné príšery a potvory; bohumilé avšak duše dobrých ľudí dostanú sa do večne zelených stánok nebies, v nichžto niet tmy a zimy, ni smädu a hladu, ni choroby a smrti, ale jest v kruhu milej alebohej rodiny, neskalená radosť a večné blahoslavenstvo.

Tak hľa, domnievam sa, duch reči našich drevných otcov, výtvor to jích najvlastnejšieho bytia a žitia, už za doby prvotného rozvoju jazyka, nevyhnutne stať sa musel zárodkom národnej viery v nesmrtnosť človeka, viery v odmenu jeho dobrých bohoľubých, a v trest zlých božej vóli sa priečacích skutkov¹⁾.

A jedine tejto a takejto viere v nesmrtnosť človeka pripísať nutno z jednej strany hrdínskú potomného národa pri hájení si toho, čo jeho vlastnosťou bolo. z druhej strany ale rýchle zaniknutie zdivelými plemenami obľúbeného zbojského dobrodruženia, túlania sa po svete a hriešného nešetrenia cudzieho majetku; — tejto viere pripísať nutno skoré obľúbenie si skofo-chovy, mravošlachtiacej orby a hospodárstva; ba i to u našich predkov obvyklé, na prípad umrtia manžela, len z nezvratnej viery vo skoré shľadanie sa, a z horúcej túžby po opätom spojení sa s nim, pošlé, dobrovoľné upálenie sa vdovy nad rovom nebohého manžela.

Úsčep 48. Prístup k ďalšiemu rozvoju.

V úsčepoch 26 — 36 krátce načrtil som stav Hvalskej čelade, aký on asi byť mohol vtedy, keď táto čelad — vierepodobne ľavým pobrežím Oxusa posúvajúc sa pomaly k západu, konečne — a asnaď po priebehu mnohých tisícročí, osadila sa na južných pobrežiach Chvalinského mora. Teraz prichodí mi, pravda, opäť viac menej len hypotetične a jedine s opieraním sa na jazykozpyt, nastíniť ďalší postup tejže čelade v rozvoji kultúry na brehoch menovaného mora, aby tak s týmto jej pokrokom, súčasne fixovaný byť mohol i ďalší rozvitok jej bájeslovia. A tu nutno mi predovšetkým pripomenúť zemepisné pomery menovaného vidieku.

¹⁾ Srovnaj Pavla Dobšínského „Úvahy o Slovenských povestach“. Str. 132.

Úšcep 49. Chvalinské more.

Chvalinské more je najväčšie slané jazero na svete, a možno, že v tej dobe ešte i mnohorož väčšie bolo nežli je teraz, lebo — ako Humboldt domnieva sa — terajšie stepy Krimské, Kumanské, Volhské, Jaické, spolu s veľikým Tatarskom, až do Aralu, tvorily dno veľikého mora, ktoré malo dva ozrutné zálivy: terajšie Čierne a Chvalinské more. Nuž ale čoby toto i nestálo, a trebars by zbehnutie morských vôd z menovaných zemí udalo sa bolo ešte pri vydmutí sa Ťralských hôr: na každý prípad bolo Chvalinské more, ktoré vzdor svojho, vraj *pozorovateľného* umenšovania sa, ešte i teraz asi 7000 □ míl obsahuje, takým velejazerom, ktoré nielen že vtedy poskytovalo Hvalskej čeladi všetky tie výhody, jíchžto účastnými boli v teže dobe obyvatelia aj iných morských pobreží, lež predčilo ono ešte všetky ostatnie morá, jak svojim, na vtedajší čas pre rozvoj kultúry zaiste len prajným *ohraničeným* priestorom a svojim vôbec melkým dnom, tak i klimatickými pomermi, pod nimiž sa ono nachodí.

Z týchto momentov vyzdvihujem menovite nasledujúce:

1. Objem Chvalinského mora činí blízko 7000 Rakúských míl.
2. Prostrednia jeho hĺbka je veľmi mierná; miesty len asi 30 — 40 metrov; zriedkavejšie sú jaminy do 200 metrov. V prostriedku, pravda, je vyše 900 metrov hlboké.
3. Rozsiahlych melčín je nesmierne mnoho, tak že tam len menšie, alebo veľmi plytké lode plávať môžu.
4. Voda je slaná.
5. Chvalinské more je veľmi bohaté na ryby (zvlášte na kapry, jasetry, vyzy, lososy, pstruhy, mreue a j.), jako i na rozličné morské živočichy.
6. Rybolov je v ňom veľmi výdatný, tak že sa ním i teraz blízko štvrt milliona ľudí riadne zaprazdňuje.
7. Plavba býva na Chvalinskom mori, pre zimu, na severu len behom štyr mesiacov zastavená; na *južnej* jeho časti *nikdy*.
8. Plavbe značne prekáža stály *severný* vetor, ktorý ale k juhu slabne.
9. Jest v tomto mori aj mnoho ostrovov a sihotí.
10. Na západnej a južnej strane Chvalinského mora sú vysoké hory; tuto menovite tiahne sa divé rameno Albrosa, so sňazkou Dema-Vend.

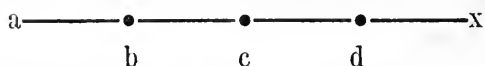
Úsčep 50. Prvé budy, plte, koliby.

Z týchto okolností zavieraf možno, že riečištom Oxusa z Indie prichodzej čeladi Hvalov, veľmi vítaným byť muselo menovite južnie pobrežie Chvalinského mora, kde i zima dosť levná panovávala, i rôzličné predmety k výžive človeka v hojnosti k dostaniu byly; krom toho ale stály tu, na juhu mora, velikánské hory, jíchžto dupny a jaskyne poskytovaly rodine človeka bezpečné úkryty pred divou zverou.

Severnie vetry doháňaly k južným brehom mora, rozličnej velikosti a podoby kláty, brvná, kôle, rasochoy, ktoré vierepodobne dosť zavčasu upotrebil človek i ku stavänin, pravda, nadmier primitivných úkrytov čili búdok a chyžíek, a síce — cieľom pohodlnejšieho prevodzovania rybačky, nie v horách, lež neďaleko pobrežia mora, ktoré — aby jich pre svoju rodinu bezpečnejšími urobil — istotne už vtedy ohradzoval plotmi z prútia pletenými.

A tu máme už nástin prvého ľudského príbytku, čo stálého bydlišťa rodiny. Že v tomto ohľade, a menovite pri nadobývaní si ku takejto búde potrebných kôlov, čili palíc (Pfahl, XVI: 20) vážny zástoj pripadal i *doplavu* dreva, ľahko pochopíme, keď uvážime

1. nesmierné ťažkosti pri kácaní stromov, ktoré dialo sa vtedy jedine ohňom; ľudia totiž dotiaľ opaľovali peň stromu, dokym sa on svojou vlastnou ťarchou nezrútil na zem. Potom ale ten istý proces prepaľovania viacej ráz opätovaný byť musel, jestli človek to brvno rozdelené mať chce na viacej kusov. Keď na pr. brvno $a x$

podelené chce na kusy $a b$, $b c$, $c d$ a $d x$: na punktoch b , c , d založil musel vatry, ktoré brvno na 4 kusy prepálily.

2. Hrozné námahy a často neodolateľné ťažkosti pri prenášaní dreva na isté miesto; kdežto po vode ľahkým spôsobom dodal akékoľvek veľké brvno z jedného miesta na druhé, a teprv na tom pobreží, kde stavať chce bídu, prepaľoval ho na viacej kusov.

3. Ba pri tejto práci istotne dosť skoro prišť musel i na myšlienku sviazania húžvami viacej kusov dreva, a tak mal už hotovú plť.

4. Ano, časom presvedčiac sa, že pred dravými zvermi lesov viacej bezpečnosti poskytuje príbytok na vode nežli na suchu vystavený, nepochybne už vtedy — na príhodných k tomu melčinách Chvalinského mora — stavať počal vodnie *koli-by* (byt na kôloch, Pfahlbaut) čili *koli-chyže*, ktoré mu menovite pri prevodzovaní rybačky veľmi vhodnými byly. Preto ešte i historická doba na veľmi mnohých miestach spo-

mína ichtiofagov čili rybojedov t. j. vlastne kolibníkov a kolchyzníkov, ktorí more — pre jeho početné dobrodenia vzhľadom na človeka — práve tak ctili ako slnce, považovavše svetlo a teplo za *otca*, vlahu za *matku* (XXI: 21) prírody.

Úštep 51. Odev.

Odev i v tejto dobe záležal hlavne z koží divých zverov. Mužskí polovali kyjom, prakom a osidlami; ženské varily a *piekly* t. j. *pečovali* o prípravu pokrmu a vôbec o dom, pak jako vedely a mohly, mäkčily kože zverov praním a trením, šuchaním a žmolením, a tak hotovily odev.

Z počiatku tento odev istotne záležal len z puhej haleny (od *halit*), t. j. zvieracia, biedne dorobená koža, povešovala sa na plecía. Popri mori avšak, kde bola hojnosť rozličných rybích kostí všelijakej veľkosti, zavčasu prísť musel človek na myšlienku upotrebovania jich čo ihlie a spínadlíkov čili sponiek pri upevňovaní haleny popod bradou, ba i na myšlienku preťahovania nimi — z plazivých zelín zeme i mora, abo zo zvieracích žíl a striev, jako i zo zvieracích dlhých vlasov zhotovených vlákien cez tieže kože a tak teda i k vynálezu prvého šitia. Že menovite dlhá sršť zverov npotrebovaná bola k šitiu, to dokazuje i sama naša reč. Od *vli*, *vliecť* sa, pochodí *vlas*, *vlákno* (nitka) *obvlek* (oblek) *obvlak* (oblak). I vyhynulé slovo *šit* voľakedesi dlhý vlas znamená muselo; lebo od slova *šit* pochodí *šiet* t. j. dlhovlasí človek čili stárec (šotok = dedko); mládežto tížto nosila krátké vlasy, stárež dlhé; od slova *šit* pochodí *štica* = chomáč dlhých vlasov; *šiška* = chlpatý orech; *šišák* = pokrievka hlavy; *šietal* = pomaly chodiť ako starci; *šietivel* = stárnuť, šediveť; *po-šietilý* = viac lež starý, *po-šietilosť* technický výraz k označeniu druhého detinstva sletilých starcov; *šetina* (Lat. *seta*) najdlhšia sršť dajednych zverov a t. Ď., a preto i *šitie* (suere, sutor) dostalo tento svoj názov od vlasu čili *šitu* (Nemecké *nähen* a naše *niť* a *s-nuvať* sú iného, ale tiež jedného koreňa).

Z pletenia plotov naučil sa konečne človek pliest aj *šity* čili dlhú sršť zverov, a tak hotovíť prvé pokrovce, z nichžto mu už ľahšie padlo pristrojíť si *šaty* (od *šit*) nežli z koží; upotrebil-li ale takéto pokrovce ku pokrytiu svojej búbky, cieľom lepšieho *ošatrenia* rodiny pred dažďom a vetrom: nazval *šiatmi* pokrytú búdu *šiatrom* a prední vrch pokrovu, na ňomž pripravené boli šity: *štitom*. Slovo *štit* neskoršie dostalo aj iný význam. (Scutum, Schild).

Úsčep 52. Pokrm.

Z posledných úsčepov samo sebou vysvitá, že Hvalska čelad už na pobrežiach Chvalinského mora bola v stave zaopatriť si o veľa záživnejšiu potravu k výžive, nežli prvotný človek, jehož spôsob žitia načrtil som v úsčepoch 27 — 33. Tu nebol on už odkázaný len na korenky, červičky, žalude, bobulky, semiačka a podobné málo záživné veci. lebo na pobreží Chvalinského mora mal on hojnosť musiel, rýb, rakov a t. ď.; u výbehov veľkých hôr pri mori ale istotne bola i hojnosť lesných a vodných vtákov, jichžto hniezdá vyberal; pak bolo na dostač malých i väčších zverov, ktorých keď kyjom abo kameňom dosiahnuť nevládal, vierepodobne vykádil v diere vatrou, abo vytopil vodou. (Jazvec, jež, sysel a j.)

No bol už i vtedy ešte jeden druh potravy, ktorú — bez toho žeby sa behom sto a stotisícich rokov i len najmenšie zošľachtila bola — i terajší spaskrtný svet za zvláštnu lakôtku považuje; a to je *mäd*, ktorý drievný človek divým včelám dychtively odberal, neznajúc nad jeho pôžitok nič lepšieho a sladšieho na svete.

Celky prirodzené je teda, že s takýmto šlechtiením ľudských príbytkov, odevu a potravy, pomaly šlechtit sa muselo nielen telo, ale i myseľ človeka, a zdarnejšie rozvíjať sa počaly i jeho duševné schopnosti; o čom medzitým dolu nižšie ešte obšírnejšie prehovorím.

Úsčep 53. Nástroje.

Znajúc teraz už kolkotoľko príbytky, odev a potravu Hvalskej čelade, prizrime sa ešte trochu i jej nástrojom vôbec, menovite ale zbrani a náradiam.

Dajedny nástroje boly z dreva (palice, kôly, háky a j.) dajedny z kameňa.

Drevenné nástroje hotovila pre človeka príroda, ktorá tu i tu dávala jim aj zvláštne, k potrebám človeka nadmier výhodné podoby. No akékoľvek boly tieto prírodou hotovené nástroje, človek jich vtedy nevedel ináč šlechtit a k svojim potrebám zručnejšími urobiť, nežli opaľovaním. Po drevenných nástrojoch tohto veku, samo sebou rozumie sa, nezostalo voskrz žiadnej pamiatky; jedine naša reč obsahuje dajedny narážky, z nichžto aký taký úsudok utvoriť si možno o nich. Tak na pr. *palica* hotovená bola *prepalením* dlhšieho dreva na dva alebo viacej kusov a *opaľovaním* jeho ratolestí. *Žrdka* sa teda *pálením* *polila* na dve *poly*; keď ale hrubšie brvná abo kláty prepalené boly

dĺžkou na dve poly: hotová bola *polica*. Po mnohých storočiach takéto rezanie dĺžky, nazvané bolo *pílením*.

Pri kamenných nástrojoch našich drevných otcov nie sme s úsudkom našim odkázaní už jedine na rečové pamiatky, lebo tieto nástroje nezničil čas a početne nachodia sa ony po celej zemi, v rozličných vrstvách pôdy. Takéto *kamenné* nástroje upotrebovali v tom drevnom veku všetky národy, a dľa nich menuje sa on i *kamenným* vekom.

„Meno kamenného veku je veľmi charakteristické, — hovorí Dánsky kráľ Fridrik VII¹⁾; — lebo kameň bol pre ľudí toho veku tým, čím pozdejšie staly sa nám kovy. Ako terajší vek, s celou úsilou vynálezčivosti, snaží sa po upotrebovaní kovov, a skutočne i upotrebuje jich ku cieľom dosiaľ neznámym: tak i ľudia kamennej doby, všetkými svojimi telesnými aj duševnými silami len ta čelili, aby stať sa mohli pánmi riše kamov a skál, a aby aj z tých najmenších kamienkov hotovili mohli najnežnejšie nástroje. Kameň jim bol všetkým, jeho upotrebenie bolo jim cieľom života; veľiké ťažkosti, nedokonalosť nástrojov a vznešený cieľ: vzbudzovaly a udržovaly jejich spôsobnosť skúmania, pak ducha rozumnej vynálezčivosti a neunavnú vytrvalosť, akú často obdivujeme i pri nevzdelaných narodoch“. A vedomec Worsael povedal²⁾, že kamenné nástroje sú veľazanimavé nielen ako pamätníky najdrevnejších ľudí, ale i jako ľudského umstva prvotiny, ktoré dejopis vykázat môže.

Úsčep 54. Zbraň.

Oheň, odev, nástroje a ozdoby sú hmotnou známkou vznešenosti človeka a dôkazom jeho duševného bytia a žitia. Jestli tých mudrákov, čoby človeka postaviť chceli do jednej kategorie s nerozumným zverom, a ktorí človeka majú len za istý šlechetnejší odrod opíc, nie je v stave presvedčiť jeho *reč* a u všetkých plemien ľudského pokolenia vyvinutý *náboženský* cit, o nejasnosti a bezzákladnosti jejich bohorúhavých hypotéz: presvedčiť jich môže o tom už i tá okolnosť, že žiadno zviera na svete neklade si oheň, nezaodieva sa, nemá nástrojov a neozdobuje sa. Človeka ale, a čo trebas ako na nízkom stupni kultúry stojaceho, a trebas ako telesne i duševne zanedbaného, nenašli ešte tí mudráci nikde, bez týchto štyroch vecí.

1) Sur la construction des Salles des Geants, par S. M. le roi Frederic VII de Danemark. Copenhagen 1857.

2) *Dänemarks Vorzeit*, durch Alterthümer und Grabhügel beleuchtet 1844.

Látka prvých nástrojov — ako už rečeno — krom kyja a palice, zaiste nemohla byť iná, ako kameň, a popri kameni tu i tu aj rohy a zuby zverov. Už poet Lucretius v básni „*de rerum natura*“ vo verši 1281 spieval: „*Arma antiqua manus, ungues, dentesque fuerunt, et lapides et item silvarum fragmina rami*“.

Tuná teda, bez ohľadu na látku, z nejžto hotovený bol nástroj, na krátce vypočítam tie zbrane — a súčasne i nástroje, — ktoré za kamennej doby *vôbec* užívanými boli, nasledovne i Hvalskej čeladi známe byť musely.

1. Prvou zbraňou človeka bol *kyj* (III: 16), ktorým i seba bránil, i nepriateľa abo divú zver napadal. Tohto nástroja hojnosť poskytoval mu každý les, a už puhým chytením jeho tenšieho konca jedenkaždý prísť musel na najprimeranejší spôsob jeho upotrebovania. Krátké kyje upotrebované boli aj k hádzaniu. Z kyju vyvinul sa pozdejšie (v broňovej dobe) posekáč.

2. Druhou zbraňou človeka bol *kameň* (XVII: 16), ktorý dľa svojej pôvodnej, alebo iným tvrdsším kameňom mu danej podoby upotrebený byť mohol i čo *klopáč* (kladivo) i čo *mlat* a t. d. Najdrievnejšie takto upotrebované kamene majú vajcovitú podobu; hore okruhlú, hrubú, ku klopaniu a udretiu, dolu ostrú, k rezaniu.

3. Ku najstarším nástrojom a zbrojom človeka patrí aj kamenný *nôž*, najčastejšie hotovený z kremeňa alebo v obsidiánu. Na ostrove Ráne pri mestečku Golsen v dolnej Lužici, našly sa celé hĺby kremeňových odpadkov a medzi nimi aj dakoľko úplne hotových, na 2—4 palce dlhých nožov; čo je toho dôkazom, že tam už vtedy musela byť továreň na takéto nože¹⁾. Kamenné nože nalezene boli aj s rúčkami; táto riadne záležala z rohu, a najčastejšie z rohu jeleňa. U prísne pravoverných židov, vykonáva sa obriezka až podnes kamenným nožom.

Ostatne plemená Hvalskej čelade, bydlivšie na pobrežiach Chvalinského mora, vierepodobne znali aj nože z musli hotovené; ponevác takéto rezacie nástroje hotovili si aj dajedny iné, na pobrežiach mora ohydlené národy. Podobné nože nalezene boli aj v Pomorí.

4. Keď vyššespomenuť, len že čo do podoby končitejši nožík pripravený a obväzkami upevnený bol na konci žrdi, povstala nová zbraň, ktorá menovala sa *kopijou*. Miesto kamenného čereňa avšak, čo násada, veľmi často upotrebovaný bol i končitý čereň rohu, a vtedy menovala sa táto zbraň *rožňom*.

¹⁾ Die Werkzeuge und Waffen, von Gustav Klemm, 1858.

5. Kamenné *dlaty* (celty) mali podobu terajšieho dlátka, a tiež upotrebované boli i čo nástroj, i čo zbraň; takto tiež pripravované bóly na žrdky.

6. Starého pôvodu je i *prak* (XIX: 20), vynalezený vierepodobne podľa analógie hádzania kyju. Žinku medzitým vtedy zastupovať mohlo lyko, vysušené strevo, žila zvierata a t. d.

7. Z praku je prirodzený priedchod ku *lučišti* (XIV: 8) čili *kuši* (XIII: 16), kde úsilné napínanie ruky nahradzuje napnutie lukna. I tento zbroj známy bol všetkým vzdelaným i nevzdelaným národom sveta. Šípy čili strely kušami lúčané (hádzané) tiež mávaly končitú násadku z kosti abo kameňa.

8. Podobne vôbec známe boli kamenné *sekery* a *obuchy* (IX: 6) a síce na hrubom tupom konci aj dierami opatrené, ktoré robievaly sa nadmier namáhavým vrtaním.

Ku kamenným nástrojom toho času ešte patria:

1. *Struhadlá* čili *pilky* nadmier nemotorne hotovené z kameňa. Tento nástroj patrí k najväčším zriedkavostiam, ačpráve v Dánsku (vo Vanggarde) jedenkrát našli z neho naraz 23 kusov.

2. *Udice*, z končitého kameňa nemotorne a namáhave hotovené.

Tu vypočítané kamenné zbroje a nástroje hotovené boli z tých najrozličnejších kameňov, obzvlášte ale zo serpentínu, kremeňa, dioritu, granitu, bazaltu, žabice, porfyru a t. d.

Museálne sbierky vo Viedni, v Prahe a v Pešti majú početné prímerky týchto velezanimavých nástrojov; dakolko kúskov jest už i v Martine. Počet našich sbierok značne rozmnožený bude, keď najde sa raz priateľ starožitností, ktorý početné jazkyne na Slovensku systematicky preskúma, a keď v dajedných nižinách našich dolín, kde za dávnej doby močiare boli, objavené budú časom pozostatky kolibníkov, ktorí tam svoje príbytky mali už za druhej doby nášho bájeslovia.

Úsčep 55. Náradia.

Medzi najstaršie náradie človeka nepochybne patrily zvieracie — a možno, že i ľudské kopone, ktoré on, náležite očistené, čo nádoby upotreboval pre vodu, mlieko, mäd, krv zverov a j. Na toto aspoň poukazovať zdajú sa rozličné, u nás ešte dosiaľ bežné názvy hlavy, ako sú: kotrba, gegyňa, hrynta, kiepa a t. d.

Kiepa na pr. podnes značí úplne čistú, teda plešivú hlavu (pribuzné Gräckému kefalé)¹⁾ a preto *okiepiť* je tolko, čo očistiť, ktorému

¹⁾ Viď Iliadu; 11, 72.

príbuznými sú: *kapať*, *kopneť*, *kopnina*, *kopoňa*, *kypeľ* a j. Tak teda ako od *hrynty* (príbuzné s *hrivou*, *crinis Haar*, *srsť*, *kranion* = hlava, *kranos* = šišak) pošlo časom *hrnec*, — v šarištine *hryntal* podnes značí malý hrnec —: podobne od *kiepy* pošlo pozdejšie *kupa*, prvá to drevená nádoba.

Prvé drevené *mery* a *kupy* hotovili si vtedy ľudia vierepodobne tiež len vypalovaním klátikov, ktoré nepochybne už veľmi zavčasu mať musely istú, aspoň u jedného a toho istého plemena všeobecne ustálenú šírku a hĺbosť, lebo nimi označovaný bol aj istý počet; a síce *merou* 40, a *kupou* čili *kopou* 60. *Méros* i v gräčtine značí istú časť, diel¹⁾; odtiaľ asnaď i neskoršie *mérmis* = obruč, provaz, väz²⁾, a *metron* = miera³⁾. Od *mery* (koreň *my*, peň *myľ*, XIX: 21) pošlo *merať*, *metiri*, *messen*. — *Kypellon* i v gräčtine značí čašu, pohár⁴⁾.

Za to mám, že tak ako 40 a 60 malo svoje špeciálne označenie vo slovách *mera* a *kopa*, podobne ho mať musel i počet 20, a síce vo slove *hula*; ponevác v gräčtine *halia* značí shromaždenie (*halés* viď u Herodota, II. 63), *chilias* tisíc; vo slovenčine *galeta* = drevená nádoba, parenica; *čln*, pôvodne vierepodobne toľko čo solní súdok. Slovo *hula*, *guľa* tiež pošlo z koreňa *hly*, peň *hlyť*, *slúť*, vetvy *hlava*, *hĺbka* a j.

Neskoršie, keď pri nadobývaní si nejakého predmetu, čo majetku, pomaly prestávať počalo len pusté vymenovanie predmetov (čara, Tauschhandel), a *kupa* mádu, najvzácnejšieho to vtedy tovaru, bola prvým surrogátom hotového peniazu; od tohto surrogátu t. j. od kupy mádu dostalo svoj názov i *kupčenie* a *kupectvo* (kaufen) t. j. predávanie a pofahmo kupovanie istého predmetu za toľko a toľko *kúp* mádu, ktorý do týchto čias vierepodobne len divým včelám vyberali z dier spráchnivelých stromov.

Slovo *kupa* dalo vznik ešte i druhej v našom bájesloví veľavýznamnej vetve. A síce *kupa* bola prvou nádobou, upotrebovanou obzvlášte k mytiu a očisťovaniu či akýchkoľvek predmetov, či samého človeka, a preto tento úkon mytia a očisťovania, od *kupy*, dostal názov *kúpania*; pozdejšie, vierepodobne tiež z tejto príčiny, aj sviatok veľkého očisťovania menoval sa *kupalom*. Ostatne slovo *kupa* majú aj iné Slavénske národy. Rusi *konob*, Poliaci *konew*, Česi *konvu*, Illiri *konoba* (pivnica) a t. d.; ba príbuzným zdá sa mu byť i naše *kompa*⁵⁾.

¹⁾ Viď *Anabasis*; VII. 8, 11.

²⁾ Viď *Odyssea*; 10, 23.

³⁾ Viď *Iliadu*; 12, 422.

⁴⁾ Viď *Iliadu*; 3, 248.

⁵⁾ Viď Dobrovského „*Slavín*“, str. 277.

Druhým náradím človeka vierepodobne boly lasturové a vôbec žabie korýtka, domky morských slimákov a j. Tamtie, poneváž najvýdatnejšie takéto nádoby pochodily z *mora* (XIX: 21), teda od *mytia* nazval *mysami* (diminutiv *mysula*, *musla*) a upotreboval jich čo misy a taniere; slimiská ale, a menovite rohy zverov, čo poháre.

Keď doviedol človek uhlím vypáliť si kupu, istotne pokúsil sa vypáliť aj celý veľiký klát dreva, a tak zaopatril si *válov*, prvý to skrych, do nehož, keď ho policou prikryl, odložil si k uschovaniu určenej veci; z hotovenia válova pak neomylné príst musel na myšlienku podobného hotovenia *člnku*, jehožto pomocou výdatnejšie daril sa mu nielen rybolov, ale i dobývanie *solí*. A preto tuším *haliá* značí v gráčtine nielen solničku ale i čln¹⁾. A konečne keď mal človek čln, zaiste mal už i takto hotovený *klát* čili *úl* k dochovávaniu včiel a nadobývaniu mádu.

Ostatne isté je i to, že už ľudia tejto doby hotovili si nádoby z hlíny (viď úšcep 33), a tak vierepodobne znala takéto nádoby už i Hvalská čelaď na pobreží Chvalinského mora; a síce tuná tým skoršie, že v jeho melčínach ustavične mal človek na dostač mäkšieho i tvrdšieho blata, z nehož si svobodnou rukou nádoby hotoviť, jich najsamprv na slnco vysušiť a potom i vo vatre kolko tolko vypáliť mohol. Takáto nádoba — ako vyše rečeno — poneváč mala podobu *hrynty*, menovala sa *hrncom*.

Úšcep 56. Ozdoby.

Najprvšie ozdoby ľudského tela pochodily z mora; boly to rozličné malé ligotavé slimácie domky abo musličky, ktoré si človek natiahnul na vysušenú zvieraciu žilu a ovesil okolo krku, ramena, alebo okrútil okolo skrání hlavy. Kadenáhle ale mal človek kolko tolko lepšie, k vrtaniu uspôsobenejšie nástroje: istotne sbieral po brehoch vôd pestré okruhlé kamienky, ktoré — pravda, že s nadmier namáhavou prácou — poprevrtoval a podobne upotrebil. K tomuto hodila sa menovite kriedová skamenelina. A skutočne nachodia sa takéto ozdoby veľmi početne na ostrove Ráne; ba našli jich v jednej štrokovej bani aj pri St. Acheul vo Francúzku a i medzi vecami, ktoré v meste Ninive vykopané boly²⁾.

Podobne i E. Martin našiel pri Grenelli takéto pestré povyvrtávané kamienky, ktoré tiež za ozdobu slúžily ľuďom kamenného veku.

¹⁾ Viď Iliadu; 1, 125.

²⁾ Der vorgeschichtliche Mensch von Fried. Hellwald. 1874.

Úšcep 57. Čtnosť a hriech.

Prirodzené je tuším, že národ, ktorý s takýmto zdarom rozvíňoval sa na poli rukodelstva, ktorý žil v tak prajných pomeroch, aké boli na pobrežiach Chvalinského mora, a ktorý tak vznešenými vlastnosťami ducha nadaný bol, aké z neobyčajne krásneho a správneho ústroju jeho reči prebreskujú; nemohol zaostať ani vo svojom mrávnom rozvitku, a zavčasu prijať musel isté, celou Hvalskou čeladou povšechné uznané pravidlá k rozdelovaniu mravného dobra a zla, nimiž ustálil v národe pochop *čtnosti a hriechu*.

Čtnosť, skrátenejší výraz slova *čestnosť* čili *čistotnosť*, pošiel od belbožského koreňa *ksy* (v gráčtine *kosmos* = poriadok¹⁾ a ozdoba²⁾), z nehož odvetvuje sa i *čistý*, *Čech*, *česať* a t. d.; nasledovne pod *čtnosťou* predstavovala si Hvalská čelad hlavne *čistotu* duševného človeka. V čom ale vtedy táto *čistota duše* záležala, dá sa viac menej len negatívne určiť, a síce z pochopu o protive *čtnosti* t. j. z pochopu *hriechu*.

Slovo *hriech* pochodí od pňa *horeť* (IX: 26; odtiaľ i *gora* = peko; tak ako *peccatum* od *piecť*, pak *hrúza*, *horký*, *horší* a j.).

Hory t. j. vrchy lesami pokryté, boli vtedy peklom človeka (viď úšcep 34); lebo v nich zdržovali sa nesmierné množstvá lútych, divých, dravých a lstivých zverov, ktoré ohrožovali život, zdravie i majetok človeka³⁾. Nasledovne za *hriech* najsamprv považovať musel človek tú dravosť, lesť, vzdor a sebeckosť zverov, a tak tým viac považoval za *hriech* tieže zvieracie vlastnosti u rozumného, k obrazu Odina stvoreného človeka; alebo inými slovami: človek-zver bol mu *hriešnym*.

Keď teda besná divosť, dravosť, desná surová sila, vzdor, nevďak, nevera, zášť, sebeckosť a závisť boli mu *hriechom*, celky prirodzené je, že mu uslechtilá tichosť, láska k Bohu, rodičom a priateľom, vďačnosť, vernosť, pohostinstvo, pokora, obetivosť, šetrenie cudzieho majetku, uprimnosť a otvorenosť vo slovách i skutkoch, musely byť *čnosťou*.

Úšcep 58. Očisťovanie mäsa zverov.

Dokým človek nemal pochopu o *čtnosti a hriechu*, vierepodobne nielen že sa bál, ale i ctí jednotlivé, jemu nebezpečné opachy prásveťa

¹⁾ Viď Iliadu; 12, 225.

²⁾ Viď Iliadu; 14, 187.

³⁾ Ostatne možno, že k predstavovaniu si večne horiaceho ohňa v horách, v krajinách medzi Indukušom a Chvalinským morom ležiacich, prispieť mohli asnaď i priepasti kamenným olejom naplnené, ktorý vierepodobne bleskom hromu zapálený, behom mnohých tisícročí horel, vydávajúc desný plameň, hrozny kúr a usmrcujúci smrad.

pre jích dravosť a lesť, a vtedy ešte nepochybne pokladal si, to za najväčšie šťastie, dostať mocť jejich surové mäso za potravu, aby užitím tejto — dľa svojho predpokladania — i on zvelatil sa v tých istých výhodách života, totiž sily, dravosti, ktorými výhodami zver predčil človeka. No kadenáhle zabreskla v jeho duši Bohom vstopená iskra šlechetnejšej mysle a povedomia jeho ľudskej vznešenosti: istotne bolo mu i mäso divých zverov *nečistým*, ktoré bez sprznenia svojej ľudskosti, čili bez spáchania hriechu, užif nemohol. Ponevác avšak predsa ťažko mu bolo vtedy zaobísť sa bez tejto výdatnej potravy, celky prirodzene prišiel na myšlienku *očisťovania* tohože mäsa od hriechu.

A tu mu čo prstokaz slúžilo sluce, personifikácia to milovaného Odínboha. Človek totiž každý boží večer videl do vln mora skláňať sa ten najdokonalejší oheň (slnce), o ktorom veril, že to len preto činí, aby — ponoriac sa do vlahy — v jej objeme prečistil sa a zosilnel ku novému svieteniu a ohrievaniu pre druhý deň; o vlahu pak, dobrotivej mu obore mora, veril, že ona ponorením sa slnka do jej vln, nadobudla nového rodivého tepla, a tak ohňom slnka tiež prečistená a posilnená bola vo svojom blahonosnom pôsobení na veškerú prírodu. Videl teda človek očisťovanie sa ohňa *vodou*, a očisťovanie sa vody *ohňom*. Dľa tohto vznešeného príkladu, myslel si, nutno i jemu očisťovať mäso divých zverov, aby ono zprostilo sa svojho vrodého mu hriechu. I neužil teda zvieracieho mäsa, ktoré by nebol vymočil a umyl vo vode a neupiekol pri ohni; a jedine takéto mäso obetoval potom i svojmu dobrému Odínbohu. A tu je prvý nesmierny pokrok civilizácie človeka, keď on miesto surovej potravy požívať počal pečené a varené mäso, a síce vierepodobne už i náležite osolené. (Úšcep 54.) So surovosťou potravy ale nepochybne pomaly miznúť počala i surovosť mravov a rozširovať sa musela pravá ľudská ušlechtilosť.

Úšcep 59. Očisťovanie človeka od hriechu.

Akokoľvek snažil sa človek po *čtnosti* t. j. po čistote mravov; a štítal sa tých skutkov, ktoré nerozumným zverom za *hriech* pokladal; predsa istotne dosť často skusoval, že neide mu to bez akéhosi, tu i tu aj dosť namáhavého vnútorného boja, z nehož on asnaď i nie vždy čo vífaz vychodil. I mimovoľne teda časom prísť musel na tú myšlienku, že človek má práve tak ako zver — tiež vrodenu akúsi náklonnosť ku hriechu, čili, že je od narodenia hriešnym; no delí sa od nerozumného zvera tým, že tohto celá bytnosť je stelesneným hriechom, bez toho žeby on mal povedomie svojej hriešnosti, — v člo-

veku ale, ktorý vidí, cíti a uznáva svoj hriech, ba i bojuje proti nemu — trebas tu i tu v boji aj podlíha — musí byť i vrodená schopnosť ku čtnosti. A ponač videl a vedel, že ten jeho dobrotivý dejca (stvoriteľ) a dojca (udržovateľ), boh Odin, tiež záleží zo dvoch, v ustavičnom boji proti sebe postavených stránok, totižto z *boha* a *besu*: vďačne uveril, že k jeho obrazu stvorený človek tiež záleží z podobných dvoch čiasok, totižto z nečistoty zvera a z čistoty boha.

Pri prihlasovaní sa teda k Odinbohu, totižto pri prosbách a obeťach spevom, modlitbami a posunkami údov sprevádzaných, jednalo sa o to, aby človek pred všemohúceho a vševedúceho Hospo-Odina voždy predstupoval čo najmožnejšie očistený od svojej vrodenej zvierackosti, a preto už vtedy spoloval každý k bohu vyslaný vzdych s porosovaním a prskaním sa vodou, každú modlitbu s umývaním sa a s pálením vatry jejžto kúrom, svetlom, teplom seba očisťoval; veľiké bohoslužby ale spoloval s kúpaním sa v mori, so zapalovaním deriek¹⁾ a s preskakovaním Odinbohu zapálených vatier. Tak stala sa mu voda svätocudnou, oheň pravdovestným.

(Slová *modliť*, *modla*, *mydlo* sú jedného pôvodu; pochodia ony od koreňa *myť*; podobne i *myr*, *more*, *mrav* a t. d. — *Prosiť* je složené zo slov *po-rosiť*).

Úsčep 60. Duša človeka.

Tušim, že asi do tejto doby rozvoju ľudského plemena spadá ukrotenie túra, kravy, koňa, ovce a j. a prvé jejich upotrebenie ku cieľom pastierstva. Táto veľavýznamná udalosť istotne nezostala bez vtľaku i na rozvitok náboženských pochopov človeka. Videl on totiž, že divý zver prispením ľudí, síce i zložiť môže svoju lesniu divosť a dravosť, ale vzdor toho predsa voždy ostáva len nerozumným zverom; nasledovne, že to, čo delí človeka od zvierata, nie je iba krotkosť a tichosť, ale že v tom jeho viac menej zvieracom tele musí byť aj istá čiastka boha, ktorú sám Odin vdychuje do každého človeka. A túto čiastku svojho bytia nazval vtedajší človek — od *dychu* — *dušou*, na ktorú tiež preniesol tie, so sebou vzájomne zápasiace vlastnosti dobra a zla; a síce tým viacej, že dychy Odina tiež boly veľmi rozličné; iné totižto v lete, iné v zime, iné vo dne, iné v noci. Z jeho belbožeských dychov rodily sa duše dobré, z černobožeských zlé; avšak i dobré duše, keď za príkladom Ďasa zpreneverily sa Odinbohu a tak

¹⁾ *Derka*, odratá vysušená utľčená palica, zväčša z kalinového dreva, upotrebovaná miesto pochodní aj v dome ku svieteniu.

potom upadly do hriechov, stať sa mohli zlými, a naopak, zlé duše, keď za príkladom boha, čnosťou vymanily sa z moci Ďasu a Besu a prilnuly k Odinu, stať sa mohli dobrými.

Aetherické podoby dychov Odina od počiatku sveta zdržovali sa v *raji* (III: 13), a pri každom narodení sa človeka zlietla jedna z nich dolu na zem, vezmúc si za príbytok: telo novonarodeného nemlumniatka.

Úšcep 61. **Raj, stan, nav.**

Už v 39. úšepe som pripomenul, že prví ľudia predstavovali si našu zem, čo veľiký horami, dolami a vodami posiaty tanier, plávajúci ako zrenička v oku, na večnom nekonečnom okeáne.

Že toto prvotné predstavovanie si podoby sveta udržalo sa potom ešte za mnohé tisícročia, to dokazujú Homér a Hesiod, ktorí tiež takto opisujú podobu sveta.

Z tohto veľikánskeho oka morskej obory vystupovala v nezmernej, pre človeka nedostihnuteľnej dialke, modrá klenutina nebies, na jejžto ozore tmolily sa miliardy nebeských žiarv, a medzi nimi, čo najmohutnejší a najvyšší panovník — slnce čili Odin. Na nebi byly tri nadmier ligotné — pozdejšie sklenné — vrchy, teda vlastne tri nebesia; na prvom vrchu, na východnej strane nebies, bol *raj* (III: 13), príbytok to dychov Odinových, čili rodiť sa majúcih ľudských duší, ktoré odtiaľ zletovaly dolu na zem, do ľudských tiel, pri rodení sa človeka; — na druhom vrchu nebies — i horou Meru menovanom — bol boží *stan*, čili príbytok Odinboha, s ligotavým trónom, na ktorom si on každý deň, na pravé poludnie za okamyh zasadnul; — na treťom vrchu, na západnej strane nebies, bola *nav* (V: 12), utešený to príbytok dobrých duší, ktoré vylietly z tiel zomierajúcich dobrých ľudí, a v jasnej, večne zelenej navi tešily sa večnému blahoslavenstvu.

Úšcep 62. **Hora a jama, príbytky to zlých duší.**

Zlé duše zomrelých ľudí dostaly sa do *gury* (hora = peklo, XIII: 26), kde páľil jich večný oheň *hrúzy* a *horkostí* za jich *hriešné* skutky, alebo dostaly sa do *jamy* (vymytej hlbiny mora, II: 21), kde večne mokly v bezodnej priepasti.

V *hore* i v *jame* dostaly sa zlým dušiam za príbytok hnusné teliská dravých zverov, ktoré keď zdochly, i zlé duše sťahovali sa z jejich mrčín do druhých, práve vtedy vykotivších sa zverov, v ktorých zase až do zahynutia týchto zdržovali sa. Niekedy prihodilo sa,

že keď takýto živočích, v ktorom hriešna duša sídlila, zdochýnal, práve hneď vtedy nevykotal sa iný zver, jehožto telo by bolo prímerným príbytkom pre osirotenú planú dušu; následkom čoho sa táto potom potulovala za čas po lesoch hôr a po vlnách mora, čo desná príšera, čili *bludná* duša (ob-luda, XX: 8), dokýmkoľvek nedostala v novonakotennom sa zvere svoj nový; ovšem opäť len dočasný príbytok.

Z tohto vysvitá, že viera Hvalskej čelade vo sťahovanie sa duší, prvotne vzťahovala sa len na duše zlé, plané, hriešné, bezbožné, a týchto duší sťahovanie sa že trvalo večne; metempsychosa dobrých a pobožných duší trvala iba do pochovania patričnej mŕtvoly.

Keď duša ústami vylietla z človeka, najsamprv riadne vletela do vtáka; a síce dobrá duša do holuba, lastovky a t. ď.; planá duša ale vletela do krkavca, vrany¹⁾ a t. ď. Dľa niektorých povestí plané duše zomrelcov vlietly aj do hnusných múch. (IX: 30).

Duša teda bola našim predkom zvláštnou, od tela rozdielnou, v tele síce žijúcou, ale i krom neho istého života schopnou bytnosťou, ktorá svoju prítomnosť v tele *dýchaním* prejavovala, keď vylietela ústami z tela človeka, človek prestal dýchať, bol *bezduch* (mŕtvý, umrlec) a jeho telo stalo sa *bezdušným*; ona potom ešte za čas ob-
letovala v podobe vtáka mŕtvolu človeka, a bola-li dobrá — po pochovaní tela alebo jeho popola — ulietla do *navi*, kde vezmúc na seba ätherickú podobu svojho bývalého zemskeho vlastníka, večne žila.

Úšcep 63. Dialší život bezducha.

Ponevác dľa tohto predstavovania si veci, duša a telo byly dve rozdielné, len dočasne na zemi slúčené bytnosti, preto verili aj to, že ako po umrtí človeka *duša* ďalej žije, tak že i *telo* nie je na večné veky umŕtveným; ale že sú doby, v ktorých i ono dáva znaky života, ba že sú i take doby, v ktorých navštevuje ho z *navi* na čas dolu zľetnuvšia duša nebožtíka. A vierepodobne je táto viera jednou príčinou toho, že mŕtvým do hrobu dávali pokrm a nápoj, ba ešte i na hroby kládavali jim každoročne 1—2 razy jiedlá, koláče, červené vajcia, mäd. vence a j, menovite na jar dňa 21. marca, a v jaseňi dňa 21. septembra, verivše, že vtedy všetky dobré dušičky navštevujú svoje bývalé telesné príbytky.

¹⁾ *Havrán* je transliterované slovo *vrahan*; tak ako *kolocier* transliterované *skoro-cel* (že pod nim rana skôro zacelie); *iskra* — křisa; *vatolest* — leto-rasť; *povraz* — provaz; *povrieslo* — provieslo; *křiepopa* — priekopa; *hnovo* — hovno a t. ď. Zo slova *vrahna*, s vynechaním hlásky *h* povstalo *vřana*. (XIX: 18).

V takejto dobe na hrob stúpil bolo hriechom, lebo verili, že to nebožtíka bolí; ba i sám hrob, čo posvätný príbytok bezdušného človeka, bol — dľa jích domnenia — istou citelnosťou nadaný, — a preto hroby šliapať bolo vôbec skutkom veľmi špatným, bohu nemilým, hodnosť človeka urážajúcim a pokoj nebožtíkov rušiacim.

Konečne zomrelí živým mohli dať aj isté heslá, čili znamenia o svojich osudoch; podobne i milujúci, tak, ako si to vzájomne umluvili. Mrtví svojich milých živých, za sebou volávali do navi a do hrobu; tak matí svoje najmilšie dieťa, muž svoju milovanú vernú ženu a t. d. Táto viera mohla byť tiež jednou príčinou zvyku dobrovoľného upálenia sa ženy pri pokrabe nebohého manžela.

Úšcep 64. Spojenie medzi živými a mrtvými.

Aby som dajedny z tuná uvedených momentov vierouky našich drevných otcov, čo skutočne jestvovavšie ukázal, uvediem aspoň jednu z našich starších národných piesní, ktorá nám to, čo dosiaľ povedané bolo, čiastočne i prakticky objasní. Je to „*pieseň siroty*“, a znie nasledovne:

Mať moja, mať moja za dvoma horáma,
 Už ma hlávka bolí, čo plačem za vama.
 Hlavička ma bolí, len tak pobolieva,
 Lebo ste ma malú, mamko, odumrela.
 Čierná zem, čierná zem! vydaj mi mamku ven,
 Nech sa ja mej mamke horko vyžalujem.
 Keď sa vám ja, matí, počnem žalovati,
 Bude sa zem triasť, kde budeme státi.

Tu sa teda osirotelá deva prihovára ku svojej nebohej matke, a síce najprv ku tej časti jej bývalej zemskej bytnosti, ktorá je „*za dvoma (sklennýma) horáma*“ t. j. v *navi*; lebo na prvej sklennej hore je *raj*, na druhej *stan*, a teprv za touto druhou horou nasleduje tretia, t. j. hora *navy*. Prihovára sa teda k duši, o ktorej vie že *žije* „*za dvoma horáma*.“ Zatým prihovára sa i k hrobu, prosiac ho, aby jej vydal drnejúco telo mamky; nasledovne predpokladá o hrobe a zemi: *citelnosť*; lebo predpokladá, že ju ten hrob vidí, čuje, rozumie, bo ináč, keby tak nebolo, iste by sa mu neprihovárala. Konečne prihovára sa i k bezdušnému telu, uverivšia, že jej čierná zem vydala už matku, t. j. že mamkín hrob, následkom vrelej prosby osiralej dcéry, je už v takom stave, že ju plačúcu a žalujúcu sa počuť môže v ňom spočívajúca mrtvola mamky. Tejto teda sdeluje svoj veľký ból a žiaľ nad svojou opustenosťou, ujisťujúc mrtvolu, že keď povstane trochu, a vypočúva jej žaloby, triasť sa bude i tá citom nadaná zem, „*na ktorej (spolu)*

stáť budeme.“ Z tohto zrejme vysvitá istý hrobový život bezdušného tela; ponevác keby neverila sirota, že ju mrtvola matky vidí, čuje, rozumie: iste nežalovala by sa jej tak horko, uprimne, bolestne; ba predpokladá o nej i možnosť povstania, lebo o stáťi hovorí v množnom počte.

Ba máme piesne i povesti, v níchžto milenka dovoláva sa na vojnu odišlého milenca, ktorý nato v noci na koni príjde pre milenku, čo umrlec, a pôjme ju sebou do dialnej krajiny — do hrobu. Takúto krásnu balládu počul spievavať náš znamenitý spisovateľ Št. Hyroš; no bohužiaľ, čo *historik* nepripisujúc jej zláštnej ceny, nezachoval ju. I Bürger svoju balládu „Lenóru“ napísal dľa povesti, ktorú medzi Slovinským ľudom počul.

A takýchto piesní, jíchžto hlbokého mythologického významu si, pravda, málo kto povšíme, my Slavéni máme veľmi mnoho; lebo nie len to sú mythologické piesne, v ktorých prichodní slovičko *Parom*, *Betah*, *Rarášek* a t. d., — ba z týchto často mnohé, krom toho jediného, i to už kresťansky chápaného slovička, ani zbla mythologie neobsahujú, — alo i tie, a síce hlavne tie, v ktorých nie hľadane, lež prostoduche, a predsa nadmier verne zrkadlí sa bájeslovný spôsob hľadania na svet, prírodu a ľudí, čo nesfalšovaný odlesk ducha našich drevných otcov.

Tak na pr. i ohľadom toho, v posledňom úsčepe pripomenutého dávania znakov živým skrze mrtvých o jejich osude, jak krásne, jak verne líči túto vieru našich predkov známá pieseň:

Hory, hory, čierne hory!
 Však nad vami smutno stojí.
 Sestra bratu hlávku myje,
 Do vojny ho vypravuje.
 „Ach bračok môj premilený!
 Kedy že mi prídeš z vojny?“
 „Sestra moja premilená!
 Vyzri ty von po tri rána.““

Prvé ráno von vyzrela,
 Biele zore uvidela;
 „Ach Bože môj premilený,
 Už je môj brat ozbrojený.“
 Druhé ráno von vyzrela,
 Červené zore videla;
 „Ach Bože môj premilený,
 Už je môj brat v prudkom ohni.“
 Tretie ráno von vyzrela,
 Čierne zore uvidela;
 „Ach Bože môj premilený,
 Už je môj brat dorúbaný.“

Sem patri aj pieseň o venci, ktorý lúčiaci sa milenec dal milenke, aby ona vedela, čo sa diaľ bude s milým na vojne:

Keď on (vence) bude zvädlý:
 To som dorúbaný:
 A keď bude suchý:
 To som dostrielaný;
 Keď sa nepremení:
 Vedz, že som ja zdravý.

Úsëep 65. **Odin — Hel.**

A teraz znajúc už náhlady našich drevných otcov o jednom bohu, o živote, hriechu, smrti a o duši človeka, nadpradieme niť našich úvah o ďalšom rozvoji bájeslovja, zosobna vzťahom na boha Odina.

Slnce, ako najjasnejšie a najblahodarnejšie svetlo — dľa môjho presvedčenia, menovalo sa u Hvalskej čeľadi *hel* (gelo); a považované súc, zprvu možno že len čo symbol, pozdejšie ale iste ako personifikácia Odinboha, zapríčinilo, že i Odinboh nazývaný bol *Helom*.

Hel (lat. *sol*) pochodí od koreňa *hly* (XVI: 27), vyhynulý jeho peň je *hlet* (glänzen, glitzern) t. j. jasnotou sa stkvieť; odtiaľ i názov pre mravniu stkvelosť človeka *slúť*, odtiaľ drevne *hálva* teraz *chvála*, pak *hlava*, *holý*, *hladký*, *hľadeť* a j. Z toho istého Hvalského koreňa *hly*, pošly i Gräké *helios* (slnce), *hellas* (byt slnca, východ), *hellen* (syn slnca), pak Nemecké *hell*, *Helle*, *Halle*, *Held*, *glatt*, *hold*, *Huld*, *gelb*, *Gold* a t. ď.

Nemožno mi pri tejto príležitosti ešte raz nepripomenúť, ako pridanie duševného prvku (*y* alebo *i*) rozhoduje nad prirodzenosťou hmotného prvku, ponevác menovite v prítomnom prípade to nápadne do očí bije pri slovách *Halle* (nebo) a *Hölle* peklo, alebo lat. *sol* (svrchované teplo) a *gelu* (ľad, mráz). — *Halle* totiž a *sol* pochodia od *hly* (XVI: 27), *Hölle* a *gelu*, *glacies* od *hli* (XVI: 28); — a toto nezvratne dokazuje naša zaznávaná a opovrhovaná slavénčina, bez ktorej, ako vidno, nevyzná sa dnes už ani Gräk, ani Latin, ani German vo spravnom zpytovaní svojho jazyka.

H — ako známo — prechodí do *z*, *s*, ba i do *ž*, *š*, *č* (*k*). Keď hláska *h* v koreni *hly* prejde do *z*, dá slovo *zelený*, čo asi toľko značí, že *Hel*, boh slnka, je pôvodcom zelenosti prírody; prejde-li do *s*, dá miesto spomenutej vyhynulej, momentánny akt stkvenia vyjadrovavšej formy *hlet*: duratívnu formu *slúť* t. j. duševne čili mravne sa stkvieť. Odtiaľ slovo = stkvenie sa Iudského ducha, *sláva* = duševnia stkvelosť človeka, ktorým príbuznými sú cudzie: *selah*, *salus*, *salve*, *kleion*, *gloria* a j. a naše *hlas*, *sluch* a t. ď.

Naše terajšie slovo *slnce* je síce tiež z toho istého koreňa složené (sel-lônče), ale je pozdejšieho pôvodu. (Viď úšcep 74.)

Úšcep 66. **Odin — Tat.**

Odinboh *Hel* mal už v tejto dobe ešte i jedno druhé meno, ktoré privlastňované mu bolo čo mohutnému stvoriteľovi a udržiavateľovi sveta, čo všemohúcemu *otcovi* prírody a ľudí. Meno toto bolo *Tat*, *Tato* t. j. otec.

Tat pochodí od koreňa *ty* peň *tyť* (XXI.º 9) = mohutneť, i mohutným robiť a mohutne robiť, teda i *tvoriť*.

Slovo *Tat*, krom Slavénov, zachovaly i dajedny iné plemená Hvalskej čelade, a síce Ägyptani v mene boha *Taot*, Feničani v mene boha *Taut* (Tot), Germani v mene boha *Teut*, odtiaľ *Teutoni* (Deutsche) t. j. vyznavači boha *Teuta*, z nehož Maďari ukovali pre nás Slovákov názov *tót*, lebo tým jejich vďační otcovia (istotne aspoň vďačnejší lež synovia) uctiť chceli našich predkov, ktorí jim dali *hovu* (živište, vlasť) a *hozpu* (živnosť)¹⁾, a učlovečivše jich, nedali jim zahynúť, ako zahynuli jejich mohutní predkovia, Hunni. Nepochybne teda len z vďačnosti a velikej úcty nazývali oni našich predkov *božími* ľuďmi čili bohami, čoho pamiatka udržala sa i vo známom jejich porekadle: *tót nem ember*.

O černobožestve Odina, jakožto boha slnka (*Hel*) a boha otca ľudí (*Tat*) viď úšcep 46.

Úšcep 67. **Sochy a bolvany.**

Zdáliž odinboh *Helo* bol jeho ctiteľmi už i vyobrazovaný, t. j. či jemu ku cti robené boly sochy alebo nie: nevedomo; len možným zdá sa mi byť, že ponevác už v tejto dobe bájeslovía, pripisovaná bola Odinovi podoba človeka, že už vtedy činené byť mohli prvé pokusy napodobnenia ho z dreva. Medzitým jestli dialo sa i dačo takéhoto; istotne to bolo len veľmi lichým pokusom vyobrazenia, a v najlepšom prípade: náhodou nalezenný kus sukovitého dreva, kus skrpatelej ratolesti, alebo kus vyschlého koreňa, ktorý tu i tu možno že svojou podobou ponášal sa trochu na človeka; ba asnaď záležať mohlo toto napodobňovanie

¹⁾ Toto dokazuje i maďarské slovo *vendéglés*, doslovne preložené: *vendstvo*, smyselné preložené: *pohostinstvo* (hospitalita) t. j. Maďari, keď k Dunaju dotiahli, od vyznavačov veľboha *Victa* (Venda), teda od Vendov čili Slavénov, tak pohostinne prijatí boli, že potom menom Vendov *pohostinstvo* označovali, a síce tým viac, že oni sami nemali výrazu k označeniu tohto pochopu, ponevác vierepodobne takého pohostinstva, ako bolo Vendské, ani sami neznali, ani inde nikdy nezkúsili.

i z opalovania klátikov alebo hrubých koreňov, ktoré veci — ako známe — ešte i v poslednej dobe Slavénskeho bájeslovia považované boli za symboly bohov (menovite černo bohov čili besov), na čo upomínať zdá sa medzi iným aj hádzanie opálených klátikov dňa 21. márcia do vody, pri speve a tanci.

No ešte vierepodobnejším zdá sa mi byť, že ako na viacej stranách Slovenska nachádzajú sa jakoby zo zeme vyrostlé, na ľudské postavy sa ponášajúce skaly (Súlov, Prosieck, Vrátna a j.): tak mohla sa nachodiť i na svahoch a výbehoch vysokých hôr, na južnom pobreží Chvalinského mora, takáto skala, ktorá nápadne ponášala sa na podobu človeka a ktorú ľud asnaď za zemskú postavu nebeského Ódinboha považoval; pak dajúc jej názov *balv*, *bolv*, *bolvan* (XVI: 5) jej sa koril a modlil. Na slovo *balv* upomínať zdá sa i meno Assyrskeho boha *Baala*, Fenického *Baela* a t. ď. (Prívesok *an*, *an*, padá do pozdejšieho veku, tak ako pri slovách *kam-eň*, *krem-eň*, *pram-eň*, *plam-eň* a t. ď.)

Vzťahom na *sochy* ešte poznamenávam, že slová *suchý*, *sochor*, *socha*, *raz-socha* zdajú sa byť príbuznými; čomu keby tak bolo, mali by sme aspoň akú takú narážku na najstaršie sochy Hvalskej čelade.

Úsčep 68. Pohlavie Ódinboha.

So vznikom personifikácie Odina a stotožňovania ho so slnkom, neomylné pripisovaná mu bola i podoba človeka. Mysleli si teda ctiteľia Odina, že slnko je viditeľnou hlavou milovaného, v ostatných častiach neviditeľného boha, ktorú on každé rano vytrčí z mora, aby ňou svetu svietil, ho zahrieval a tak plodivosť a rodivosť zeme napomáhal; večer pak opäť ponoril sa do mora, aby touto, jeho kúpeľom posvätenou velevlahou, nielen osviežil sa po tuhých námahách, ale i potenceiroval silu svojích *ohnivých*, svetlo a teplodajných *paprškov*.

Kadenáhle avšak prijatá bola uka, že ódinboh *Helo* má ľudskú podobu, tu neomylné o nezaveľa vzniknúť musela i záhadná otázka, ohľadom pohlavia tejto ľudskej podoby, či je ona totiž mužskou a či ženskou; a tu vierepodobne opäť vzkriesené boly staré tradície Hvalskej čelade o lemešnictve (Phallus Dienst); spolu s nimi ale nepôchybné i mocné roztržky starešinov o vierouke, ktoré roztržky, možno, že časom staly sa tiež jednou príčinou posuvnutia sa istej časti Hvalskej čelade na juh, a z tejto od pňa národa vtedy odčesnutej prvej vetvy, že časom pošly známe Semitické národy.

Ostatnie vetvy — tak domnievam sa — zostaly ešte i ďalej po hromade; a ponevác si neznaľy vysvetľiť cieľ plodivosti bez rodivosti, a možnosť rodivosti bez plodivosti: predstavovali si Odinboha, čo *medzičníka*, čili *štyru*, v jednej osobe totiž raz s plodivým lemešom, druhý raz zase s rodivou trbou, a niekedy súčasne s obydvom.

No nielen v tejto prvej, ale ešte i v poslednej dobe Slavépskeho bájeslovja, pozorovať možno veľký vliv lemešníctva na rozvoj bájeslovja a na z neho pošlé zvyky, hájilky (ceremonie) a sviatky. Medzi tieto popredne patrí stávanie *brezových kôlov* čili májov, po uplynutí jedného týždňa po veleslavnosti Svätého Vajana. (Breza bola symbolom plodivosti.)

B) Vek neolithický.

Úšcep 69. Kultúrne pomery.

Neolithickým vekom nazýva sa ten odsek kamennej doby, v ktorej človek už i *hlatil* (polirovať) znal svoje kamenné nástroje.

Nástroje tieto byly asi tie isté, ktoré pripomenuté sú v úšcepe 54, a tak teda jich opisovať netreba. Náradia však opäť rozmnožily sa dajednými novými, a síce predovšetkým *hlatidlom*, kameňom to ku hlateniu kamenných nástrojov upotrebovaným. Takéto hlatidlá našly sa z tejže doby aj v Evrópe, v Pressigny pri rieke Loire; a ešte dokonalejšie hlatidlo našlo sa v okolí Parizu¹⁾. Medzitým vierepodobné je, že keď raz mal človek skalú, k hlateniu svojej zbrane uspôsobenú: istotne mať musel už i dve ploché skaly k drveniu rozličných semiačok a hlavne zbožia; teda príručný mlyn k robeniu, pravda, z počiatku nebars nežnej múky, a tak i známosť *chleba*. No vzdor toho, tak myslím, že v tejto dobe ešte nebars zapodieval sa človek tretím stupňom kultúrneho rozvoju, totiž roľníctvom; lež o voľačo menej zapneprázdňujúce sa prvým stupňom (lovectvom) — následkom skrotenia túra, kravy, koňa, kozy, ovce — pomaly pilnovať počínal druhý stupeň, totiž pastierstvo.

Z oboru roľníctva medzitým neomylné známé mu bolo už dorábanie *konopy* a *lenu*, pak pradenie vlákien a pletenie *plátna*; na to poukazuje i tá okolnosť, že slová *konope* (*cannabis*, *Hanf*) a *len* (*Leine*, *linum*, *linteum*) sú spoločné mnohým plemenám Hvalskej čelade;

¹⁾ Der vorgeschichtliche Mensch von Fried. Hellwald. 1874 str. 176.

nasledovne znať jich musely ony ešte pred svojim rozídením sa z Arménskej vysočiny. No dorábanie *plátna* istotne nedialo sa vtedy ešte tkaním (Weben od *viť*), lež tak ako plotov, *pletením*, pre a zapletaním, čo i samo slovo *plátno* dost jasne dokazuje. A toto bolo najdrahocenejším výdobytkom valnejšieho rozvoju kultúry, tak, že plátno, dost skoro na to, zastupovať počalo pri kupčení zástoj mädu, t. j. najdrievnejšieho surrogátu peňazí, tak že kto kúpil dačo, nedal už za to mäd, lež *plátno*, ktoré menovite ku kupčeniu so vzdialenejšími plemenami o veľa vhodnejšie bolo, nežli mäd v kupách uschovaný. A od tohto nového surrogátu peňazí, totiž plátna, pošly potom slová: *platiť*, *plat*, *platinosť* a j.

Z čiastky cieľom väčšej bezpečnosti, z čiastky k vôli výdatnejšieho prevodzovania rybačky, stavala si Hvalska čelaď teraz už početné *chyže* a *byty*, ktoré v melčinách móravy na *kôloch* stály, a preto menovaly sa ony *kol-chyžami* alebo *koli-bami*, súc úzkymi a dlhými lávkami (*most*, more, mórava XII: 21) spojené s kopninou pobrežia.

Takéto byty, hlatené nástroje, pak chlieb a plátno, výsledky to ľudských námah z tohto veku, veľmi značný obrat dať musely aj všedenným, zaneprazdňovaniam človeka, lebo všetky tieto práce vyhladávaly vtedy nesmiernu trpelivosť, pilnosť, vytrvalosť, pozorlivosť, čo všetko valne prispelo ku vzdelávaniu ľudského ducha a ku šlechteniu jeho obyčajov a mravov.

2. D e v a.

a) *Belbokyňa.*

Úsčep 70. **Meno Devy.**

Keď raz Odinbohu privlastnená bola podoba človeka, pomaly síce, ale celky prirodzene nasledovať muselo i korollárium tohto smyselného predstavovania si prvého božestva, že totiž jeho plodivosť a rodivosť deje sa tiež len ľudským spôsobom, nasledovne že i Odin musí mať svojej božskosti dôstojnú družku života, čo spolupôsobiacu mocnosť plodivosti prírody.

Túto novú uku svojich prvých národných mudrcov obecný ľud Hvalskej čelade vierepodobne tým ochotnejšie prijal, z čiastky, že mu učenie o medzičnictve Odinboha ťažko bolo k pochopeniu, z čiastky, že ňou určitý zástoj dostal sa i druhému nebeskému veletelesu, totiž *liene* čili *lúne* (XVIII: 7), ktorá, ač vlastne medzičníky splodenou

dcérou Odina bola¹⁾, takto stala sa vernou manželkou a životo-súpra-
hou plodivého Odinboha, čili spoludejúcou a spoludojčiacou ženskou,
teda *Devou* prírody.

A toto meno Odinovej dcéry a manželky zaiste i úplne zodpove-
dalo vtedajším pochopom o tejto druhej bohbe, čili božskej bytnosti;
lebo meno *Deva* je toho istého koreňa čo *Odin* (V: 1), — sú to teda
vzájomne sa doplňujúce božstvá božieho *deju* čili tvorenia, a jako také
sú ony blahodajnými prameňami plodivosti a rodivosti prírody. Menovite
on bol bohom svetla, tepla, *dňa*: ona bohyňou vlahy, vody, *nádeje*;
on dobrodajným *diedom*: ona *dojkou* (dodou, ďundou) sveta; on skrže
svoj nebeský oheň *dejcom* stvoriteľom *divných diel* sveta: ona *dažďom*
a *nadájajúcou devou* týchto *detí* prírody.

I prabôh Parsov *Adity* mal za ženu bohyňu *Aditi*, o ktorej po-
dobne udáva sa, že bola dcérou *Dakšovou*, t. j. dcérou pak manželskou
Dadž- čili *Dadi*-boha, teda Odina; ba i o Trojánskej Heliene spieva
Homér, že bola dcérou *Dzin*-a čili *Zeusa*.

Úsčep 71. Primenia Devy.

Belbohyňa *Deva* ale krom toho mala ešte i nasledujúce mená:

1. Jako *dcéra* Odina, podržala svoje staré meno *Liena* čili *Lína*
(XVIII: 7).

2. Jako druhá stkvejúca sa žiarva nebeskej ozory a manželka
slnci-boha *Hela*, menovala sa tiež *Helou* čili *Zelou*. Odtiaľ Gräcké
zelos = horlivosť, žiarlivosť²⁾, *zeléne* = mesiac (XVI: 27).

3. Jako bohyňa rodivej sily: *vlahy* a vladárka obory mora, jako
manželka *ohňa* (slnka), čili ako pomocná a dojčiacá súpraha *Tat*-boha
volala sa *Mat*-ou (v diminitive *Matkou*, od koreňa *myt'* (XXI: 21); —
odtiaľ nielen *mundus*, *mater*, *mama* a jiné, ale i Nemecké *Maid*,
Mädchen t. j. čistá.

Úsčep 72. Materské pôsobenie Devy.

Symbolom Odina, ako už známo, bol *oheň*, symbolom Devy bola
voda. Oheň a voda, ako vidomý zjav dvojbožestva, poživaly teraz čím
diaľ, tým väčšej úcty, a menovite *Deva* velikej dôvery u ľudu. A bolo
to i prirodzené; lebo trebas slnce obyvateľom Chvalinského pomoria
poskytovalo nesčíslné dobré dary, mnohé takéto dary poskytovala jim
tam i *vlaha* a menovite *more*, nad jehožto plytkými korytami mali

¹⁾ Vid' Zendavesta; 10, 75: 5.

²⁾ Vid' Ajax Sofoklis, 53.

ešte i najbezpečnejšie ľudské príbytky (koliby). A keď tu i tu zúrila i Deva dlhými plušťami a peniacimi sa vlnami morskej obory: predsa jej černobožské zúrenie nebolo tak desným a hrozným, jako zúrenie a romonenie černobožského Odinovho ohňa, keď bleskami strašil svet, a kárajúce hriechy ľudí tu i tu zapálil nielen luhy pastierov, ale i príbytok človeka, v okamihu zniročiv takto mnohoročnie námahy pilných delníkov.

Ľudia tejto doby, považovavše *Odina* a *Devu* za *Tatu* a *Matu* sveta i ľudí, teda prostredne i za svojich rodičov, práve tak ako deti vôbec, milovali a vysoko ctili *Tatu Hosp-odina* (dejcu a dajcu živností), ale pritom sa i báli, práve tak ako deti prísneho otca; bel-bohyňu *Matu*, možno, že nectili sa rovne vysoko jako *Odina*, no ponač skusovali od nej menej prísnosti, mali ku nej zase viac dôvery, ako dietky vôbec viac dôvery mávajú ku mäkodušnej matke, nežli k prísnejšiemu a preto i tvrdšiemu otcovi. A tejto velikej láske a oddanosti, viere a dôvere ľudí ku milenej a milostnej *Matke*, pripísať načíť to, že pri deňne mnohonásobnom vykonávaní nábožností nikdy nezabývali na ňu a na symbol jej čistoty (vodu), a keď si dačo žiadali, žiadali to riadne len od nej, ba ešte i keď sa k *Odin*bohu obracali so svojimi žiadosťami, zväčša činili to len jej prostredníctvom, tak ako to deti vôbec činievajú, domáhajú sa orodovania matky u otca. No pri každom prednášaní takéhoto želania, pri každom nábožnom vzdychu k božským rodičom, malo miesto — ako už v úščepe 58. pripomenuto — porosovanie a oprskovanie, ba pri prednášaní väčších želaní i *mytie* sa s vodou, ktorého mytia symbolická pamiatka — obzvlášte u plemien *Hvalskej* čelade — až podnes udržala sa, nielen vo spôsobe posunkovania t. j. skladania rúk pri príležitosti nábožných vzdychov vôbec, lež u nás *Slavénov* menovite i v názve samého vzdychania: *mydlitby* čili *modlitby* (srovnaj *Maďarské: imádni*); ponač iste už vtedy takéto, k božským rodičom vysielané vzdychy, od porosovania a prskania menovali sa *prosbami* (praeces, Frage), od mytia ale *modlitbami*; socha ale, pred ktorou dialo sa toto mytie, a ku ktorej dialy sa prosby, totiž bohyňa čistoty a lásky *Mata* (*Maid, Maidle*), menovala sa *modlou*, ktoré pomenovanie, z teže príčiny, neskoršie i na sochy iných bohov prenesené bolo.

Úšcep 73. Pamiatky očisťovania v Slavénskej reči.

Pri riadných väčších *Odinu* a *Deve* činených službách a obvefách nábožnosti, zapalovaný bol i oheň. Zvláštnej úcty a vážnosti požíval „boží oheň“ t. j. bleskom zapálený strom. Keď boženíci prišli ku takto

rozžihnutému stromu, považovali to za zvláštne šťastie, za milostiplný boží dar, a preto rozdmýchovali takéto oheň, aby nezhasnul, ale upotrebený byť mohol ku väčším slavnostiam a očisťovaniam pobožných, vzáctné žertvy prinášajúcich obvetníkov.

Podobne bolo s vodami; čím väčšia rieka, jazero, more: tým vzácnejšie z nej porosovanie a mytie, tým bohumilejší v nej kúpeľ. Stopy tohto nielen fyzického, ale i mravného očisťovania človeka, nachodíme i v dajednych slovách našej reči:

Krásnym bolo, čo očistilo sa *kresom* ohňa (XII: 31), čo malo ako *iskry*¹⁾ *kremeňa* ohnivo-červenú barvu. V Srbčine značí *kresiti* se: stkvieť sa; v staroslovenčine *kres*: solstitium; v slovinčine *kresy*: Svati-Vajanské ohne, zapalované dňa 23. júna večer.

Pekným bolo, čo očistilo sa *opekaním* u ohňa (XV: 20); *páčilo* sa, čo ohňom *prepečené* bolo. (Lat. *pulcher* od páľenia.)

Bielym bolo, čo očistilo sa *bitím* (praním) vo vode (XVI: 6); podobne i *blesk*, *bilok*, *obilie* od *bitia* — ((*bylina* ale od *bytia*).

Švárnym (švárnym) bolo, čo očistilo sa ohňom a vlhrou nebeského *svoru* (XIX: 3) teda slncom a dažďom abo rosou (teplou vlhrou); pak čo vôbec súčasné prečisťovanie ohňa a vody prešlo t. j. čo *varené* bolo. Slovenské device, aby vraj *švárné* boly, podnes rady umývajú sa dažďovou vodou a rosou.

Pravým (pravdou) bolo, čo očistilo sa *praním* (bitím) vo vode (XIX: 19) a *praním* božieho ohňa (XIX: 20) t. j. opekaním u ohňa, ktorý sám boh bleskom zapálil. Možno že už vtedy menoval sa takéto oheň *paroňom*, ktorý potom, (v tretej dobe nášho bájeslovía) personifikovaný bol v bohu Paromovi.

Mravním bolo, čo očistilo sa pomorením čili ponorovaním do svätocudného velekúpela Odina a Devy t. j. do *mora* (mos moris; XIX: 21) a t. ď.

b) Černobohyňa.

Čo som v úštepoch 45—47 uviedol o černobožestve *Odina*, to isté platí aj o černobožestve jeho manželky *Devy*. I jej rodiaca sila menila sa z času na čas v pustošiacu plúštu a povodne, nimiž karhala ľudské hriechy. a zlosti; a čo personifikácia luny každých 14 dní ukryla svoju rudú tvár, ostaviac človeka vo tme a mrákote desnej noci.

Ako *Deva* brala na seba hrúzyplnú podobu *Diveny* abo *Ďasice*, čo divo a vzdorne desila, čo strašne dusila a dlávila zdravie i životy ľudí;

¹⁾ *Iskra* je len transliteráciou slova *Krisa*.

ako *Luna* premieňala sa na desiacu *Lupu* (VII: 8), dávatelku tmy a zimy, čo lúte lúpila človeka a prírodu o vzácné belbožeské dary svetla, tepla, vlahy;

ako *Hela* menila sa čo černobohyňa na *Zlotu* (XXI: 28), ktorá zlostne pohľovala blaho človeka, hľadajúc kárami tmy a mrazu na jeho zdraví a majetku, ba často navštevovala ho i hladom, tak že kde sa zjavila, tam panovalo zlo a žiaľ;

konečne ako *Mata* preobrazovala sa na smutuú, vlny metajúcu a víchrami romoniacu *Mátuhu* (XXI: 22), ktorá blúdca po desne splechtajúcich vlnách, májala svet, a hrozila ľuďom nesčastím a zkazou.

3. T u r a.

a) *Belboh*.

Úsčep 74. Mená boha Tura.

Kadenáhle ujal sa dualismus božstva vo vierouke Hvalskej čeladi, prirodzeným výplyvom tejto viery stať sa musel trialismus, čili to učenie, že ani božskí manželia Odin (Helo) a Deva (Hela čili Luna), tak ako ľudia vôbec, netrúvili svoj manželský život bez požehnanja, totiž bezdetne: a to predpokladať sa muselo o nich tým viac, že oni *spolu* boli zárodkom a prameňom všelikej plodivosti a rodivosti sveta, prírody a ľudí; nasledovne bez jej prirodzených výsledkov ani oni zostať nemohli vo svojom manželskom živote.

Možné je síce, že dľa najstaršej vierouky, v dobe vzniknutia tohto trialismu, Odin a Deva mali len jedného syna Tura; isté je avšak, že v pozdejšej dobe pripisuje sa týmže božským manželom troje detí, totiž Tur, Krt a Sieva; prvý z nich bol symbolom tepla (slнца), druhý symbolom ohňa, a tretia symbolom vlahy a života.

Prvorodeným synom odinboha Hela, a jeho manželky, devy Heli-bohby, bol božič *Tur*, t. j. mohutný boží tvor (XIX: 9), ktorého ľudia — podľa jeho božích rodičov — aj *Hel-lónom* alebo *Zel-lónom*, t. j. Hela a Hely synom (XVI: 27; XVIII: 7), v diminutívnej pak forme *Zel-lón-kom* alebo *Zel-lonča-fom* nazývali. A v tomto diminutívnom názve božiča Tura obsažené sú naše terajšie názvy prameňa svetla a tepla, totiž *slnko* (Zellónko) a *slnce* (Zellónče), len že pravda, vo skrátenej forme.

Tur, ako malé dieťa — čo roznietený plod *niana* (otca) Hela a *niány* (matky) Hely, menovaný bol i *Nur-om* (*nura* = zem; nem. *nähren*, lat. *nutrire*. XIX: 11); keď ale dospel k veku asi dvanásť-

ročného chlapčeka, dostal ešte i meno *Chasoň* (XII: 3) t. j. mladík. Tomuto názvu Tura príbuznými sú slová *chasa* = domová mládež (XII: 3), *chasník* = šuhajčok, *hasačert* = Hausteufel a j.

V tretej dobe nášho bájeslovia menoval sa boh Tur i *Stri-bogom* (XIX: 9), ktorému názvu príbuzné je slovo *ostrýhať*. (*Strihať* a *strigôň* viď XIX: 10).

Aby božič *Tur*, čo budúci nástupca otcovho panstva, zavčasu privykal ku riadeniu osudov sveta a ľudí, sverené mu bolo vladárstvo nad hroudou čili kopčinou zeme (srovn. lat. *terra*, gräčké *tréfó* a j.), o jejžto život a zdar pečovať: stalo sa teraz už jeho úlohou. Pozdejšie dostal za manželku svoju sestru *Sievu* čili *Živu*, s ktorou potom čo-dospelý muž splodil dvojto detí: syna *Viata* (Viet, Piet, Pit, Vít) a dcéru *Čestu*, na konci tejto prvej doby i *Myrnou* menovanú.

Úsčep 75. **Tato — Svorboh.**

A tu sú prvé patrnejšie základy rozdeľovania úloh pri riadení osudov sveta medzi božstvami rozličnej prirodzenosti. Tato Heio panoval nad nebom, Mať Hela nad vlahou a zel-lôn Tur nad zemou; no tento posledný čím lepšie dozrieval čo muž, tým väčšmej rozširoval sa jeho, a zužoval sa Odinov okres pôsobenia pri riadení sveta. Naši predkovia totiž predstavovali si božskú rodinu nebies celky tak, ako jednu rodinu ľudí na zemi; — čím väčšmej ostarieva otec rodiny: tým väčšiu činnosť — a síce zo dňa na deň v širšom kruhu pôsobenia — vyvíňovať musí najstarší syn, aby hospodárstvo škody ne-utrpeľo. Asi takto bolo to i s Tatom Helom, ktorého — ponevác už nebol jediným bohom — pomaly prestali nazývať Odinom; ba v tom presvedčení, že časom jarému Turovi bude musieť čo sletilý starec postúpiť i najvyššie panstvo nad slnkom, zavčasu postarali sa preň i o inú, božským skusenostfám starca primeranú úlohu žitia, sverivše mu panstvo nad firmamentom, čili nesčislým počtom nebeských žiarv, o ktorých pevne verili, že sú v úzkom súvise s osudami ľudí.

Firmament nazývali naši drievní predkovia *vor-om* (sansk. *varuna*; gräcky *uranos*) a s predložkou *s*: *svor-om* (XIX: 17), dľa čoho teraz už i Odina nazývať počali *Tatom* a bohom svoru, čili *Bohsvorom* a *Svorboh*om, a jeho ženu Devu *Matou* svoru alebo *Svormatou*, jejžto pozdnejší ctitelia potom i názov *Svormatov* (Savromatov, Sarmatov), ctitelia pak Svorboha názov *Svorabov* (Sôrabov, Serbov) prijali. Zo slova *svor* utvorené je i meno Babylonského boha *Assura*, dľa tohto pak i meno Egyptského boha *Osyra*.

Svorboh Helo teda — ač v tejto dobe nášho bájeslovia, ako náčelník božskej rodiny, ešte voždy rozhodný vliv mal na riadenie sveta — predsa pomaly počínal už byť špeciálnym bohom a Tatom svoru, a jako-takémuto privlastňuje sa mu i vynalezenie istých, z hviezd na nebi sostavených znakov, ktorými značil si vraj na klenutine nebies osudy sveta a ľudí. Možno, že takto zanechať chcel pre svojho nástupcu závet, dľa nehož riadený chcel mať svet i potom ešte, keď by on už asnaď panovať prestal; a ponevác predpokladalo sa, že v tomto svojom záвете, žiarvami nebies zaznačuje na klenutine i budúce osudy ľudí, zavčasu značne zapodievať sa počali boženíci Hvalskej čelade s hvездárstvom a menovite s astrologiou, ktorá potom nadmier rýchle rozvíňovala sa u niektorých plemien, stanúc sa popredňou vedou národnej uky o svete a bohoch.

Domnievam sa, že boženíci Hvalskej čelade z nebeských hviezd asi nasledovne tvorit si mohli písmeny, ktoré vierepodobne *čiarvami* (*čiarba*, odtiaľ *čarbať* = písať) pomenovali. Súhvezdie $\circ \circ$ na príklad predstavovali si spojené neviditeľnými čiarkami, tak, že povstala z neho písmena $\circ \circ$; súhvezdie $\circ \circ$, podobne pospájané takýmito čiarkami, dalo jim písmenu $\circ \circ$ a t. d. a z týchto písmen, možno, že dľa istých pravidiel poskladaných, veštili už potom národu jeho budúce osudy.

Úšcep 76. Mat — Myrbaba.

Svormat Hela i ďalej podržala panstvo nad lúnou, na zemi pak panstvo nad vlahou vôbec, menovite ale nad morom. Jej vlivu pripisovaný bol prítok a odtok mora, pravidlo krvotoku ženského lona, porosovanie zeme dažďom a rosou a t. d.; a preto, jako dobrotivé slnce delilo čas na dobú dňa a noci, leta a zimy: tak lúna delila dni na týdne a mesiace; dovedna pak (slnce a lúna) delily čas i na roky. V staroindickom spise *Nirukta* aspoň výslovne stojí, že „mesiac je voždy novorodeným zvestoňom dňov, ktorý prechádzajúc, prináša bohovi príslušný podiel,“ t. j. obeť.

Nasledovne lúna bola hlavním základom rozdelovania čili *merania* času, a preto nazývala sa vtedy aj *Merou* alebo *Myr-bohbou* (čili *Myrbabou*) času; pozdejšie pak, dľa tohto jej názvu *meriacom* alebo *mesiacom* (od *myr*, *mera*, *merat*), ktorému príbuzné sú Gräcké *meiromai*, *meis* (mesiac¹⁾, *meirizo*; Lat. *metiri*, *mensura*, *mensis*; Germ. *messen*, *Maasz* a t. d.

¹⁾ Odyss. 14; 162,

Úsčep 77. **Symbol Tura: túr.**

Tur bol v tejto dobe bájeslovia hlavne pánom zeme, a jako jej *nian* čili *nietiteľ* menoval sa — ako už spomenuto i *Nur*-om; no da-jedny plemená Hvalskej čelade predstavovali si ho pozdejšie ako ženskú, pod menami *Terra*, *Erta*, *Gäa* (zem; XVII: 3), *Núra*, *Pan-dora* (vše-darkyňa), *Pan-méteira* (vše-mať), *De-méteira* (boho-mať) a j.

Vzťahom na ohromnú veľkosť zeme, jej plodivú a vše-*tvorivú* silu, a jej čiernu farvu: symbolom *Tura*, čo boha zeme, bol čierny túr (Taurus), ktorý, čo jeho milý a jemu posvätný zver, ešte i potom veľikej úcty požíval, keď *Tur* — v druhej dobe nášho bájeslovia, už celky prejal bol od otca *Hela* panstvo nad slncom, tak že v tejto druhej dobe stal sa túr i symbolom slnea.

Jak veľikej úcty požíval boh *Tur* u potomných Slavenských potomkov Hvalskej čelade, vysvitá z názvov veľmi mnohých Slavenských miest, ktoré jím dľa mena *Tura* pridané boli (na pr. na Slovensku *Turihrad*: Zniev; *Turovo*: Štubňa; *Turentýn*: Trenčín; *Turá*, *Turany* a t. ď.) a v ktorých mestách nepochybne výhlasné sochy tohto mohutného boha stáť musely; veľký počet týchto, dľa ctenia boha *Túra* po Slavenských krajinách pomenovaných miest, dokazuje ale krom toho ešte i to, že tieže kraje skrze našich Slavenských predkov v časoch hlavného kvetu *Turovej* úcty, nasledovne teda ešte na počiatku druhej doby nášho bájeslovia, čili viacej tisíc rokami pred *Kristom*, opanované byť museli.

b) *Černoboh*.

Úsčep 78. **Týrač Tur.**

Dotyčne černobožskej bytnosti boha *Tura* opäť len to platí, čo rečené bolo o bohu *Odinovi* v úsčepe 45, že totiž plemená Hvalskej čelade, vedení duchom svojej reči, i o belbohu *Turovi* verili, že v istých dobách bere na seba podobu, a uväzuje sa v úlohu zlotca černoboha, aby karhal a káral nevďačných ľudí a trestal jejich hriechy. I tu teda opäť len to stojí, že súčasne so vznikom belbožského koreňa *tri* (vetvy *Tur*, *tvor*, *tvár*, *zver*, *ostríhať*), zniknúť musel i černobožský koreň *try* (vetvy *otrava*, *treť*, *terať*, *Tras*, *strach*, *týrať*, *strihať*, *Strigón*, *tryzniť* a j.), ktorými označovali sa černobožské vlastnosti *Tura*, čo *týrača* prírody a ľudí.

Úšcep 79. **Tras, Strach, Strygôň.**

Dľa vierouky Hvalskej čelade teda, pri nehodách zimy a noci spolupôsobil i černoboh Tur; krom toho ale jemu, čo pánovi zeme, pripisované boly aj hrúzy lomozu a trasenia, ktoré dialy sa vo vnútornostach zeme, a ktoré vtedy — pred, Boh vie, kolko tisícy rokami — zaiste nielen o veľa častejšie, ale i značne intenzívnejšie byť musely, nežli sú teraz.

Dľa tohto, černobohu Turovi pripisovaného pôsobenia, mal on, ako bes, nasledujúce nazvyská:

a) ako tmiboh menoval sa *Strach*; vo dne sídlil v lesoch *hôr*, abo v priepadiskách *jamy*; v noci vychodil von a čo desná obluda *strašil* ľudí;

b) ako zimiboh a zapríčiňovateľ podzemného lomozu a trasenia, volal sa *Tras*, hrúzne otriasajúc údami človeka a strevami zeme;

c) konečne pak, ako bes, ničtožiaci dobré dary prírody a ukracujúci blahodajnú dĺžosť dňa a leta, nazýval sa *Strygo*-m čili *Strygôň*-om, jeho žena *Strygou*, s ktorou sídlil v pustých vidiekoch zeme, prekážajúc úspechom dobra a blaha človeka.

Nasledovne, ako jarý turý belboh *Tur*, mohutne tvoril dobré dary neba i zeme v prospech ľudí: tak divý *Strach* desil ľud *tmou*; *Tras* teral ho *ostrošlou* zimy, a *tryznil* ho nielen hrúzami *zemetrasenia*, lež i *strelami* božieho ohňa čili bleskov; *Strygo* zlomyslné *týral* a *trávil* mu dobré dary prírody; menovite pak v boji či s nepriateľmi a či s divou zverou, keď nahneval sa belboh *Tur* na človeka, odvrátil sa od neho, a tu ovládal bojujúceho *Strach* a *Tras*, tak, že už potom jeho porážka nikdy nevystala.

Naproti tomu ale i tu zase stojí to, čo rečené bolo v úšcepoch 45—48 o černobožestve Odina, že kde *Strach* bol najdesnejším — totiž o pravej polnoci — tam naraz a súčasne bol i zárodok novovzkrieseného jarého *Tura* čili jutra a nového dňa, a kde *Tras* najväčšej *týral* človeka zimou a mrazom, a kde tma nocí najdlhšie trvala — totiž dňa 21. decembra — tam naraz a súčasne bol i zárodok novovzkrieseného boha slnca, *Tura*.

4. **K r t.**

a) *Belboh.*

Úšcep 80. **Meno Krta.**

Druhým synom Odina a Devy bol *Krt* (XIX: 15). Dľa úšcepú 19, bodu 6, keď ku složenému ženskému prvku *kr*, pridá sa mužský prvok *i*:

povstane i belbožeský složený koreň *kri*; peň *kret*, vetvy *okriať*, *kriatnuť*, *krsnúť*, *kresať* (ohieť), *kriesiť* a t. ď.

Ako z týchto z koreňa *kri* poslych vetiev jasne vysvitá *Kriet* (Krt) čili *Kries* (Krs) bol belbohóm času, čili bohóm *kriesenia* života prírody a ľudí, a preto udržala sa posvätná pamiatka jeho blahodajného pôsobenia, takmer u všetkých plemien Slavian veľnároda. Ako už pripomenuto *krės* značí v staroslavénčine solstitium, *kresy* u Slovincov Sväto-Vajanské ohne, *kresiti se* v srbčine: stkvet sa; ba v mestečku *Krška*, kde kedysi veľké Rímske mesto *Neviodunum* stálo, vykopyný bol kameň s nápisom: *Invicto deo Charto Neviodum*; dôkaz to toho, že náš *Kriet* (Kriato, Krodo, Chrodo, Kršo) i od Rímanov ctený bol tam, kde títo v bližšom styku žili so Slaviany.

U Rusov menoval sa tento boh *Chrs-om*, a vyskytoval ešte i medzi bohami tretej doby, jíchžto modly velekniaho Vladimir bol dal postaviť v Kyjeve: „*Peruna* drěvjana... i *Chorsa*, *Daždboga* i *Striboga* i *Semorgla* i *Mokoš*.“ — Christoljubec pak píše: „Věrujušče v *Peruna* i v *Chorsa* i v *Mokoš* i v *Sima*.“

Úšcep 81. Pamiatky Krieta v povestach.

Krietovi, čo vládcevi času (srovn. Gräcké *chronos*) a buditeľovi života vôbec, pripisovaný bol — menovite v pozdejšej dobe — kriesivý vliv aj na mravnie záujmy človeka, rodiny, obce, národa. Keď si človek založil nové hospodárstvo, vybudoval nový byt: prvá modla, ktorá doň ponad priestol postavená bola, bola modla *Krieta*, aby blahý život *kriesil* v novom dome a poprial rodine dobrých časov; keď ale — v dobe lovectva a pastierstva — presťahovala sa rodina do druhého vidieku, aby tam zaujala nové polia: opäť hlavne vzývaný bol *Kriet*, aby blahý život *kriesil* asčastlivých časov poprial rodine aj v novej domovine. A preto za to mám, že s menom *Krieta* istotne veľmi úzko súvisia i mená *Krok* a *Krak*, známé nám menovite z bájeslovných povestí Českých a Poľských; čo nad všetku pochybnosť dokazuje i sama reč, ponevác celky podobný vznik ako *Krak* od *kret*, majú i slová *mrak* od *mref*, *prak* od *prať* (biť), *vrak* od *vreť*, *drak* od *drať*, *dreť*, *zrak* od *zreť* a j., ba na to poukazovať zdajú sa i Slavén-skými letopiscami zaznačené dátky o osobnosťach *Kroka* a *Kraka*.

O Českom *Krokov* rozpráva *Kosmas*¹⁾, že mal tri dcéry, vešt-kyne; najmladšia *Eubiša*, keď prevzala po otcovi vládu, rozsúdila dvoch bratov, vadiacích sa o isté priestory otcovho dedictva a potom

¹⁾ *Kosmas*, I. 9—16.

vydala sa za Premysla „oráča.“ Keď poslovia Lubiše prišli k Premyslovi, aby zvestovali mu zámysel Lubišinho sňatku, našli ho s dvoma voly orúceho novinu 12 krokov dlhú a širokú. Premysl keď počul vešť o sňatku, vrazil otku do zeme, i vyrástly z nej tri haluzy s listím, z nichžto dve uschly, tretia zostala a bujne riasla.

O Poľskom Krakovi pak rozprávajú Kadlubek¹⁾ a Boguchval²⁾, že mal dvoch synov a jednu dcéru *Vandu* (XVIII: 17); synovia zabili lítu saň, po ktorom víťazstve avšak mladší brat, tiež Krakom menovaný, zabil staršieho a pochvátil prestol. No nezaveľa na to zomrel, po ňom pak panovala pannenská Vanda. O jej ruku uchádzal sa Nemecký kráľ, avšak ona nechcela ho, a preto Nemeč válečne tiahnuť proti nej. Vanda, soberúc svoju čaty, smele tiahla proti nemu; no zaľúbený Nemeč poddal sa jej, reknúc: „*Vládni vzduchom, zemou i vodou!*“ a seba preklal mečom. Vanda — na vďak za toto veľiké víťazstvo — sama dobrovoľne obetovala sa bohom, vrhnúc sa do Visly. Po jej smrti panoval vojvoda s dvasnásty vladikami.

Povesti tieto sice vierepodobne padajú už až do počiatkov tretej doby nášho bájeslovia, — no v nich zaiste verne zrkadlí sa božská povaha i drievného *Krieta* Hvalskej čelade, čo boha času a kriesiteľa veškerého života na svete; lebo rola 12 krokov veľká, ktorú Premysl (symbol času) oral, a tých 12 vladíkov, ktorí po Vande panovali, sötvy bude čo iné, ako dvanásť nebeských znamení čili tak zvaný zodiakus; Lubiša čili Lada rozsúdila v Českej povesti dvoch bratov t. j. zimní a letní snovrat, a v Poľskej povesti tí istí bratia zabili saň, čili zimu, na to mladší brat ubil staršieho (t. j. jaro zvíťazilo nad zimou) a pochvátil prestol (vrcholenie panstva slnca).

Úsčep 82. Mená *Krieta*.

V prvej dobe nášho bájeslovia, *Kriet*, čo pán času a kriesiteľ slnka, ctený bol aj čo ochranca skotu, hospodárstva, majetku, bohatstva. Ako takýto mal i nasledujúce mená:

1. *Plamnit*, *Palnit*, ktorý rozplameňoval teplo slnka k dozrievaniu úrod;
2. *Mokoš*, boh vlahy, ježto spolupôsobením darí sa hospodárstvo;
3. *Plyvník*, boh zdaru, plnosti, požehnaní, oplývania;
4. *Zboždiv*, boh zbožia, pozdejšie i *Byl-viet*-om menovaný;
5. *Zemník*, boh zeme vôbec, menovite ale jej vnútornosti.

¹⁾ Hist. Pol. I. ep. 1—10.

²⁾ Apud Sommersb. II, 21.

U Grákov menoval sa Kriet, ako *kriesiteľ slnka*, i *Herakles*-om, jehož úcta ale vraj len zo Skýthie prešla do Gräcka¹⁾. V poznámke k úščepe 62. pridanej, pripomenul som dajedny v našej reči prichodiace transliterácie, ako: *krisa* iskra, *vrahan* havran, *kolocier* skorocel, *letorast* ratolesť a t. d.; kto vie, či aj v mene *Herakles*²⁾ nejestvuje takáto transliterácia pôvodného názvu *Helakres*? — čomu keby tak bolo, v cele inom svetle objavily by sa nám báje Grákov o tomto Skýtskom božstve, ktoré veľmi upomínaly by na Slavénske báje o Krokovi a Krakovi. — Gräcké božstvo Krieta volalo sa Apollonom.

Krietová socha, čo ochrancu skotu a hospodárstva, shotovovala sa zo solnieho kameňa, neskoršie i z hustého vápenca, ktorá, keď mal byť pekný čas, bola celky suchá, keď ale pršalo malo, obvlhla. Takáto socha, asi na piaď vysoka, stála v každom pribytku na polici nad priestolom, a menovala sa *Krietkom* čili *Skriatkom*; a tejto sošky radievali sa pastieri i roľníci dotyčne konania svojich prác, lebo jej suchosť abo obvlhlosť prédpovedala jim jakovosť najbližšieho počasia. Viera v divináciu Krietkových sošiek udržala sa až ďaleko do kresťanskej doby, lebo Kosmas, ktorý r. 1125 zomrel, píše³⁾, že ešte za jeho doby radievali sa roľníci, už čo kresťania, svojich Skriatkov, a klaňali sa jim. No v poslednej dobe nášho bájeslovja mali tieto sošky Krieta už i všelijaké iné mená, z nichžto — dľa svedoctva našich povestí — udržaly sa názvy: *Palček* (Vajanko-Palček), *Porastok* čili *Prstok*, *Parstuk*, *Piadimužik* a j.

Úšcep 83. Trojaká kriesba Krieta.

„Vládni vzduchom, zemou i vodou!“ riekol Nemeč Poľskej knihyni Vande (viď úšcep 81.); a skutočne pôsobenie Krieta malo tri kruhy:

- prvý *na nebi* čili v povetrí,
- druhý *na zemi*, a
- tretí *na mori* čili na vodách;

t. j. Kriet, čo *kriesiteľ* života a blaha; mal svoj kruh pôsobenia v ríši Odina teraz už Svorboha, v ríši Tura, a v ríši Devy; a *Kriet* vo všetkých týchto troch ríšach *kriesil* život, a zo zajatia vymáhal *krásy*

1) „Prví Iudia v Hellade za bohov držali len tych, ktorých teraz mnohí z barbarov za bohov pokladajú: slnce, a mesiac, a zem, a hvezdy, a nebo. Barbari ale sú starší nežli my.“ *Platón*.

2) Dosiaľ vôbec za to má sa, že Herakles toto svoje meno dostal čo hrdina, ktorý prenasledovaním bohyně *Héry*, *stávy* dosiahol; čo je síce tiež možné, ale nebars vierepodobné.

3) Kosmas, I. 10.

prírody v povetří, na zemi, na vode. Veľmi početné sú tie povesti u všetkých plemien Slavian veľnároda, ktoré vzťahujú sa na toto trojnásobné kriesenie Krieta, čo kriesiteľa prírody a na vysvobodzovanie jej krás zo zajatia tmy a zimy.

Tak Srbská pieseň o Belačkovi, trihlavom vojvodovi „u Ledjanu gradu Latinskome“ rozpráva, že tento strážiac kráľovú dcéru a jej dve služby: zabitý bol od Miloša Vojnoviča¹⁾. Ladový hrad zdá sa byť to isté, čo v našich povestach „sklenný vrch;“ v ktorom obyčajne trihlavý drak abo žiarkan stráži jednu, abo i tri kráľovské panny v zajatí, ktoré avšak bezúhonný junák (krásny kriesiteľ *Kriet*) zabiv draka, vysvobodí. V Českej povesti prichodí čiernokňažník v železnom hrade s trema železnými obručami okolo tela, ktorý kráľovskú pannu ukrýva vo troch živloch: v povetří (Svorboh), v zemi (Tur) a vo vode (Deva)²⁾. V druhej národnej povesti vydaté sú tri panny; jedna za orla (svor), druhá za veľrybu (voda), tretia za medveďa (zem) a hlavním jejich nepriateľom je železný býk (tmi- a zimiboh), ktorého bezúhonný junák (*Kriet*) zabiť musí, pri čom pomáhajú mu tri zvery³⁾. V inej povesti bezúhonný junák, aby dostal pannu (krásu prírody), vykonať musí tri ťažké práce v povetří, na vode a na zemi; a síce na zemi drevenou sekerou vyťať musí les, na vode bezodnou nádobou vyčrpať jazero, a v povetří vystaviť zámok. Všetkých týchto a podobných povestí bájočný obsah je ten, že zima v zajatí drží krásu jara a leta, a *Kriet*, boh času — teda ohľadom na *obeh* slnka, v istom spôsobe i boh slnka — je ten bezúhonný junák, čo ju vysvobodzuje zo smrtného sna a zajatia zimy. Krása jara a leta zjavuje sa v povetří, na vode i na zemi, a preto zjavuje sa v našich povestach aj zimní čas vo svojej personifikácii, čo traja vrahovia, ktorí pomocou trých vecí prekonávaní a premožení bývajú.

b) *Černoboh*.

Úšcep 84. Úloha besa *Krta*.

Ako zo složeného belbožeského koreňa *kri* pošly názvy všetkých dobrých, v predošlých úšcepoch vypočítaných vlastností kriesenia, krásy a okrievania belboha *Krieta*: tak z černožeského koreňa *kry* pošly pomenovania početných pochopov *krivdy* a *skrtby*, ktoré privlastňované boly černožehu *Krtu*.

¹⁾ Vuk, Pjesme. II, 152.

²⁾ Perly České, 320.

³⁾ Rimavský; I, 53.

Tento vládár smrti, nosič zimy a tmy, vrah prírody a jej krás v povetří, na vode i na zemi, mal svojho neunavného protivníka a príroda svojho mstitela, v bohovi slnečného obehu, Krietovi, ktorý od času svojho narodenia sa t. j. od svojho zimního vratu (21. decembra) ustavične bojuje so svojim nepriateľom Krtom, až konečne i víťazí nad ním.

Na Krta, čo černobožského vláďára vo *troch* ríšach prírody, upomína i Srbská povest o kráľovi *Trojánovi*, ktorý nemohol znieť slnečného svetla, až raz vraj, keď nechtiac opozdil sa na svojej nočnej prechádzke, a rýchle nestačil sa skrýť pred paprsky vychodiaceho slnka, roztopil sa jako smola.

Úlohou Krta bolo teda skrtiť svetlo a teplo, veľatíť a k víťazstvu dopomáhať tme a zime a tak usmrcovať krásy prírody v povetří, na zemi i na vode, a týmto skrtením krivdiť človeka.

Úšcep 85. Mená besa Krta.

Bes čili černoboh Krt, čo skrtiteľ prírody a vrah ľudského blaha, mal ešte i nasledujúce mená:

1. *Plynt* (Pluto) černoboh zeme;
2. *Zmok* (Zimok), černoboh vlahy;
3. *Kár*, černoboh povetria. Tento posledný názov udržal sa v ľude menovite pri jeho černobožskej žene, *Božou Károu* menovanej.
4. *Úpal*, *Opal*, *Oplan* menoval sa ako bes slnečného plameňa.
5. *Drviteľ* čili *Kostimlat*.

Masoudy rozpráva o jednom chráme, ktorý u jedného zo Slavénskych panovníkov vystavený bol na čiernej hore; okolo neho byly vraj divotvorné vody rozličných bariev i chutí, jejichžto liečivá moc bola vo veľikom chýre. V tomže chráme bola vraj veľiká socha, predstavujúca „*Saturna*“ v podobe starca (čas), držiaca v ruke kyj, ktorým preráza hrobitovné kosti zomrelých. Pod ľavou nohou mal vraj čierne vtáctvo (zima, noc), pod pravou žltý hmyz (leto, deň). Bol to iste černoboh Krt, ako *Kostimlat*. I u Peršanov nazýval sa *Ahriman* často aj *Astuiad-om* t. j. drviteľom a drobitelom kostí.

Úšcep 86. Skrtba a kriesba.

S odvolaním sa na to, čo o černobožestve Odina v úšepe 46. rečené bolo, o tomto predmete nakrátce ešte len tolko, že *Krt* dľa vyšeuvedeného ponímania jeho bytnosti, ako tmiboh uskrtil sice deň, — ale tam, kde jeho *skrtba* a *krivdo*-dejba už vrchovala (o polnoci), bol

súčasne i zárodok čili *nakriatnutie* nového dňa, t. j. nového svetla a tepla; *Krt* ako zimiboh *uskrtil* leto, doniesol zimu a *kruté* mrazy, — ale tam, kde pod jeho *ukrutnou*, vtedy prevažnou mocou najväčšej klesalo zomdlité slnce (dňa 21. dec.), bol zároveň i zárodok čili *vzkres* novej sily slnka (*dies natalis solis invicti*), teda v jednom okamihu *svrchované krtenie* a *prvé vzkriesenie* slnka, odkiaľ i meno tej doby: *Krieteň* čili *Kratún* abo *kratčím* pochodí; — a *krutý Krt* uskrtil konečne i časný život človeka, — no okamih jeho umrtia bol súčasne i okamihom jeho *vzkriesenia* k novému životu v navi, kde sišiel sa nebohý (*coelestis*) *vzkriesenec* so svojimi milými, v tej zelenej vlasti večného dňa a leta, a žil tam s nimi v pokoji a v neskalenej večnej radosti.

Úsčep 87. *Krt, Čert, Apoll.*

Menám kriesiteľa *Krieta* a skrtiteľa *Krta* príbuzné sú početné slová v iných rečach, dcérach a vnučkách Hvalskej prareči. Tak na pr. Feničké *Karth*, odtiaľ i Karthago, ktoré mesto Feničania založili, *Mel-kart*, Nemecké *hart*, *Herta*, Gräcke *kráteros*, *kratos* t. j. víťazná sila, Latinské *crudelis*, *creator*, Litevské *kúrti*, Perské *kerden* tvorit a t. ď.

Slovania zmäkčili časom *k* na *č* a tak povstal zo skrtiteľa *Krta*: *črt*, *čort*, *čert* odtiaľ *čierný*, ako od kriesiteľa *Krieta*: *krev*, *červený*, *čerstvý*.

U Gräkov *Kriet* a *Krt* dostal mená *Apoll*, *Apollon*, *Aplún*: toto poslednie meno bolo — ako Platón svedčí — menovite v Thessálii užívaným, a upomína na slovo *Oplan*. *Apoll* pak na meno *Opal*. Možno, že sú nielen čo do významu, čili vecne, ale i rečne príbuznými; ponevác — práve tak ako Slavénom *Krt* — i Gräkom bol *Apollon* belbohom i černobohom, ochrancom i nivočiteľom zbožia, skotu, ľudí a vôbec prírody, . . . čo najlepšie dokazujú jeho nadmier rozličné priezviská, na pr. *loimios*, *erythibios*; — *thyraios*, *agyieys*; — *alexikakos*, *apotropaios*, *oylios*, *akestor*, *sótér*, *epikoyrios*, *paian* (*paíón*), *akesios*; — *argeus*, *nomios*, *enargos*, *epargos*, *epimelios*, *poimnios*, *opaón*, *mélón*; — *lykoktonos* (moriteľ zimy), *lykeios* (zimiboh); — ako nivočiteľ úrodám škodlivého hmyzu volal sa *pornopisos* a *ipoktonos*; ako odvracateľ neresti *iatromantis*, ako veštec (úsčep 82.) *loxias* a *pythios* (od pýtať sa, bitten, petere); ako usporiadateľ osudov *moiragetés*; ako ochranca novozaloženého prístrešia a domoviny (úsčep 81.) *archegetés*, *domatités*, *oikisté*, *ktisté* a t. ď.

Schválne som uviedol viacej rozličných, vlastností *Apollona* bližšie označujúcich epithetov, z čiastky abych ukázal, že jako u Slavénov *Krt*, práve tak u Gräkov *Apollon* bol nadmier oblúbeným a tak rečeno najpopulárnejším božstvom, z čiastky abych upozornil skúmateľov bájov, že *Kriet* a *Apoll*, trebas rôzne mená majú, zdajú sa byť predsa jedným a tým istým bohom kriesby a behu slnka.

Rodostrom božskej rodiny.

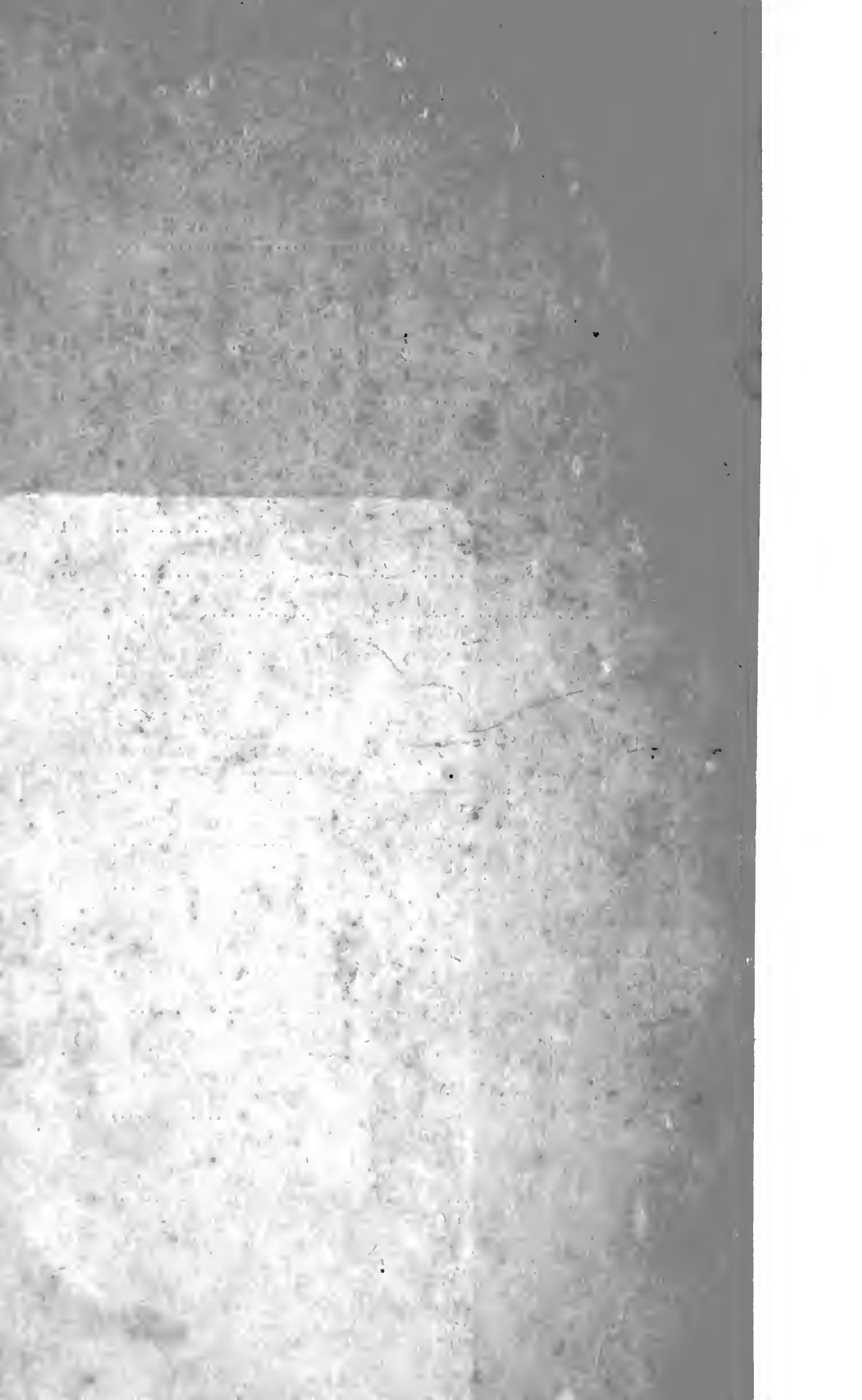
{ 1. Odin.
 { 2. Deva.

{ 3. Tur. 4. Krt. 7. Sieva.
 { 7. Sieva.

{ 5. Vät. 6. Česta.
 { 6. Myrna (Vanda).

Obsah I. sošitu.

	Strana
Venovanie	5
1. Úvod. 2. Pomer reči k bájom. 3. Budúcnosť mluvovedy. 4. Hvalskaá čeľad. 5. Rôznosť a jednota reči. 6. Rečová prednosť. 7. Rečové požícky. 8. Rozdelenie reči	21
O Hvalskej prareči.	
9. Korene Hvalskej reči. 10. Prvé počiatky reči. 11. Význam koreňov. 12. Korene maďarčiny	29
O Slovenskej reči.	
13. Prvky Slovenskej reči. 14. Vlastnosti koreňov. 15. V duchu reči: viera v nesmrteľnosť duše. 16. Rozvoj Slovenských koreňov. 17. Poznámky. 18. Složené korene. 19. Dodatky. 20. Vznik substantívov. 21. Predpora o . 22. Predpona po . 23. Predpona pa . 24. Zachovalosť Slavčiny	34
BÁJESLOVIE.	
25. Doby Slavianského bájeslovía	60
Doba prvá.	
Panovanie Odína, čili vek lovectva.	
26. Prvé zárodoky náboženstva. 27. Spôsob živobytia prvých ľudí. 28. Intelektuálnosť prvých ľudí. 29. Prvé bytoviská človeka. 30. Brehy a vršky. 31. Jazkyne. 32. Kutice a dupny. 33. Oheň a odev. 34. Prvý náboženský cit. 35. Zverochčesť. 36. Ohnočesť	61
A) Vek paläolithický.	
37. Známká paläolithickej doby	67
1. O d i n.	
38. Personifikácia sluka	67
a) <i>Belboh</i> .	
39. Odín stvoriteľ. 40. Odín udržovateľ. 41. Pamiatky Odínovho mena. 42. Pozdejšie rôzne mená Odína. 43. Vlastnosti Odínboha. 44. Pozdejšie pamiatky jednoboženstva b) <i>Černoboh</i> .	68
45. Pochopovanie černoženstva. 46. Černoženské názvy Odína. 47. Zárodok viery v nesmrteľnosť človeka. 48. Prístup k ďalšiemu rozvoju. 49. Chvalinské more. 50. Prvé budy, plte, koliby. 51. Odev. 52. Pokrm. 53. Nástroje. 54. Zbraň. 55. Náradia. 56. Ozdoby. 57. Čtnosť a hriech. 58. Očisťovanie mäsa zverov. 59. Očisťovanie človeka od hriechu. 60. Duša človeka. 61. Raj, stan, nav. 62. Hora a jama, príbytky to zlých duší. 63. Ďalší život bezducha. 64. Spojenie medzi živými a mŕtvými. 65. Odín — Hel. 66. Odín — Tat. 67. Sochy a bolvany. 68. Pohlavie Odínboha	72
B) Vek neolithický.	
69. Kultúrne pomery	94
2. Deva.	
a) <i>Belbohynä</i> .	
70. Meno Devy. 71. Prímenia Devy. 72. Materské pôsobenie Devy. 73. Pamiatky očisťovania v Slavčinskej reči	95
b) <i>Černobohynä</i> .	
73.	98
3. Tur.	
a) <i>Belboh</i> .	
75. Mená boha Tura. 75. Tato — Svorboh. 76. Mat — Myrbaba. 77. Symbol Tura: tur b) <i>Černoboh</i> .	99
78. Týrač Tur. 79. Tras, Strach, Strygón	102
4. Krt.	
a) <i>Belboh</i> .	
80. Meno Krta. 81. Pamiatky Krieta v povestach. 82. Mená Krieta. 83. Trojaká kriesba Krieta	103
b) <i>Černoboh</i> .	
84. Úloha besa Krta. 85. Mená besa Krta. 86. Skrtba a kriesba. 87. Krt, Čert, Apoll	107

BL
940
C95P3
1876
C.1
ROBA

Paulin, Vilhar
Slovenske bajalnice

PLEASE DO NOT REMOVE
CARDS OR SLIPS FROM THIS POCKET

UNIVERSITY OF TORONTO LIBRARY

UTL AT DOWNSVIEW

D RANGE BAY SHLF POS ITEM C
39 14 02 20 05 023 0